

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE VE DÜNYADA GÖLGE BANKACILIK
UYGULAMALARI, 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZDEKİ
ROLÜ, İSLAMİ BANKACILIK İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARİK ŞAHİN KARA

İSTANBUL,2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE VE DÜNYADA GÖLGE BANKACILIK
UYGULAMALARI, 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZDEKİ
ROLÜ, İSLAMİ BANKACILIK İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARİK ŞAHİN KARA

Danışman: Dr. Ufuk Başoğlu

İSTANBUL,2019

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Türkiye ve Dünyada Gölge Bankacılık Uygulamaları, 2008
Küresel Finansal Krizdeki Rolü, İslami Bankacılık İle İlişkisi

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Barik Şahin KARA

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 19.08.2019

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Dr.Öğr.Üyesi Ufuk BAŞOĞLU

Üye

Doç.Dr.Mehmet Deniz YENER

Üye

Dr.Öğr.Üyesi Hicabi ERSOY

ÖZET

Gölge bankacılık sistemi ile ilgili yapılan bütün tartışmalar özellikle 2008 Küresel finansal kriz ile birlikte ön plana çıkmış ve finansal sistemin düzenlenmesine yönelik uygulamaların merkezine yerleşmiştir. Bu tez kapsamında gölge bankacılık sistemi kavramsal olarak tartışılmış, 2008 küresel finansal krizi ile olan ilişkisine yer verilmiş, Türkiye’de ve Dünya’daki uygulamalarından söz edilmiştir. Ayrıca Katılım bankacılığının yapısı, Türkiye ve Dünya’daki uygulamaları ve gölge bankacılık sistemi ile olan ilişkisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gölge Bankacılık, Dünyada Gölge Bankacılık Uygulamaları, 2008 Küresel Finansal Kriz, Gölge Bankacılık ile 2008 Küresel Finansal Kriz ilişkisi, İslami Bankacılık

ABSTRACT

All the discussions about the shadow banking system came to the fore, especially with the global financial crisis of 2008, and were placed at the center of the applications for the regulation of the financial system. Within the scope of this thesis, the shadow banking system was conceptually discussed, its relationship with the global financial crisis of 2008 was included, and its applications in Turkey and the world were mentioned. In addition, the structure of participation banking, its applications in Turkey and the world and its relationship with the shadow banking system are included.

Keywords : shadow banking, shadow banking practices in the world, 2008 Global Financial Crisis, relationship between shadow banking and 2008 global financial crisis, Islamic Banking

İçindekiler

ÖZET	I
ABSTRACT	II
Tablo Listesi	VII
Grafik Listesi	VIII
GİRİŞ.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. BANKACILIK KAVRAMI	4
1.1. Bankanın Tanımı	4
1.2. Bankacılık Tanımı.....	5
1.3. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	5
1.4. Türkiye’de Bankacılık Sistemi’nin Tarihsel Gelişimi	7
1.4.1. Osmanlı’da Bankacılık Dönemi	7
1.4.2. Ulusal Bankalar Dönemi	10
1.4.3. Kamu Bankaları Dönemi.....	11
1.4.4. Özel Bankalar Dönemi	12
1.4.5. Planlı Dönem.....	12
1.4.6. Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi.....	13
1.5. Günümüzdeki Türk Bankacılık Sisteminin Mevcut Yapısı	17
1.6. İSLAMİ BANKACILIK MODELİ	25
1.6.1. İslami Bankacılığın Tanımı.....	25
1.6.2. İslami Bankacılığın Ortaya Çıkma Nedenleri.....	26
1.6.2.1. Dini Nedenler	26
1.6.2.2. Ekonomik Nedenler.....	27
1.6.2.3. Sosyal Nedenler.....	28
1.6.3. İslami Bankalarda Çalışma Esasları	29

1.6.4. İslami Bankacılığında Mevduat Toplama ve Fon Kullandırma Yöntemleri.....	30
1.6.4.1.İslami Bankacılıkta Mevduat Türleri	30
1.6.4.1.1.Özel Cari Hesap	30
1.6.4.1.2.Katılım Hesabı.....	31
1.6.4.2.İslami Bankacılıkta Fon Kullandırma Yöntemleri	32
1.6.4.2.1.Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı).....	33
1.6.4.2.2.Muşaraka (Sermaye-Serameye Ortaklığı).....	35
1.6.4.2.3.Murabaha (Vadeli Satış).....	36
1.6.4.2.4.İcara (Finansal Kiralama).....	38
1.6.4.2.5.Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç).....	39
1.6.4.2.6.Selem.....	39
1.6.4.2.7.İstisna ve Joala	40
1.6.4.2.8.Muzaraa, Musakat ve Mugarase.....	40
1.6.4.2.9.Puan Sistemi	40
1.6.4.2.10.Tekafül (Sigorta)	41
1.6.4.2.11.Tavarruk (Uluslararası Vadeli Satış).....	41
1.6.4.2.12.Komodite	41
1.6.4.2.13.Sukuk (Kira Sertifikası)	41
1.6.5.Türk Finansal Sisteminde İslami Bankacılığın Tarihi	42
1.6.6.İslami Bankacılığın Dünyada Gelişimi	43
İKİNCİ BÖLÜM	45
GÖLGE BANKACILIK KAVRAMI.....	45
2.1.Gölge Bankacılığın Tanımı.....	46
2.2.Gölge Bankacılığın Türleri	50
2.2.1. Dahili Gölge Bankacılık.....	50

2.2.2. Harici Gölge Bankacılık.....	51
2.2.3. Kamu Dayanaklı Gölge Bankacılık.....	51
2.2.4.Paralel Gölge Bankacılık.....	52
2.3.Gölge Bankacılık ile Geleneksel Bankacılık İlişkisi	52
2.4.Gölge Bankacılığın Avantajları ve Riskleri.....	54
2.5.Gölge Bankacılığın Düzenlenmesi	56
2.6.Küresel Bazda Gölge Bankacılık Sistemi	57
2.6.1.Çin'deki Uygulamalar	57
2.6.2.Meksika'daki Uygulamalar	61
2.6.4.Avrupa Birliği'ndeki Uygulamalar	63
2.6.5.Japonya'daki Uygulamalar.....	70
2.6.6.Hindistan'daki Uygulamalar	70
2.6.7. Malezya'daki Uygulamalar	72
2.7.İslami Bankacılık ile Gölge Bankacılığı İlişkisi	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	75
KÜRESEL FİNANSAL KRİZ	75
3.1.Genel Görünüm.....	75
3.2.Küresel Finansal Krizin Nedenleri.....	78
3.2.1.Küresel Finansman, Kredi Patlaması ve Konut Fiyatı Balonu.....	78
3.2.2.Finansal Yenilik ve Menkul Kıymetleştirme	79
3.2.3.FED'in Gevşek Para Politikası ve Düşük Faiz Oranları	82
3.2.4.Kaldıraç Kullanımı.....	84
3.2.5.Glass – Steagall Yasası (GSA)'nın Yürürlükten Kaldırılması ve Dev Finans Şirketlerinin Kurulması.....	86
3.3.Geleneksel Bankacılığın Gerileyişi ve Gölge Bankacılığın Krizdeki Rolü	88

SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	94

Tablo Listesi

Tablo 1: 18.09.2019 tarihi itibariyle Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları	18
Tablo 2: Türk Bankacılık Sistemi.....	19
Tablo 3: Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü	20
Tablo 4: Geleneksel Bankacılık Sistemi ile Gölge Bankacılık Sistemi Arasındaki Farklar	53
Tablo 5: AB’de 2007 yılı 2. Çeyrek ile 2011 Yılı 2. Çeyrek Finansal Kuruluşların Dağılımı (%).....	64
Tablo 6: Hindistan’da Banka Dışı Finansal Kurumların Sınıflandırılması ve Çeşitleri.....	71
Tablo 7: Hindistan’da Sistemik Olarak Öneme Sahip Mevduat Toplamayan Banka Dışı Kurumların Gelişimi (2008-2012)	72
Tablo 8: Malezya’da Bankaların ve Banka Dışı Finansal Aracıların Varlıkları	73

Grafik Listesi

Grafik 1: Toplam Varlıklar	21
Grafik 2: Toplam Yükümlölükler	21
Grafik 3: Karlılık	22
Grafik 4: Özkaynak Karlılığı.....	23
Grafik 5: Aktif Karlılığı	23
Grafik 6: Dönem Karı	24
Grafik 7: Sermaye Yeterliliği Oranı.....	25

GİRİŞ

1970’li yılların son çeyreğinde Küresel ekonomide meydana gelen finansal serbestleşme uygulamaları doğrultusunda bankacılık sektörü, ülke ekonomilerinde daha da fazla önem arz etmektedir. Global bazda yasal yükümlülükler ülkelerde farklı şekilde yorumlanabilmektedir. Finansal serbestleşmenin ve kamu politikalarının doğrultusunda hafifletilmiş kaidelerin, bankacılık alanında rekabeti kızıştırdığı gözlemlenmektedir. Fakat Türkiye ve benzer şekilde gelişmekte olan diğer ülkelerde meydana gelen krizlerin ardından bankacılık gitgide sıkı kurallara malik olduğu izlenmektedir.

Gölge bankacılık yöntemi, bilanço dışı uygulamalar aracılığıyla kar gayesi taşıma, rekabet, faiz oranları vb. piyasa koşullarına gereksinimi olmayan, bankalar tarafından farklı bir seçenek oluşturması ve piyasa kurmak biçiminde tarif edilebilir. Fakat gölge bankacılığın meydana gelmesine yönelik en önemli konu geleneksel bankacılığın bankalar yönünden namüsaıt hale gelmesidir. Gelişmekte olan ekonomilerde bankacılığın tabiatı ve gölge bankacılığın mevcudiyetinin saptanması, incelemenin özüne mahsus bir çalışmaya yönelik bir yorum katacağı düşünülmektedir.

Bankacılıkta denetim oldukça önemli bir yere sahiptir. Rekabette meydana gelen yükseliş ve yasal nizam otoritelerin bilanço içi uygulamaların daha sıkı kontrol edilmesinin sonrasında karın gitgide inmesine sebep olmuştur. Sonrasında bankaların kar sağlayabilmeleri için farklı seçeneklere yönelmesine yol açmıştır. Bilanço dışı faaliyetler olarak gösterilen bu farklı seçenekler, Amerika’da 2008 yılında yaşanan küresel krizin asıl sebebi olarak gösterilen gölge bankacılığı meydana getirmiş ve büyümesinde aktif bir pay sağlamıştır. Araştırmada, 2008 yılında meydana gelen Küresel Finansal Krizi’ndeki asıl sebeplerden gölge bankacılığın ülkemizdeki katı nizamlar doğrultusunda varlığı incelenmektedir.

Amerika’nın haricinde dünya çapında değişik boyutlarda gözlenen gölge bankacılık sistemi, araştırmada Türkiye ve Dünya çapında gözlemlenmekte ve geleneksel bankacılık sistemi ile aralarındaki ilişki incelenmektedir.

. Bankacılığın küresel bazda yaşadığı varyasyonlar doğrultusunda Amerika, Avrupa Birliği, Avustralya, Meksika, Polonya, Çin, Japonya, Malezya ve Hindistan’da varlığı

belirlenen gölge bankacılığın Türkiye’de gözlenen yapısal değişimler akabinde varlığı incelenmektedir.

70’lerde yaşanan finansal gelişmeler, döviz kurları, petrol fiyatları, faiz oranları gibi önemli finansal araçların değerlerinde yüksek dalgalanmalar izlenmiş ve finansal yapı daha riskli bir duruma dönüşmüştür. 80’li yıllardaki finansal serbestleşme devinimleri doğrultusunda direkt ve bilvasıta yabancı plasmanların yükselmesi, ekonomilerin daha çok yakınlaşması, krizin diğer ülkelere de minimum sürede etkisine girmesine yol açmıştır. 2008’deki ABD’de başlayıp sonrasında tüm dünyayı etkisine alan krizde en net şekilde görülmektedir. Nitekim ekonomideki finansal aktörler de yükselen risklerden kaçınma yolları arayışına girmişlerdir. Bu tür risklerden muafaza olmanın çaresi riskten uzaklaşmaktan ziyade, riskleri kontrol altına alma ile çözülebilmektedir.

İslami Bankacılık ise, araştırmadaki önemli parçalardan biri olduğu için hususi açıklanmıştır. İslami bankacılığın yıllara göre küresel bazdaki değişimleri sayısal veriler desteğiyle incelenmiştir. İslami bankacılığın gelişimine yönelik lüzumlu malumatlara değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKACILIK KAVRAMI

1.1.Bankanın Tanımı

Bankanın tanımı yapılırken mevzuatta belirgin bir tarifi bulunmamaktadır. Ancak işlevlerine göre bazı tariflemeler yapmak mümkündür. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda hangi kuruluşların banka sayılabileceği belirtilmektedir.

İlgili Kanun’a göre;

‘‘Banka; banka adı altında Türkiye’de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye’deki şubelerini ifade etmektedir.’’

Hukuk literatüründe ise;

Mevduat veya diğer seçeneklerle tasarruf sahiplerinden toplanılan fonları, kendi hesabına borç verme, iskonto etme vb. yöntemlerle kullanmayı faaliyet konusu yapan, yasanın gerektirdiği koşullar doğrultusunda kurulan finans kurumudur. Bankalar, kredi alım-satımı ile uğraşmaktadırlar ve yatırımı destekleyici etkide bulunmaktadır.

Bankaların iktisadi ve ticari hayatta önemli bir rolü bulunmakta olup ana görevleri finansal piyasalarda aracılık yapmaktır. İşletmelerin, özel ve tüzel kişilerin, devletin yani kısaca piyasadaki tüm finansal aktörlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve hizmet vermek amacıyla çalışan bir ekosistemin yapıtaşlarını oluştururlar. Böylelikle işlemeyen sermayeyi işler hale getirirler.

Bankalar, mevduat sahiplerinden tasarruf fazlasını toplayarak, bu fonları kredi olarak ihtiyaç sahiplerine kullandırarak ekonomide kaynak kullanımını aktifleştirir.

Çok yönlü ve karmaşık yapısıyla Bankacılık sisteminin hemen hemen her döneminde geçerliliğini yitirmeyen temel işlevi, paranın ve menkul kıymetlerin emanete alınması ve saklanması işlemidir.

1.2.Bankacılık Tanımı

Bankalar; mevduat kabul eden, fon toplayan, topladığı bu kaynakları fon ihtiyacı olan gerçek veya tüzel kişilere veya devlete, kısa – uzun vadeli kredi olarak aktaran finansal kurumlardır.

Günümüzde bankalar mevduat ve kredi işlemleri dışında farklı işlemleri de yerine getirmektedirler. Bunlardan bazıları;

- Ülkedeki kredi ve para politikalarının faaliyetlerini desteklemek,
- Finansal uygulamalarda aracılık işlevini yerine getirmek,
- Menkul kıymet alım-satım işlemlerini sağlamak,
- Kiralık kasalar sayesinde, kıymetli varlıkların korunmasını sağlamak,
- Kredi kartı, banka kartı vb. ödeme kolaylıklarının kullanımını sağlamak,
- İş ve dış ticaret işlemlerinde aracılık işlevini sağlamak.

Bankaların ülke ekonomilerinde de çok büyük bir payı bulunmaktadır. Uzun vadede ekonomik istikrarın sağlanmasında düzenleyici ve destekleyici kurumlardır. Finansal sistemdeki önemli oyuncularından olan bankacılığın, ekonomik sistem ile entegre ilişkisini belirgin ve saydam bir yapıda doğru bir şekilde çalışması gerekmektedir.

1.3.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Banka sözcüğü, İtalyanca ‘‘sıra,tezgah’’ anlamına gelen banco kelimesinden türeyerek ortaya çıkmıştır. İlk bankerler olarak bilinen Lombardiyalı Yahudiler, pazarda banco (masa,sıra,tezgah) üzerinde bankacılık işlemlerini gerçekleştirmekteydiler.

Paranın henüz bulunmadığı M.Ö 3500’lerde, ticaretin takas yöntemi kullanılarak sürdüğü dönemlerde bankacılık uygulamalarına rastlanmıştır. Mezopotamya-Uruk kentinde ‘‘ Kızıl Tapınak’’ olarak bilinen en eski banka yapısını düşündürecek levhalar bulunmuştur.

M.Ö. 1800 yıllarında Babil Hükümdarı olan Hammurabi’nin çıkardığı Hammurabi Yasaları’nda yer alan borç alacak ilişkisinden, kredi faiz konularına müdahalesinin ilk örneklerini oluşturmaktadır.

Eski Yunan döneminde, Apollo ve Pantheon tapınaklarının emanet kabul etmesi, para basıp ödünç para vermesi gibi bankacılık faaliyetlerine rastlanmıştır. M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren hükümet denetiminin artması hem bankerlerin, hem de kamu bankalarının ortaya çıkışını göstermektedir.

Mısır'da ise Büyük İskender'in Mısır'ı fethi sonrası gelişmeler yaşanmıştır (M.Ö.356-323). M.Ö. 3. Yüzyılda ise Eski Mısır'da bileşik faizi yasaklayıcı ibareler bulunmaktaydı.

M.Ö 127 ila 51 yıllarında Batlamyus zamanında, bankacılık tamamen devletin egemen olduğu bir duruma geçmiştir. Romalıların Mısır'ı almasından sonra ancak özel bankacılık faaliyetleri görülmüştür.

Ortaçağ Avrupasında ise; devam eden savaşlar, politik istikrarsızlık, ticaret yollarındaki güven sorunu yaşanması, ayrıca ruhban sınıfının ön planda olmasıyla kredi ve faiz uygulamalarına cezai yaptırımların tabi tutulması bankacılığın gelişimini büyük oranda geciktirmiştir.

Ortaçağ'ın sonlarında, uluslararası ticaretin gelişmesine paralel olarak bankacılık işlemlerinin yelpazesi genişlemiştir. Eskiden kendi sermayesiyle iş yapan bankalar sonraki dönemlerde saklanmak için bırakılmış paraların garantörlüğünü yaparak bugünkü bankaların mevduat kabulü işlemlerini gerçekleştirmişlerdir.

Coğrafi keşifler ve Amerika'nın keşfiyle dış ticaret ödemelerine aracılık işlemleri ön plana çıkmıştır. Coğrafi keşiflerin de etkisiyle yeni ticaret yollarının keşfedilmesi, yeni ticaret merkezlerini (Venedik, Floransa, Cenova vb.) ortaya çıkarmış ve ticarete hareketlenmeler meydana gelmiştir. Bu hareketlenmeler sonucu da tüccarlara, zanaatkarlara ihtiyaçlara yönelik hizmet veren gerçek kişi bankerler ortaya çıkmıştır. 12-14. Yüzyıl aralığında Avrupa'nın çeşitli yerlerinde açılan fuarlar ve panayırılar günümüz bankacılığının zeminini oluşturmuştur.¹

1401 yılında Barcelona Bankası, 1407 yılında Casa di San Giorgio (Cenova Bankası) Bankası kurulmuştur.

¹ Prof. Dr. Ömer Faruk Çolak, Prof. Dr. Tezer Öcal, Finansal Sistem ve Bankalar, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 30.10.1999, 16

1609’da Amsterdam Bankası’nın açılması ile birlikte, 1694’te ise İngiltere Bankası, 1907’de Amerika’da Federal Reserve Bankası’nın kurulması modern bankacılığın yapıtaşlarını oluşturmaktadırlar.

Bankacılığın gelişimini incelediğimizde Endüstri Devrimi ve ulaştırma olanaklarının genişlemesi ile farklı bir boyuta taşındığını görmekteyiz. 19. Yüzyıla kadar baktığımızda belirli şahıs bankaların ve devlet bankalarının dışında ortak özellik olarak ‘‘şahsi işletme’’ statüsünde kuruldukları görülmektedir. 19. Yüzyıldan sonra kurulan bankalara göz attığımızda ise ‘‘sermaye şirketi’’ olma yönelimi olduğu izlenmektedir. Anonim olarak kurulma ve örgütlenme yapısı bu yüzyılda ilk kez uygulanmıştır. Eski çağlardaki olanaksızlıklar, küçük sermayeli düzensiz oluşumların yerini; dünya çapında yayılmış, büyük sermayeli, çok şubeli dev bankalar almıştır.

Sonuç olarak, geçmişten günümüze bankacılığın tarihsel gelişimine baktığımızda geline nokta güncel şartlarda mükemmele yaklaşmıştır.

1.4. Türkiye’de Bankacılık Sistemi’nin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de bankacılık sistemine göz attığımızda tarihsel gelişimini altı döneme ayırarak inceleyebiliriz. Bunlar kronolojik olarak baktığımızda; 1923 yılına kadar olan Osmanlı’da Bankacılık Dönemi, 1923 Cumhuriyetin İlanı ile 1933 yılı arasındaki Ulusal Bankalar Dönemi, 1933-1944 yılları arasındaki Kamu Bankaları Dönemi, 1944-1960 yılları arasındaki Özel Bankalar Dönemi, 1960-1980 yılları arasındaki Planlı Dönem ve 1980 yılı ve sonrası Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi’dir.

1.4.1. Osmanlı’da Bankacılık Dönemi

Avrupa’da başlayan ve tüm dünyada önemli etkileri bulunan parasallaşma ve ticarileşme süreci, Osmanlı’yı da etkisi altına almıştır. 1838 yılında imzalanan Ticaret Anlaşması ve 1839 Tanzimat Fermanı ile Osmanlı ticaret faaliyetlerinde, ekonomisi ve idari konularda önemli değişikliklere yönelmiştir.

1838 Ticaret Anlaşması ile tekelleşmenin kalkması ve ithalat yasaklarının son bulması ile Osmanlı dış ticarete yönelmiş olup, her ne kadar büyüme gerçekleşse de kısa sürede açık vermeye başlamıştır. İthalat artışları doğal olarak para talebini de beraberinde

getirmiştir. 1840 yılında el yazımı olan ‘‘Kaime’’ adı verilen iç borçlanma senetleri kullanılmaya başlanmıştır. Sonrasında basılı hale getirilmiştir. Basılı hale gelen kaimelerin kullanımı ile iç borçlanmada yaşanan artışlarda bankerlerin önemli etkileri bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden Galata Bankerleri, para ve kredili alım-satım işlemlerini gerçekleştirmiştir. Duyun-u Umumiye’nin kurulmasına kadar dış ticarete etkin rol oynamışlardır.

Ticaret Anlaşması ile para ekonomisinin içine giren Osmanlı, Tanzimat Fermanı ile maliye, eğitim, idari ve askeri alanlarda da düzenlemelere gidilmesi, harcamaların da hızla artmasına yol açmış ve geleneksel kaynaklardan elde edilen gelirler artan giderleri finanse etmede yetersiz kalmıştı. Tanzimat Dönemi’ne kadar sadece padişah ve sarayla işbirliği yapan bankerler idari yapıdaki reform ile birlikte vekil, vükela ve valilerle de işbirliğine gitmişlerdir. Böyle bir durumun sonucu olarak mali istikrarsızlıklar artmış; hazineyi güçlendirmek, bütçeyi düzenlemek ve disiplinini oluşturmak için uzun süre beklenilmek zorunda kalınmıştır.

Bunun dışında kaime ile karşılıksız basılan paralar, bankerlerden alınmış paraların henüz ödenmeden yeni ihtiyaçların doğması, borçlanma maliyetinin artmasına ve parasal istikrarsızlığa neden olmuştur.

Osmanlı Devleti 1845 yılında Galata Bankerlerinden J. Alleon ve T. Baltazzi ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre; bankerler, zor durumda olan ithalatın finansmanı için sabit döviz kuru üzerinden dış piyasaya poliçe yazdırılarak finansman sağlanmasına yönelik uygulamalar başlatmışlardır.

1847 yılında Galata Bankerleri ile birlikte kaimenin değerini istikrarlı hale getirmek amacıyla Dersaadet Bankası, Banque de Constantinople kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin ilk bankası olma özelliği taşımaktadır. Gereken kaynağı dış borçlanma ile karşılamasına rağmen 1848 yılındaki kriz bankayı olumsuz etkilemiş ve çalışma hayatı uzun sürmeyip 1852 yılında tasfiye olmuştur.

1856’da açılan Osmanlı Bankası, Osmanlı Devleti’nde bankacılığın eşiği olarak adlandırılmaktadır.

1860 yılında ise İttihad-i Mali faaliyetlerine başlayamadan kapanmıştır. Ardından Banque de Turqui kurulmuştur.

Dış ticaret açığını azaltmak, para ve kurdaki tutarsızlığı düzenlemek ve Osmanlı’nın kısa vadeli finansman ihtiyacının karşılanması için 30 yıl vadeli emisyon ve

kısa vadede işlem yapabilme yetkisi, dış borçların ödenmesi faaliyetinin banka üzerinden yapılması hususunda anlaşılması ile Bank-ı Osmani-ı Şahane (The Ottoman Bank) 1863 yılında İngiliz-Fransız ortaklığı ile kurulmuştur. Bankanın ana yeri İstanbul olmasına rağmen, ana merkez Paris ve Londra'daydı. Banka, 1. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı devlet tahvilleri piyasada birinci konumda bulunmaktaydı.

Her ne kadar Osmanlı'nın kısa vadeli borçlarını karşılamak üzerine kurulsun da dönemin sıkıntılı durumlarından kaynaklı (savaşlar, isyanlar, borçlar, ihtiyaçlar vb.) Osmanlı'nın yönetici kesimi bankerlerden borçlanmaya devam etmekteydiler ve bu durum işin içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Galata Bankerleri de bu dönemi karlı değerlendirip yabancı ortaklarla bankalar kurmuşlardır. 1872 yılına kadar Umumiye-i Osmaniye Bankası, İtibar-ı Umumi Osmanlı Bankası, Şirketi Maliye-i Osmaniye Bankası, Avusturya Türk Bankası, İkinci İstanbul Bankası, Avusturya Osmanlı Bankası, Kambiyo ve Esham Şirketi Umumiyesi gibi bankalar kuruldu.

Duyun-u Umumiye'nin kurulmasının ardından yabancı sermayenin Osmanlıya yönelimi artmış, özellikle emperyalist devletlerin kendi aralarındaki rekabetin artışı bu süreci ivmelendirmiştir.

1875 yılında Credit Lyonnais, Fransız sermayesini desteklemiştir. 1888 yılında Selanik Bankası ve 1891 yılında kurulan Midilli Bankası yabancı sermayeli bankalardır. 1906 yılında Deutsche Bank, Osmanlı'da şube açarak Alman sermayesini desteklemiştir.

Osmanlı Devleti'nde ulusal bankacılığın 1864-1866 yılları arasında kurulan Memleket Sandıkları ile başladığı kabul edilmektedir². Mithat Paşa öncülüğündeki bu bankalar çiftçiye kredi veren kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır.

1883 yılında Menafi Sandıkları kurularak aşar vergisinin %1'i buraya tahsis edilmiş, 1888 yılında ise Ticaret ve Nafia nezareti denetiminde Ziraat Bankası kurulmuştur. Bu sandık uzun yıllar çalışmalarına devam etmiş lakin 1984 yılında tasfiye olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetlerini biçimlendiren temel faktör, bütçe açıklarının finansmanı ve yabancı sermayenin gereksinimlerinin karşılanmasıydı. 19. Yüzyılın sonlarına doğru küçük de olsa ulusal, yerel bankalar kurulmaya başlandı. Bu

² Dr. Arslan Yüzgün, Cumhuriyet Dönemi ve Türk Banka Sistemi, 1. Baskı, İstanbul : Der Yayınevi, Temmuz ,1982 , 106)

hareket 2. Meşrutiyet Dönemi'nde daha da güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Amaç; yabancı ve azınlık sermayesinin kontrolünden kurtulmak, ulusal ticareti geliştirmek üzere örgütlenmek³. Bu bankaların yönelimi ise tarım, emlak, esnaf ve ticari kredilere olmuştur.

1. Dünya Savaşı'na kadar sadece 9 banka kurulmuşken, 1914-1923 yılları arasında 17 adet banka kurulmuştur. Milli İktisat Politikasının etkisiyle 1914 yılından itibaren yerel bankaların sayısı gitgide artmıştır.

2. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki Hükümeti, bankaların çoğunun milli olmadığını, özellikle merkez bankası görevinin yabancı sermayeli bir kuruluşça karşılanması, milli çıkarlara aykırı olduğunu farketmişlerdi. Özellikle 1. Dünya Savaşı döneminde emperyalist ülkelerin Osmanlı'daki bankalardaki hem ekonomik hem de siyasi baskı uygulamaları önemli ölçüde rahatsızlık uyandırmıştı. Milli çıkarlara yönelik hizmet sağlayacak bir bankanın kurulması konusunda talepler iyice artmıştı.

Milli bankanın kurulmasına yönelik ilk girişimler 1914 yılında başlamıştır. Evkaf Bankası Kanun Tasarısı mecliste onaylanarak Evkaf Nezareti'nin de sermayedarlarının bulunduğu bir banka kurulmuş oldu⁴. Evkaf'ın dini bir kurum olmasından kaynaklı bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir.

Hükümet 1916 yılında İtibar-ı Milli Bankası'nı kurarak ülkeyi güçlü ulusal bir ekonomik yapıya ulaştırılması düşünülmüş ve sonrasında Merkez Bankası olarak devam etmesi tasarlanmıştır. Ancak Osmanlı'nın yıkılması ile banka varlığını sürdürse de 1927 yılında İş Bankası ile birleşmiştir.

1.4.2. Ulusal Bankalar Dönemi

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de 22 Ulusal, 13 yabancı toplamda 35 banka faaliyet göstermekteydi.

1923'te hükümet ile toplumdaki tarım kesimi, ticaret ve sanayi kesimlerinin ileri gelenlerinin de dahil olduğu Türkiye İktisat Kongresi gerçekleşmiş olup, iktisadi tekamül gayesiyle milli bankacılığın lüzumu delegeler tarafından belirtilmiştir. Türkiye İktisat

³ A. Gündüz Ökçün, İktisat Tarihi Yazıları , 1. Baskı, Sermaye Piyasaları Kurulu, Ankara, 1997, s26)

⁴Metin Toprak, Yeni İktisat,1. Baskı,İz Yayınları, İstanbul, 1983, s.36

Kongresi'nde dile getirilen fikirlere göre özel kesimin imkanları henüz sağlam bankaların açılabilmesi için yeterli değildir. Bankaların kurulmasında devletin payı olmalıdır⁵

1924'te ilk özel banka olan Türkiye İş Bankası kurulmuş olup, 1925'te ise ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur⁶. Bankanın kurulmasının amacı her ne kadar özel sanayi işletmelerini kredilendirmek olsa da kaynakların büyük bir kısmını iştiraklere bağlandığından gerçekleşmemiştir. Sonrasında Sümerbank'a devrolmuştur.

Kongreye katılan tarım kesiminden söz sahibi olanların önerisi ile ilgili sektöre daha makul ve daha çok kredi sunabilmesi amacıyla 1924'te Ziraat Bankası'nın sermayesi, 1927'de konut kredisi sunmak için Emlak ve Eytam Bankası ise 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. 1930'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. 1920'lerdeki incelemeler doğrultusunda, bazı mali nedenlerden dolayı anca 1930'da kurulabilmiştir.

1.4.3. Kamu Bankaları Dönemi

Bu dönemin bankacılık açısından en bariz özelliği; güçlü ve önemli devlet bankalarının kurulmasıdır. 1934'te Birinci Sanayi Planı'nın faaliyete geçmesi ile birlikte devletin sermayesi ve devlet sermayesinin liderliğinde kurulan bu bankalar ciddi misyonlarda bulunmuşlardır.⁷

Kronolojik sırasıyla;

1933 yılında Sümerbank ve İller Bankası,

1935 yılında Eti Bankası,

1937 yılında Denizbank

1938 yılında Halk Bankası kurulmuştur.

Kurulma amaçlarına göre özellikleri ise şu şekildedir.

Sümerbank, sinai kalkınmayı desteklemek amacıyla, İller Bankası ise yerel yönetimleri kalkındırmak, şehir imar planlarını düzenlemek, altyapı hizmetlerinin sağlanması için kısa ve uzun vadeli kredilerle desteklemek amacıyla kurulmuştur.

⁵ Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.

⁶ Parasız, İ. (2014). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2014:20

⁷ Parasız, Parasız, İ. (2005). Para Banka ve Finansal Piyasalar. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2005:21

Denizbank, Türk ve yabancı limanlar arasında düzenli posta seferlerini gerçekleştirmek, liman işlemlerini yürütmek gayesi ile kurulmuştur.

Halk Bankası ise, küçük esnaf ve zanaatkarlara kredi sağlama gayesiyle kurulmuştur.

1.4.4. Özel Bankalar Dönemi

Özel Bankalar Dönemi, mali politikalarındaki değişimlere bağlı olarak özel bankacılığın da geliştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1945-1959 yılları arasında yapılan yatırımların, modern şirketlerin, şehirlerin de büyümesiyle milli gelir ve nüfusta yaşanan süratli artış, sanayi sektöründeki gelişmelerin sonucu olarak milli gelire göre daha fazla hak almaya başlaması ve piyasa için üretimde yaşanan genişleme, piyasada para ve kredi gereksiniminde de önemli bir artışa sebebiyet vermiştir. Bankacılık üzerine yapılan yatırımların getirisi artmış ve sonrasında özel bankacılık daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Önemli özel bankaların kurulması bu döneme adını veren en önemli gerçekleştirmelerdir. 1946'da Garanti Bankası, 1948'de Akbank, 1950'de Türk Sınai ve Kalkınma Bankası, 1955'te ise Pamukbank faaliyetlerine başlamışlardır.

Bu periyotta, faiz ve bankacılık hizmet komisyon oranlarını hükümetin belirlemesi ve dövizle yönelik işlem yapabilme hakkının yalnızca Merkez Bankası nezdinde olmasının da tesiriyle, şube bankacılığına yönelim ve mevduat toplamaya dair bir yarış hüküm kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, lokal bankaların tasfiye aşamasını süratlendirmiştir.⁸

1.4.5. Planlı Dönem

Bu dönemde, ülkedeki bankacılık sektörü önemli ölçüde devletin kontrolü ve etkisi altına girmiştir. Yeni bankaların kurulumu sınırlandırılmıştır. Şube bankacılığında yaşanan gelişim devam etmiş, özel ticaret bankalarının çoğu holding bankası haline dönüşmüştür. Bu dönemde, 7 banka kurulmuş olup, bunlardan 5 tanesi kalkınma bankası 2 tanesi ise ticaret bankalarıdır.

Kronolojik olarak;

⁸ Çankaya F. ve Öz M. (2011). Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları,1,13. 2011:13.

1962 yılında T.C. Turizm Bankası,
1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası,
1964 yılında Devlet Yatırım Bankası,
1964 yılında Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası,
1968 yılında Türkiye Maden Bankası,
1976 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası,
1977 yılında Arap-Türk Bankası kurulmuştur.

1.4.6. Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi

Türkiye bankacılık sektörü, 1980 yılına kadar devletin kontrolünde ve önemli ölçüde etkisi altında devam ederken, 1980 yılından sonra liberalleşme yönünde çalışmaların başlamasıyla araç zenginliğine ulaşılmış ve sektör denetimi ciddi olarak gündeme taşınmıştır.

Benimsenen yeni kalkınma politikasına göre esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz faaliyetlerine start verilmiş ve mali piyasaların serbestleşmesi ve yoğunlaşmasına müteveccih düzenlemelerde bulunulmuştur.⁹

Teknolojinin süratli gelişmesine bağlı olarak bilgi sağlamanın gitgide kolaylaşması ve ucuzlamasıyla birlikte, bankaların istihbarat ve ödünç alıcıları yönlendirmedeki üstün konumları kaybolmuş, banka dışı mali araçlar daha üstün konuma gelmişlerdir. Bankaların kanuni nizamla bağlılığına rağmen, piyasaların bu tarz uygulamalardan uzak bulunması, bankaların düzenlemelerinin sağladığı maliyetlere tahammül edilirken diğer araçların bu tarz maliyetlerden imtiyazlı olmaları vaziyetinin meydana gelmesine sebep olmuştur.¹⁰

Türkiye’de Serbestleşme ve Dışa Açılım Dönemi’nde sektöre girişler kolaylaşmıştır. Kronolojik sıralamaya göre;

1980 yılında Bank of Credit and Commerce,
1981 yılında Bank of Melland
1981 yılında Türk Bankası LTD,

⁹ Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları. 1988:11

¹⁰ Parasız, İ. Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2011:25)

1982 yılında Habib Bank,
1984 yılında The First National Bank of Boston,
1984 yılında Manufacturers Hanover Trust Company,
1984 yılında Suudi American Bank,
1985 yılında Bank of Bahrain and Kuwait BSC,
1985 yılında Standard Chartered Bank,
1988 yılında Kıbrıs Kredi Bankası LTD
1989 yılında Societe Generale S.A. Türkiye’de faaliyetlerine başlamışlardır.

1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkartılmıştır. Buna bağlı olarak sermaye piyasası araçlarının uygulamasında lüzumlu kanuni ve kurumsal yapı sağlanmıştır.

1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur.

Serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Yerli ve yabancı bankaların sektöre yönelmesine icazet verilmesi ve kredi-mevduat faizlerindeki serbestlik, rekabeti arttırmıştır. Bankadaki fonların bir kısmı sermaye piyasasındaki işlemlere, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bono alım-satım işlemlerinde kullanılmıştır.

Bankalar müşterilerine kredi kartı, tüketici kredileri, döviz ve Türk Lirası mevduat hesapları, leasing, factoring, forfaiting, future, forward, swap vb. hizmetler sunması, gelişen teknolojik yapının da getirdiği bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması vb. hizmetlerden dolayı verimlilik artmıştır.

1986 yılında Para Piyasası, kaynakların etkin kullanımının sağlanması için kurulmuştur. Nakit fazlası bulunan bankalardan, nakit ihtiyacı bulunan bankalara sistem tarafından aracılık yapılarak gelir sağlama imkanı sunulmuştur. Ekonomi açısından bakılacak olursa, piyasadaki kısa vadede likitide sorunu kalkmakta, Merkez Bankası’nın ekstra olarak emisyonu başvurulmasına gerek kalmamaktadır.

Bu dönemde, faiz oranlarının serbest kılınması ve faiz oranlarının gerçek pozitif seviyeye gelmesinin önü açılmıştır. Yeni bankaların sektöre girişleri kolaylaştırılmıştır ve bankacılık sektörü beynelmilel piyasalara genişlemiştir. Bu piyasalardan kaynak sağlanması ve sektördeki diğer bankaların yabancı para türünden uygulamalara başlaması serbest kılınmıştır. Bilhassa 1990’da faaliyette bulunan Para Programı, Hazine’ye bütçe açıklarının ticari bankalardan kaynak naklederek finanse etmesinin önünü açmıştır. İlgili

program kendi içerisinde tutarlı olmasına karşın Türkiye Ekonomisi'ni krize hazırlayan en önemli etmen olmuştur.¹¹

1994 yılı ekonomide risklerin büyük ölçüde zarar gösterdiği bir yıl olmuştur. 94 krizinde ekonomik yapıdaki dengesizliğin ve sürdürülemez bütçe açığının bulunduğu ülkelerin ekonomilerinde, spekülatif agresif durumların da etkisiyle Merkez Bankası rezervlerinin sabit kuru devam ettiremeyecek konuma eriştiği anda kendisini göstermiş ve Türk Lirası'nın devalüe edilerek sonlanmışır.¹²

1995 yılından itibaren ekonomide gerçekleşen toparlanmalar sonucunda bankacılık sektöründeki etkileri olumlu olmuştur. Yükselen faizlerin Türk Lirası'na yatırıma yöneltmiştir. Yurtdışına borçlanma ise vergilere tabi kılınmıştır.

1996'da, fazlaşan devlet borçlanma gereksinimleri karşılıksız ihracat, dövizli borçlanmalar ve enflasyona yönelik borçlanma vb. uygulamalar ile faizlerin artmadan karşılanması düşünülmüştür.

1997 yılında yurt dışı borçlanmaya yönelimin artırılması gayesiyle IMF ile anlaşmaya yönelik adımlar atılmışır. Piyasanın ümidinin pozitif etkileme gayesiyle Hazine Müsteşarlığı ile Merkez Bankası arasında bir anlaşma faaliyete geçirilmiştir. Kaynak talebi piyasalara dönmüştür. Faizlerdeki kısa süreli artışın sonrasında Hazine programının kararlılıkla sürdürüldüğünün görülmesi ve borçlanma ihtiyacının azalma yönünde eğilim göstermesiyle birlikte Türk Lirası finansal araçlara yönelik talep yükselmiş, piyasalarda istikrar dengesi bozulmadan faizler süratle düşüş sağlanmışır. Bu süreçte bankaların açık pozisyonlarında büyüme gerçekleşmiş, kısa vadeli faiz oranlarının düşüşüne istinaden repo yeniden mevduata yönelmiştir.¹³

1998'in ikinci döneminden itibaren IMF ile bir "izleme protokolü" imzalanmıştır. Anlaşmada, başlıca makro problemlerine çözüm sunulacağı, sektörde denetime yönelik uygulamaların çoğaltılacağı ve vergi şemasının kanunlaşacağı bildirilmiştir. Ancak, anlaşmanın sonrasında bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına kısıtlar konulmuştur. Bu durum üzerine bankalar, kısıtlamalara uymak

¹¹ Çolak, Ö. F., Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması, Kriz ve IMF Politikaları. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2002:166

¹² Zirekoğlu, N., Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, Turkey., 2014:15)

¹³ (Keskin, E. ve diğerleri, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958-2007). Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 262, 2008:36)

üzere açık pozisyonlarının kapatılması gayretine düşmüşlerdir. MB'nın yabancı para vasıtasıyla uygulanan paranın mahdutlaştırılması ve enflasyonda azalışa destekte bulunulması gayesiyle kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de tesiriyle az da olsa yabancı paraya tekrardan talep olmuştur.¹⁴

1999 yılında ekonomik faaliyetler daralmıştır. Bu dönemde yeni iyileştirme ve düzenleme politikalarını ele alan, vergi yasalarındaki değişikliklerini öngören, kredi tanımını kapsayan(iştirakler dahil), dolaylı kredi öz sermaye ilgisini daraltan, riskin yönetilmesini, sıkıntılı bankaların daha iyileştirilmesini amaçlayan bir politika seyredilmiştir. Bankaların faaliyetlerine başlamalarına, ilgili faaliyetlerin gözlemlenmesi ve denetlenmesi, bu denetimler sonucu bir karara bağlanması gayesiyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Ayrıca, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Bununla birlikte, Yaşarbank, Egebank, Esbank, Yurtbank ve İnterBank TMSF sistemine devredilmiş olup, Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetlerine son verilmiştir.

2000 yılının başlarında, 1999'da IMF ile yapılan Stand-by protokolünün akabinde sürdürülebilir bir devlet borçlanma düzeni ve fiyat istikrarına yönelik pozitif yansımalar gözlemlenmeye başlamıştır. Enflasyon ve iç borçlanma faiz oranlarında azalma meydana gelmiştir. Yılın ikinci periyodunda ise yapısal uyum sistemindeki rötar, enflasyondaki düşüşün beklentinin altında gerçekleşmesi, devlet mal ve hizmetlerine enflasyon kadar zam yapılması vb. nedenlerden dolayı negatif durum oluşmuş ve Kasım ayında bankacılık sektöründe deprem gerçekleşmiştir.

Bu periyotta faiz oranları ve dövizdeki dalgalanmalar neticesinde büyük zararlar kaydeden birçok banka piyasadan uzak kalmıştır. Etibank, Demirbank ve Bank Kapital TMSF'ye devrolmuştur. Kıbrıs Kredi Bankası ve Para Yatırım Bankası'nın faaliyetleri durdurulmuştur. Böylelikle fondaki banka adedi 11'e yükselmiştir.

2001'de bir önceki yıla göre negatif dalgalanmaların şiddetini yükseltmesiyle ilk olarak finans sektöründe sonrasında reel sektöre sıçrayan 2001 krizi patlak vermiştir. Faizler, döviz kurlarındaki artış iyice etkisini göstermiştir. Bankacılık sektörü iyice zayıflamış sonrasında 8 banka daha fona devredilmiştir. Yaşarbank, Yurtbank, Bank

¹⁴ Zirekoğlu, N. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, Turkey., 2014:16)

Kapital, Egebank, İnterbank, Sümerbank, Ulusal Bank ve Esbank ise Etibank çatısı altında birleştirilmiştir.

Kriz sonrası nisan ayında ekonomideki kötü gidişin önlenebilmesi, finansal yapının sağlamlaştırılması, enflasyonun ve devlet borçlarının düşürülmesi amacıyla ‘‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Uygulaması’’na geçilmiştir. Bu uygulama 2002’nin başlarında 2002 ila 2004 yılları arasında olacak şekilde temdit edilmiştir. Program sayesinde, ekonominin dış krizlere karşı rezistansının artırılması, borçlarının düşürülmesini, finansal düzenin oluşturulması, enflasyonun azaltılması ve bankacılık uygulamalarının sağlamlaştırılması amaçlanmıştır.

2002’de enflasyonda azalış sinyalleri gözlenmiş, kısa vadeli faiz oranlarında düşüş meydana gelmiştir. Değişimlerin engellenmesi amacı ile yabancı para piyasasına müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar sonrasında bankalar kar elde etmeye başlamışlardır. Fona devredilen bankalarda birleşme, satış ve tasfiye işlemleri gerçekleştirilmiştir. Pamukbank Fon’a devredilmiştir. Şekerbank’ın sermaye gereksinimi ise ortaklar tarafından nakden karşılanmıştır. Ek olarak Vakıfbank’a sermaye benzeri kredi kullanılmıştır.

2003’te ekonomideki iyileşmenin görüntüleri sonrasında büyüme, uzun dönem ortalamasının ve programın amacının üzerinde seyretmiştir. 2003’te banka sayısı bir önceki yıla göre azalmış ve 50’ye inmiştir.

2004 yılında bankacılık sistemi, ekonomideki olumlu havanın etkisiyle iyi bir ivme yakalamış olup bankalara itimat yükselmiştir. Finansal statüsü sıkıntılı olan bankalar TMSF’ye devri ile de mali yapı daha sağlamlaşmaya başlamış ve rekabet ortamı doğmuştur. Fon’a devredilen Pamukbank T.A.Ş. ise T. Halkbank A.Ş. ile birleşmiştir.

1.5. Günümüzdeki Türk Bankacılık Sisteminin Mevcut Yapısı

Günümüzde Türk bankacılık sektörünü incelediğimizde modern bankacılığın ihtiyaçlarını sağlayan, sağlam sermaye yapısına sahip, özerk ve etkin düzenleyici ve denetleyici kurum ve üst kurlar nezaretinde, gün geçtikte daha fazla gelişime doğru yol almaktadır. Türk Bankacılık Sistemi, gelişmiş ülkelerde takdim edilen tüm bankacılık

işlem ve hizmetlerinin gerçek ve tüzel kişilere/kurumlara sunulmaktadır. Sektördeki finansal büyüklükler gittikçe artmaktadır.

Tablo 1: 18.09.2019 tarihi itibariyle Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları

BANKA/GRUP ADI	BANKA SAYISI	YURTIÇİ ŞUBE	YURTDIŞI ŞUBE
TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMİ	47	10266	70
Mevduat Bankaları	34	10208	70
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3673	32
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1740	23
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	990	6
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	943	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	9	3853	28
Adabank A.Ş.	-	1	-
Akbank T.A.Ş.	-	773	1
Anadolubank A.Ş.	-	113	-
Fibabanka A.Ş.	-	69	-
Şekerbank T.A.Ş.	-	273	-
Turkish Bank A.Ş.	-	12	-
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	492	4
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1267	22
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	853	1
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	1	1	
Birleşik Fon Bankası	-	1	-
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2681	10
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	16	2674	10
Alternatifbank A.Ş.	-	49	-
Arap Türk Bankası A.Ş.	-	7	-
Bank of China Turkey A.Ş.	-	1	-
Burgan Bank A.Ş.	-	35	-
Citibank A.Ş.	-	3	-
Denizbank A.Ş.	-	710	1
Deutsche Bank A.Ş.	-	1	-
HSBC Bank A.Ş.	-	82	-
ICBC Turkey Bank A.Ş.	-	44	-
ING Bank A.Ş.	-	222	-
MUFG Bank Turkey A.Ş.	-	1	-
Odea Bank A.Ş.	-	47	-

QNB Finansbank A.Ş.	-	541	1
Rabobank A.Ş.	-	1	-
Turkland Bank A.Ş.	-	17	-
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	913	8
Türkiye'de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	5	7	
Bank Mellat	-	3	-
Habib Bank Limited	-	1	-
Intesa Sanpaolo S.p.A.	-	1	-
JP Morgan Chase Bank N.A.	-	1	-
Societe Generale (SA)	-	1	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	36	
İller Bankası A.Ş.	-	19	-
Türk Eximbank	-	16	-
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	-
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	18	
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	-	10	-
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	-
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	-	2	-
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	-	1	-
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	-
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	-	3	-
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	4	
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	-	1	-
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	-	1	-
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	-
Standart Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	-	1	-

Tablo 2: Türk Bankacılık Sistemi

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ		
Faaliyet Alanı	Nitelik	Tabi Oldukları Hükümlere Göre
Mevduat ve Katılım Bankaları	Türkiye'de Kurulan Bankalar	Özel Bankalar
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Yurtdışında Kurulan Bankalar	Kamu Bankaları

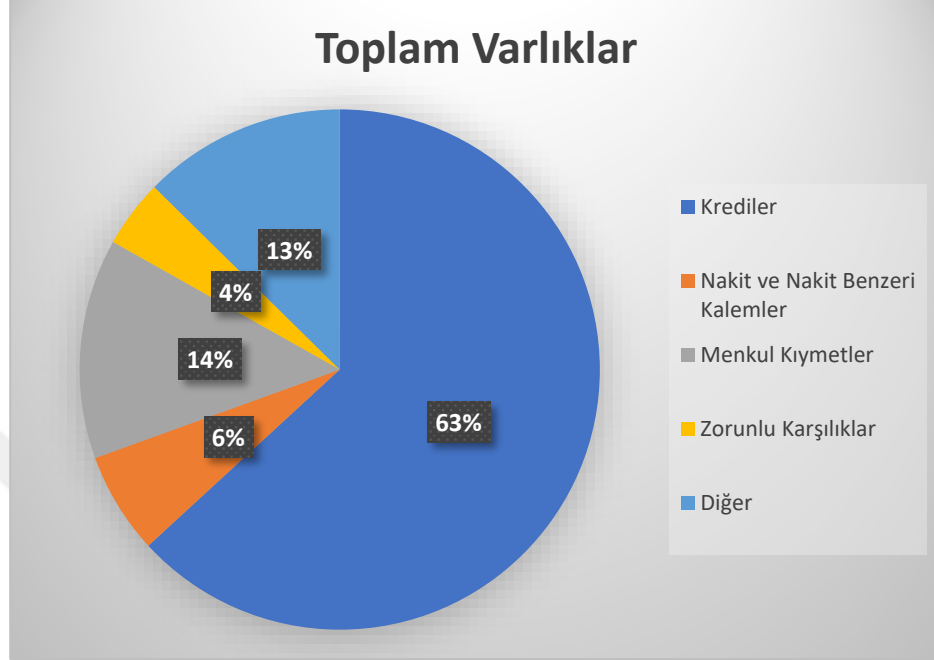
Tablo 3: Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü

VARLIKLAR	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (Bir Önceki Yıl Sonu)
Nakit ve Nakit Benzeri Kalemler	467	13,3
Zorunlu Karşılıklar	164	3,7
Krediler	2518	5,2
Takipteki Alacaklar(Brüt)	106	10,1
Menkul Değerler	531	11,1
Diğer Aktifler	459	8,2
Toplam Aktifler	4139	7

VARLIKLAR	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (Bir Önceki Yıl Sonu)
Mevduat	2208	8,4
Bankalara Borçlar	593	5,5
Repo İşlemleri	174	80,2
İhraç Edilen Menkul Kıymetler	209	19,9
Özkaynaklar	433	2,5
Diğer Yükümlülükler	523	-9,3
Toplam Yükümlülükler	4139	7

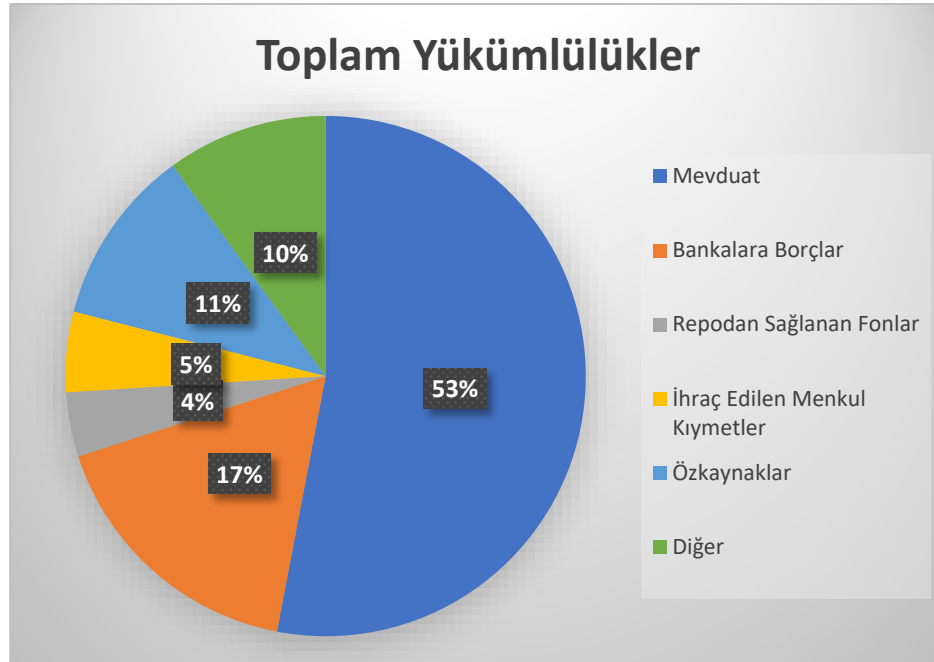
BİLANÇO DIŞI KALEMLER	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (Bir Önceki Yıl Sonu)
Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	815	4,4
Taahhütler	4206	18
Türev Finansal Varlıklar	3374	16,1
Diğer Taahhütler	832	26

Grafik 1: Toplam Varlıklar

Toplam varlıklar içerisinde kredilerin payı %60, menkul kıymetlerin payı %13 ve zorunlu karşılıkların payı %4 olarak gerçekleşmiştir.

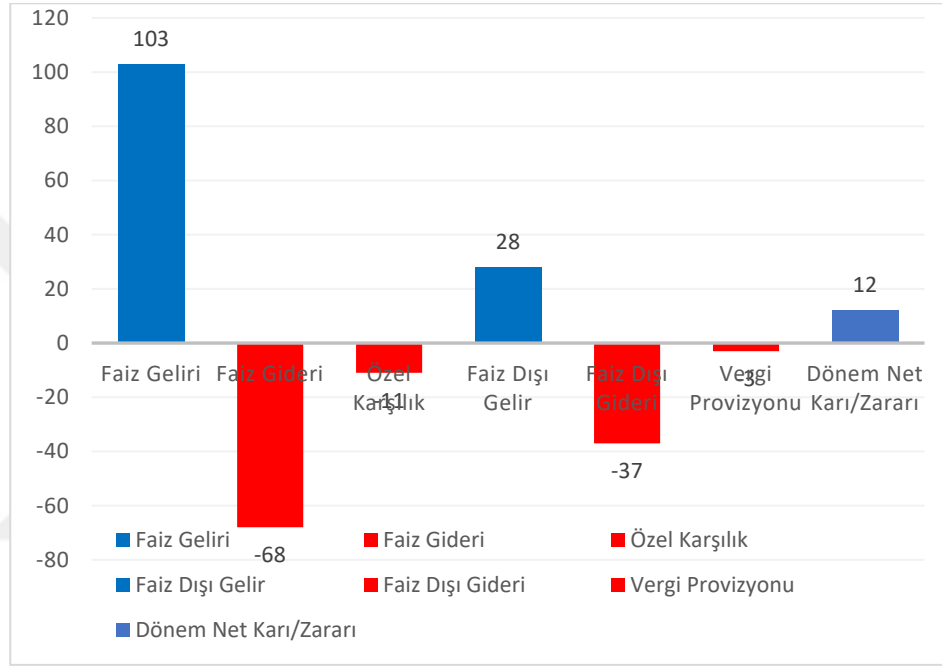
Grafik 2: Toplam Yükümlülükler

Mevduat %53 pay ile toplam yükümlölükler içerisinde en büyük paya sahipken, bankalara borçlar kaleminin payı %17 ve repodan sağlanan fonların payı %4'tür.

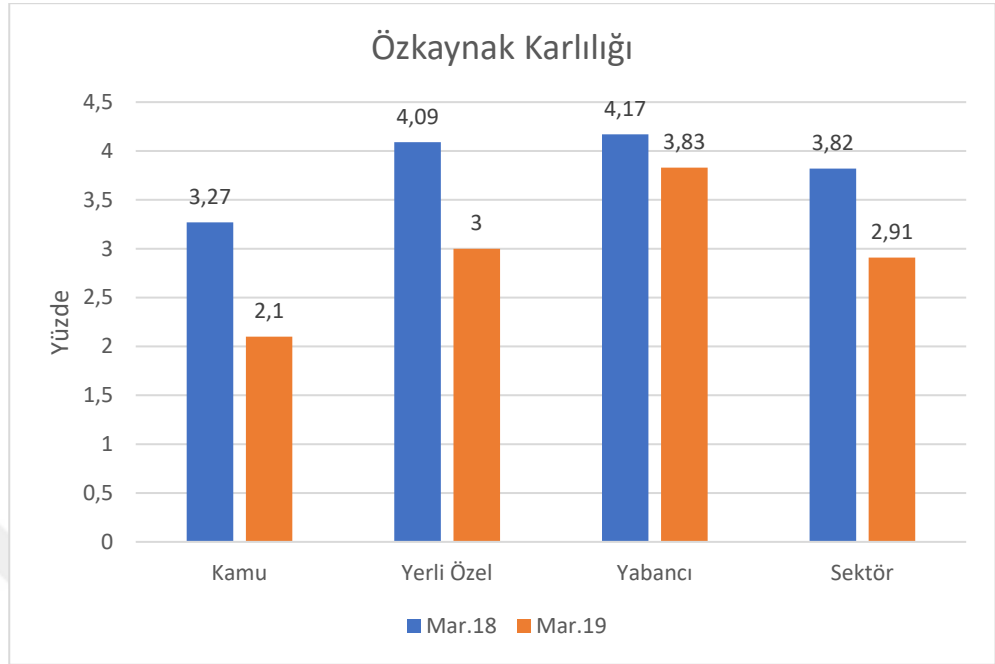
Özkaynakların toplam yükümlölükler içerisindeki payı ise %11'dir.

Grafik 3: Karlılık

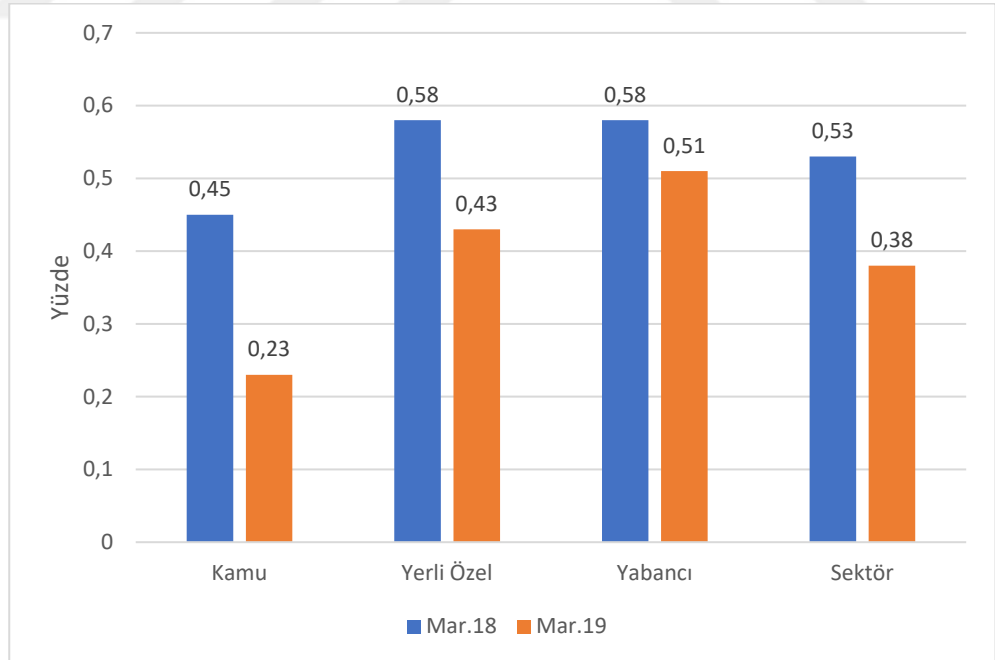

Bankacılık sektörünün gelir tablosunda faiz geliri 103 Milyar TL ve faiz gideri 68 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Mart 2019 dönemi itibariyle Türk Bankacılık Sektörünün net dönem karı 12 Milyar TL'dir.

Grafik 4: Özkaynak Karlılığı

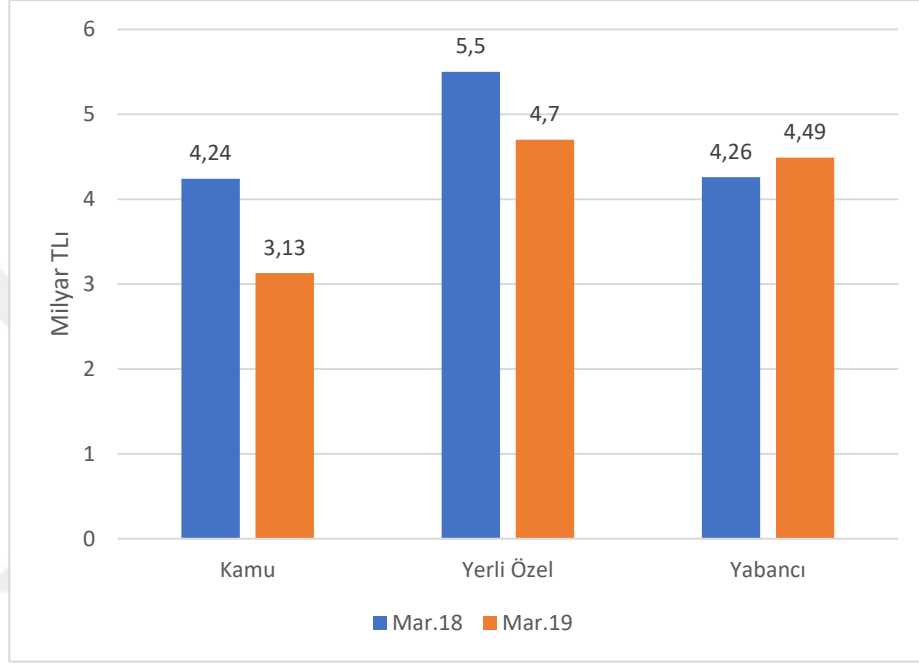

Grafik 5: Aktif Karlılığı

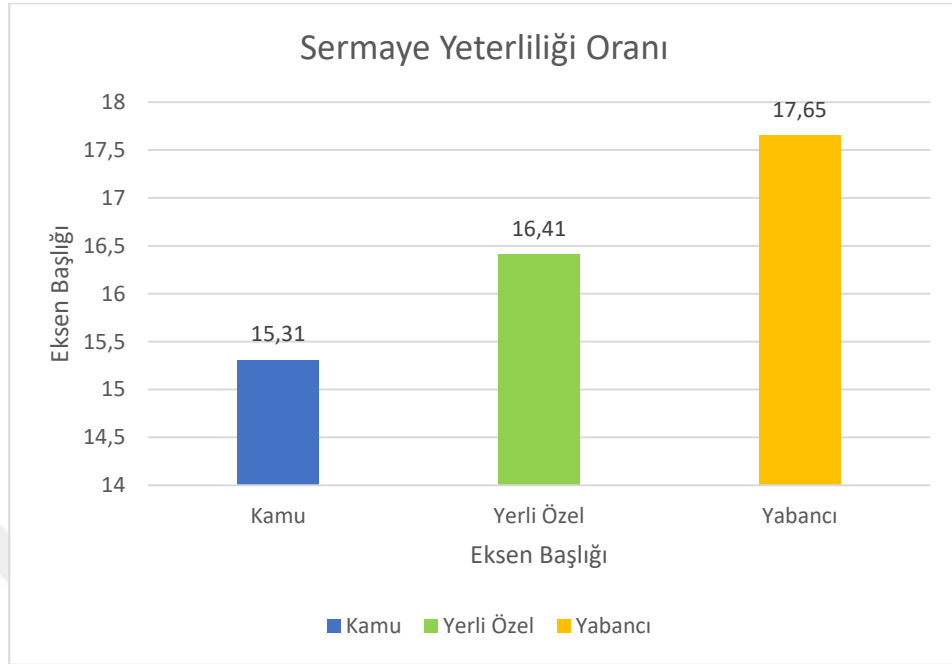
Bankacılık sektörünün özkaynak karlılığı geçen yılın aynı dönemine göre kamu, yerli özel ve yabancı banka gruplarında düşüş göstermiştir. Bankacılık sektörünün Mart 2019 dönemi aktif karlılığı geçen yılın aynı dönemi göre azalmıştır.

Grafik 6: Dönem Karı

Mart 2019 dönemi net karı, 2018 yılının aynı dönemine göre yabancı bankalarda artarken kamu ve yerli özel banka grupların düşüş göstermiştir.

Grafik 7: Sermaye Yeterliliği Oranı

Banka sahiplik grupları ayırımında yabancı banka grubunun sermaye yeterliliği standart oranı %16,35 olup sektör ortalamasının üzerindedir.

1.6. İSLAMİ BANKACILIK MODELİ

1.6.1.İslami Bankacılığın Tanımı

Finans sektörü incelendiğinde son 50 yılda oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bilhassa Müslüman ülkelerde ve Müslümanlarda izlenen varlık seviyesinde yükselme ve faizden imtina etme düşüncesi neticesinde, geleneksel bankacılığa seçenek arayışlar hızlanmış, tasarrufların İslami kaideler doğrultusunda düşünülebileceği işlemleri takdim eden finans kuruluşların oluşmasına olanak sağlamıştır.

İslam Dini esaslarına göre, faizden kaçınılması gerekliliği ilkesi, Müslümanlarda faizli geleneksel sistemden uzak durma eğilimine yöneltmiştir. Nitekim, faizli çalışan finans sisteminde alternatif olarak kabul edilen İslami Finans gündeme gelmiştir. İslami bankacılık; bankacılık faaliyetlerini, İslam Dini ilke ve esaslarına uyumlu olarak yürütmekte olan bankacılık modelidir.

Para aktarımlarında faizden imtina edilerek uygulanan bir bankacılık şekli olan katılım bankacılığı, bankanın müşterilerinden toplanan fonlar, işletilmek amacıyla ödünç alınıp, mevduat sahibi müşteri ile paranın işletilmesi üzerine kâr zarar ortaklığı kurulmaktadır.¹⁵ Bu kar zarar ortaklığı mantığı ile çalışan katılım bankacılığı, toplanan bu fonları bir havuzda toplar ve sonrasında işletir. İşlenen paradan sağlanan kazancı da müşterileri ile paylaşır. Bu mantık, ödünç alanlar – ödünç verenler ve aracılar arasındaki finansal ilişkinin güven ve ortaklığa dayanması anlamına gelmektedir.

1.6.2.İslami Bankacılığın Ortaya Çıkma Nedenleri

Finans piyasalarında günden güne yaşanan gelişmeler neticesinde özellikle gelişmiş ülkelerdeki ilerlemeler gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına almıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin de küresel ticaretinde daha fazla söz hakkına sahip olabilmeleri ve kalkınmasında engel teşkil eden sermaye yetersizliği bu tip ülkeleri çeşitli seçenekler aramaya itmiştir. Nitekim, özellikle Ortadoğu’da toplanan Petro-Dolarların ABD ve Avrupa gibi ülke piyasalarında değerlendirilmesinden ziyade kendi ülkelerinin kalkınmalarında kullanılmasını sağlamak gayesiyle İslami Bankacılığı’nı geliştirme gereksinimi doğmuştur.

Türkiye’de Ortadoğu ülkelerinin Petro-Dolarlarının veya faize yönelik hassaslılığı olup tasarruflarını ekonomiye takdim etmeyen kişilerin ülke ekonomisinin gelişimini sağlamak için 1980’li yıllarda Faizsiz Bankacılık düzeni doğmuştur.

Faizsiz bankacılığı düzenini oluşturan üç ana sebep bulunmaktadır. Bunlar; dini, ekonomik ve sosyal nedenlerdir.

1.6.2.1.Dini Nedenler

Faizsiz bankacılık modelinin ortaya çıkmasındaki en büyük neden, dini açıdan faizin yasak olmasıdır. İslam dininde, Müslümanların yaşam tarzlarına ve birbirlerine olan bağlantılarında birtakım engel ve uyulması gereken kurallar koyulmuştur.

¹⁵ Ergeç, E. H., & Asutay, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar. *İktisat*,s. 70-90.

Müslümanlar, İslami kaidelerle beraber tüm yaşantıda dinin belirlediği gerekçelere göre inancından dolayı uymaktadırlar.

İslamiyette haram kılınan şeylerin yasak olmasındaki ana nedeni, yasak olan şeylerin yaşam tarzındaki her alanda zararlara sebep olmasıdır. Yasak olarak belirtilen faizin gelir-gider dengesini bozmak, ülkenin gelişimini yavaşlatmak, yatırım teşebbüslerinde maliyetle birlikte riziko artışına sebep olmak, verimliliği yüksek karı olan yatırımların gerçeğe dönüşmesini engellemek gibi bazı zararları bulunmaktadır.

Müslümanların, faize karşı duyarlılığı sebebiyle işlemlerini faiz devam ettiren bankalarla çalışılmaması, faizsiz çalışan bir sistemin oluşturulması gerekliliğini meydana getirmiştir.

1.6.2.2.Ekonomik Nedenler

1970’lerde petrole yapılan zamların neticesinde yüksek ölçekli artış gösteren Petro-Dolarların İslam ülkelerini finansal anlamda işbirliğine yöneltmesi ekonomik nedenlerin başında gelmektedir.

1970’lerde OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarının yukarıya çekmeleri ile bu ülkelerin dış ticaret fazlaları, Petro-Dolar olarak gelişmiş ülkelere akmış, İslam ülkelerinin gelişmesine ise katkısı olmamıştır. Hatta bu ülkelerin gelir dağılımlarında dengesizlikler oluşmuş, ikili mali yapıyı sağlamlaştırmak gibi negatif etkileri ortaya çıkmıştır. İslam ülkelerindeki bu çekinceler ve noksanlıklar gitgide duyulmuş ve bu ülkeleri çare arayışına itmiştir. Diğer yandan petrol zengini olmakla birlikte, naturel kaynak ve insan gücü olmasına rağmen sermaye yetersizliği olduğundan dolayı bu kaynakları değerlendiremeyen gelişmemiş ve gelişmekte olan İslam ülkeleri de bulunmaktadır. Sermaye yönünden zengin olan İslam ülkeleri ile sermaye yetersizliği bulunan İslam ülkeleri arasında yapılacak işbirliğinin iki taraf için de pozitif sonuçlar doğurabileceği görüşü de faizsiz bankacılığın doğuşunda önemli bir etmen olmuştur.

Günümüzde İslam ülkelerinin büyük bir kısmı mali açıdan gelişmekte ülkeler klasmanında yer almaktadırlar. Bu ülkelerdeki en önemli sorunlardan biri, toplanan paraların yeterli olmaması ve mevcutta bulunan fonlar ile verimli üretim sahalarına kanalize edilememesidir. Küçük ve orta segmentteki sanayilerin mali sorunları, kalkınmanın haricinde büyük dar boğazlara neden olmaktadır. Bu kesimin dayanıklı olmadığı sürece üretim alanlarının kalitesi de gitgide düşüş gösterecektir. Ek olarak bu

sanayilerin güçlü sanayilere kaynak sağlama ve tamamlayıcı olma özellikleri gözardı edilmektedir.

İslam ülkelerini gelişmemiş ülkeler statüsünden çıkarmak, sermaye hareketliliği sağlamak, ortak çalışma ve kaynak transfer işlemlerini sağlamak için çok faizsiz bankaları kurmak bir zorunluluktur. Endüstri ve teknolojinin süratle ilerlediği bu zamanlarda güçlü sermaye kaynaklarına yüksek ölçüde gereksinim bulunmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı sermaye fazlalığı olan İslam ülkeleri ile sermaye eksikliği bulunan İslam ülkeleri arasındaki yapılacak ortak çalışma ile taraflar arasında pozitif etkiler doğuracağı düşüncesi faizsiz bankacılığın doğuşunda önemli etken olmuştur.

Ülkemiz açısında baktığımızda, İslam Dinine mensup insanların inançlarından dolayı faiz gerekçesine dayalı bankacılık sisteminden ırak durması, atıl paraların atıl olarak ekonominin dışarısında altın, yabancı para, gayrimenkul vb. alanlarda değerlendirilmektedirler. Kaynak sorunu yaşayan Türkiye’de, paraların ekonomimize kazandırılması, ekonomik gelişme bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Özel Finans kurumlarının kurulmasının bir diğer önemli sebebi, Türkiye’ye Körfez ülkelerinden sermaye girişi sağlanmasının amaçlanmasıdır. Petrol kaynakları sebebi ile gitgide genişleyen Arap sermayesinden hisse alabilme amacıyla bu düşünce etkin olmuştur. Petrol zengini ülkeler ile ticari ve siyasi ilişkilerin gitgide iyileşmesi sadece finansal düzendeki uyumsuzluk sebebiyle finansal ilişkilerde gelişme sağlanamaması, ekonomik yapının ilgili ülkeler ile uyumlaştırılması gerekliliğini sağlamıştır. Bu uyum da, faizsiz sistem düzeni olan Özel Finans Kurumları aracılığı ile işlenmeye çalışılmıştır.¹⁶

1.6.2.3.Sosyal Nedenler

Bir toplumda genellikle söz sahibi olan kişiler sermaye sahibi olan kişilerdir. Paraya olan talep arttıkça, zaman zaman söz sahibi olan kişiler ellerindeki gücü kötüye kullanabilmektedir. Fakir olan topluluktan zengin topluluğa doğru varlık farklılıklarına sebep olacak şekilde yüksek oranda faiz alınmaktadır. Bunun sonucu olarak da fakir

¹⁶ Aydın Karapınar, Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi, 2003, Ankara. s:15-16)

kısmın zengin kısma yönelik bir nefret hissiyatı oluşmasına neden sağlamakta ve toplumsal bütünlüğün korunmasını zedelemektedir.

Toplumda sosyal eşitliğin oluşabilmesi için gelir düzeyi de kararlı bir yapıda olmalıdır . Saygılı ve pozitif toplumsal ilişkilerin sağlanabilmesi ve çoğalması için öncelikle zengin ile fakir kesim arasındaki gelir seviyesi farkının minimuma indirgenmesidir. Toplumda sosyal huzurun oluşması için toplumu oluşturan sınıfların birbirleri arasında sağlıklı bağlantıların kurulması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İşte bu noktada faizsiz bankacılık sistemi varlık sahibi olanların faiz vasıtası ile varlıklarını çoğaltması yolunun önüne geçilmesi açısından yarar sağlayacak bir kurum olarak gözükmemektedir.¹⁷

1.6.3.İslami Bankalarda Çalışma Esasları

Bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesinde İslami bankaların uyması zorunluluğu bulunan çeşitli esaslar bulunmaktadır. Bu bankalar günümüzde, İslam dini ile uyumlu finans anlayışının temeli konumundadır. İslami finans genel olarak, İslami değer ve ahlaki ilkelerle uyumlu olarak gerçekleştirilen finans olarak tanımlanmaktadır.¹⁸ Buna bağlı olarak İslami bankacılığın çalışma esaslarını, İslami finansın çalışma esasları olarak algılamak gerekmektedir. Bu esasların temelinde yatan olgu ise İslam dini ile uyumluluk sergilemesi ve bu temel Kur'an-I Kerim ve Hadislere dayanmaktadır.

İslami bankacılığın dayandığı çalışma esaslarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- i. Faizin veya öncesinde tespit edilmiş sabit kazancın,
- ii. Sözleşmelerde belirsizliğin (gharar),
- iii. Kumarın (maysir),
- iv. Ahlaki ve sosyal yönden dini anlamda uygun olmayan iş kollarına (kumar, alkol vb.) yatırımın,
- v. Tekelleşmenin yasak olması

¹⁷ Selvi Suiçmez, “Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002. s:26-27.

¹⁸ Ergeç, E. H., & Asutay, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar. *İktisat*,s.: 12).

vi. Toplumsal faydayı olumlu etkileyebilecek ve dini yönden da uygun ürün ve hizmetlerin sağlandığı iş kollarında kalkınma ve yatırım amacıyla işbirliği sağlanması.

1.6.4. İslami Bankacılığında Mevduat Toplama ve Fon Kullandırma Yöntemleri

Türk Bankacılık Kanunu'na göre islami bankalar; mevduat toplayamayan, topladıkları fonlara karşılık herhangi bir sabit faiz getirisi sunamayan ve anaparanın olduğu gibi iadesinin taahhütünü veremeyen kuruluşlardır. Dolayısıyla, İslami bankaların Kabul ettiği mevduatlar "toplanan fonlar" olarak adlandırılmaktadır.

1.6.4.1.İslami Bankacılıkta Mevduat Türleri

İslami bankalar, bankacılık kanunları uyarınca iki farklı hesap türü şeklinde fon toplamaktadır. Bunlardan birincisi, geleneksel bankalarda da görüldüğü üzere toplanan vadesiz mevduata benzemekte olan Özel Cari Hesaplar, ikincisi ise belirli bir vade ilişkisine dayalı olan Katılım Hesaplarıdır.

1.6.4.1.1.Özel Cari Hesap

İslami bankalarda açılabilen, müşteri tarafından istenildiği zaman bir kısmı veya tamamının geri çekilebilme özelliği bulunan, fonun bankada kaldığı süre boyunca müşteriye herhangi bir ilave ödemenin yapılmadığı, İslami bankacılığa özel hesaplardır.

Geleneksel bankalardaki vadesiz mevduat ile benzer özellikler taşıyan Özel Cari Hesaplar, çoğunlukla kısa süreli ödemeler ve aktarım basitliği açısından yatırılmakta olan fon türüdür. TL veya yabancı para nezdinde, herhangi bir vadeyle kısıtlanmamış ve sonrasında da herhangi bir getiri ödemesi bulunmayan hesaplardır. Bu hesaplara yatırılan fonlar, islami bankalara verilen "borç" olarak değerlendirilmektedir. Özel Cari Hesaplar aracılığı ile, müşterinin ihtiyaçlarına göre, eft, havale, para yatırma ve çekme, fatura ödemeleri vb. Tüm işlemler bu hesaplardan gerçekleştirilebilir. İslami bankalar ile kar zarar ortaklığı şeklinde çalışan fon sahiplerinin bu yöntem ile ticari bankaları tercih etmeleri kısmen engellenmiş olur.

Özel Cari Hesapların özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.¹⁹

- Katılım bankasının hesaplarında vadeli olarak isimlendirilen katılım hesaplarından farklı olarak izlenir.
- Yerli para, yabancı para veya değerli maden cinsinden açılabilen ilgili hesaplar, çeşitli muhasebe kayıtlarında takip edilir.
- Özel Cari Hesabın açılmasında bir alt eşik söz konusu değildir.
- Özel Cari Hesapların kullandırılmasından sağlanan gelirler, katılım bankasına ait gelirlerdir.
- Özel Cari Hesap müşterileri, katılım bankasının olabilecek tasfiyesi halinde kanuna göre devlet ve personel alacaklarından sonra öncelikli alacak hakkına haizdirler. Ek olarak ticari hesaplar dışında 50 bin TL'ye kadar olan tutar TMSF kapsamında garanti altında bulunmaktadır.

İslami bankalar, Özel Cari Hesap sahibi müşterilerine, güvenlik ve saklama hizmetleri de sunmaktadır. Hesap sahiplerinin özel cari hesaplardan herhangi bir kazancı bulunmamasına rağmen, banka, hesap sahiplerinden sundukları hizmetlerin karşılığı belirli bir ücret talep edebilmektedir.

Özel Cari hesaplar da İslami bankalar için geleneksel bankacılıkta toplanan vadesiz mevduatlar kadar önemli bir yere sahiptirler. Çünkü toplanan fon, bankada bulunduğu müddetçe, bankanın bu fondan dolayı herhangi bir maliyete katlanmadan faydalanmakta, bu şekilde sağlanan kazanç da tamamen bankaya ait olmaktadır. Özel Cari Hesapların, bankaların fon maliyetini azaltan ve kârlılığını yükselten hesaplar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının bu hesap türü pazarındaki paylarını arttırmak için ciddi bir rekabet içerisinde olduğu görülmektedir.²⁰

1.6.4.1.2.Katılım Hesabı

İslami bankalarda, banka ile müşterileri arasında “ Kar ve Zarara Katılma Hesabı” anlaşması çerçevesinde yatırılan fonlara istinaden açılmış olan hesaplar “Katılma Hesabı” olarak adlandırılmaktadır. İşletilmesi hususunda belirli bir vade esasına dayanması sebebiyle geleneksel bankacılıktaki vadeli mevduatlara benzer bir

¹⁹ (Özsoy, M. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy Yayınları.: 139);

²⁰ (Özsoy, M. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy Yayınları.: 139).

görüntü çizmektedir. Ancak bu hesaplar, vadeli mevduattan farklı olarak, banka ve müşteri arasında borç-alacak ilişkisi yerine kar zarar ortaklığı bulunmaktadır.

Geleneksel bankacılıkta, vadeli mevduat hesaplarında, banka müşteriden parayı borç yani satın olarak almaktadır. Bu nedenle, satış fiyatı, mevduatın açılış vaktinde belirlenmektedir. Lakin katılım hesapları için bu ilişki ortaklık ilişkine dayanmaktadır. Mevduat müşterisi katılım hesabını açtığı vakit, ilgili mevduatı bankaya borç olarak değil, banka ile ortak işletilmesi için vermektedir ve böylelikle ortaklık ilişkisi kurulmaktadır. Kar payı esasına göre, bankalar topladığı fonları işletmesiyle elde edilen kar, banka ve mudi arasında paylaşılmaktadır.

İslami bankalar, topladıkları fonlardan oluşan bir fon havuzu işletmektedir. Banka tarafından işletilmekte olan bu fon havuzunun karı, mudiler ile paylaşılmaktadır. Bu paylaşımdaki esas alınan oran ise, kar paylaşım oranı olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren islami bankaların kar paylaşım oranları, fonların cinsine göre değişiklik gösterse de, %80-90 aralığında izlenmektedir. Müşteriye ödenen kar miktarının, yatırılan fon miktarına oranı ise bizlere kar payı oranını göstermektedir.

İslami bankalarınca kullandırılan fonlardan zarar elde edilmesi de mümkün olduğu için, fonun karının ne olacağı dolayısıyla katılım hesabı sahibinin vadenin bitişinde ne kadar kar payı sağlayacağı fonun yatırılması aşamasında önceden belirlenmemektedir. Bu sebeple, fon müşterileri, islami bankalara parayı yatırırken genellikle, ilgili bankanın geçmiş dönem performans ölçüsüne ve daha önce fon yatıran kişilere sağlanan kar payı miktarını baz almaktadırlar.

Minimum bir ay şeklinde açılabilen katılma hesapları; 1-3-6 ay veya 1 yıl vadeli veya daha uzun vadeli şeklinde gruplara ayrılmaktadır ve banka, mevduat açılması için minimum miktar şartı konabilmektedir.

1.6.4.2.İslami Bankacılıkta Fon Kullandırma Yöntemleri

İslami bankacılıkta, önceki başlıkta anlatılmakta olan Özel Cari Hesaplar ve Katılma Hesapları çatısı altında toplanan fonlar, fon ihtiyacı bulunan ekonomik birimlere farklı yöntemler aracılığı ile kullandırılmaktadır. Bu yöntemler, bazen ihtiyaca göre metanın satışı ya da kiralanması bazen de ortaklık yapısı ile gerçekleştirilmektedir. Bu

kullandırım yöntemleri, İslami bankacılığın ile geleneksel bankacılık bankacılıktan farklılaşmasında önemli bir temel oluşturmaktadır.

Mevduat müşterilerine ödenecek kar payının belirleyicisinin toplanan fonların oluşturduğu havuz olması sebebiyle, İslami bankaların kullandığı fonların karlılıkları bu bankalar için büyük önem taşımaktadır. Aşağıda sunulan yöntemler doğrultusunda, paranın ticaretinin yapılmadığı bu bankacılık modelinde, fonların kullandırılma esasları gösterilmektedir.

1.6.4.2.1.Mudaraba (Emek-Sermaye Ortaklığı)

Mudaraba, İslami banka ile bankanın kredi müşterisi arasındaki emek ve sermaye ortaklığı çerçevesinde kurulan bir fon kullandırma yöntemidir.

Kelime anlamı olarak ‘‘yola çıkmak’’ demektir. Ekonomik olarak ise, taraflardan birinin emeğinin ve tecrübesinin, diğer tarafın ise sermayesi ile harmanlanarak yürütülen bir ticari faaliyet olarak tanımlanmaktadır.

Evlenmeden önce Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Hz. Hatice (r.a.) ile yaptığı ortaklık türü mudarabadır.²¹ Bu ortaklık ilişkisinde taraflardan Peygamber (s.a.v.) emeğini, Hz. Hatice (r.a.) ise sermayesini ortaya koymuştur.

Bu yöntem ile oluşturulan ortaklık ilişkisinde sermayesini ortay koyan taraf rabbu’l-mal ya da sahibu’l mal, emek ve tecrübesini ortaya koyan taraf ise mudarib olarak tanımlanmaktadır.²² Bu çalışma çerçevesinde sermaye koyan tarafa islami banka, emeğini ve tecrübesini koyan tarafa ise emek sahibi veya müteşebbis olarak adlandırılacaktır.

İslam bankalar, müteşebbisin talebi ile sözleşmeye konu olan sermaye tutarını, müteşebbisin emrine hazır tutmakla yükümlüdür. Zarar durumu ortaya çıkması durumları haricinde, bankanın sözleşmeye konu şartlar dışında, müteşebbisin giriştiği işlere karışma yetkisi bulunmamaktadır. Kesin zarar ihtimalinin doğması halinde ise banka zararı engellemek adına bazı eylemlerde bulunabilir. Banka, müşterisinin takibini sağlarken fizibilitesini sürekli güncel tutması gerekmektedir. Olası bir zarar durumunda,

²¹ ÖZSOY, İ., (1997).Özel Finans Kurumları, İstanbul: Asya Finans Kültür Yayınlar s: 38).

²² Özgür Ersan, ‘‘Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği’’, Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007:s. 59).

müşebbisin kusuru veya ihmali nedeniyle gerçekleşmesi halinde, hukuki kapsamda banka, müşebbisten zararın karşılanması talep edebilmektedir.

Başarılı müşebbisler, emin ve güvenilir olmaları şartı ile İslami bankalardan bu yöntem ile fon talebinde bulunabilirler. İslami bankalar ise, her türlü zarar ihtimaline karşı, müşebbisten kefil, rehin, ipotek vb. Teminatlar veya sermaye için sigorta talebinde bulunabilirler.

Katılım bankaları tarafından kullanılan bu fon yönteminin temel özellikleri şöyle sıralanabilir.²³:

- Emegini, bilgisini ve tecrübesini ortaya koyan müşebbisin ve sermaye sahibi olan bankanın kâr ortaklığı kurması,
- Ortaklık oluşturan tarafların, ortaklık sonucu elde edeceği kâr payı tutarı öncesinde tayin edilmiş olmasa da, sağlanacak kârın ortaklık tarafları içerisinde nasıl paylaşılacağına öncesinde tayin edilmiş olması,
- Ortaklık sonucu kasıt ve kötü niyet olmaksızın bir zarar elde edilmesi durumunda bunun tamamen banka tarafından üstlenilmesi,
- Banka tarafından ortaklığa konan sermayenin yönetiminin, müşebbise ait olması,
- Bankanın ise denetim ve kontrole dair yetkiye sahip olması

Uygulamaya incelendiği zaman bu fon kullandırma yönteminin, genel ve özel amaçlı şeklinde iki farklı türü bulunmaktadır. Genel amaçlı mudaraba; sermayeyi sunan bankanın, müşebbise parayı uygun gördüğü gibi kullanma yetkisinin verildiği yöntemdir. Özel amaçlı mudaraba ise; ortaya konan paranın hangi yatırıma yönelik kullanımına karar verme yetkisinin sermayeyi sunan bankada olmasıdır. Genel amaçlı mudarabada, zaman, yer ve ticaretin türü ile satıcı-alıcı tayini gibi sınırlar bulunmazken, özel amaçlı mudarabada, bu kıstaslarla ilgili sınırlamalar mevcuttur.

²³ Akgüç Öztin, “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, İstanbul, Gerçek yayın Evi,1992 s.130

1.6.4.2.2. Muşaraka (Sermaye-Serame Ortaklığı)

Muşaraka, İslam hukukunda ‘‘Şirketül inan’’ olarak tanımlanmaktadır. Bankanın, müşterinin sermaye kullanımına karışmadığı, mudaraba yönteminin aksine bu yöntemde tam bir ortaklık bulunmaktadır.

Katılım bankalarında Muşaraka şeklindeki fon kullandırma yöntemi şöyle gerçekleşir;

- Bir projenin finansmanı amacıyla bir, iki veya daha fazla müteşebbis bankaya gelir,
- Banka diğer ortakların katılımıyla finansman ihtiyacının tamamını sağlar,
- Ortaklıkta yer alan tüm taraflar projeye katılım hakkına sahip olur,
- Proje sonucunda elde edilecek toplam kâr, tarafların sermaye paylarına göre veya önceden anlaşılan oran üzerinden ortaklara dağıtılır.
- Proje sonucunda zarar elde edilmesi durumunda bu zarar, ortakların sermaye paylarına göre dağıtılır ve sermaye harici müteşebbislere yüklenen herhangi bir zarar söz konusu değildir.²⁴

Bu yöntem kullanılarak oluşturulan ortaklıkta, paylaşılan karın belirlenmesi ortaklara bağlıdır. Ortaya konan sermaye eşit olmasına rağmen, esas alınacak oranlar, tarafların ortaya koydukları sermaye payından farklı olabilir veya tarafların ortaya koydukları sermaye payları eşit olmamasına rağmen tarafların sağladıkları kar payları eşit olabilmektedir. Tarafların alacakları paylar yüzdesel olarak belirlenmektedir. Aritmetik bir kar miktarından bahsetmemiz mümkün değildir.

Sermaye ortaklığının genel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:²⁵

- Genellikle sanayi sektörünün fon kullanımı için uygulanır.
- Ortaklığa taraf olan birimler, hem emek hem de sermaye koyar.

²⁴ Mikail Altan, Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998, s. 215)

²⁵ ÖZKAN,H.,(2012) Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde:Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s: 56)

- Bu yöntem çerçevesinde bankaya gelen müşterilerle “Kâr – Zarar Ortaklığı Sözleşmesi” düzenlenir.
- Elde edilecek kârın dağılımı sermaye paylarından farklı olabilir.
- Zarar elde edilmesi durumunda bu zarar, sermaye payları ile uyumlu dağıtılır.
- Katılım bankaları açısından karşı karşıya olunan risk, ekonomik dalgalanmalara oldukça duyarlıdır.

Müşaraka teknik olarak ikiye ayrılmaktadır. Sürekli müşarakada projenin devam ettiği müddetçe ortaklık ilişkisi devam ederken, azalan müşaraka ise İslami bankanın ortaklık hisselerinin, zamanla belirlenen vadeler doğrultusunda müteşebbis tarafından satın alınması ve sonrasında projenin tamamlanmasıyla müteşebbise geçmesi söz konusudur.

1.6.4.2.3.Murabaha (Vadeli Satış)

İslami bankacılıkta fon kullandırma yöntemleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden başında murabaha gelmektedir. Murabaha, müşterinin şirketi için ihtiyaç duyduğu sermaye mallarını katılım bankası tarafından satın alınması, sonrasında katılım bankasının müteşebbise vadeli olarak satıldığı bir yöntemdir.

Kavramsal olarak ise, “artma, çoğalma” anlamını taşımaktadır. Şirketlerin ticari faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan sermaye mallarının temini için çok uygun bir yöntemdir. Katılım bankası tarafından satın alınacak sermaye mallarının özellikleri müteşebbis tarafından belirlenmektedir.

Murabahada süreç şu şekilde ilerlemektedir. Öncelikle fon kullanma talebi uygun görülen müteşebbis ile katılım bankası arasında bir ön protokol yapılmaktadır. Devamında bankanın nezdinde ilgili malın temini yapılarak peşin ödeme gerçekleştirilir. Sipariş edilmiş malın teminini sağlayan ekonomik birim, müteşebbise malın teslimini sağlar. Sonrasında, katılım bankası adına düzenlemiş olduğu faturayı katılım bankasına gönderir. Banka da satın aldığı malın ederinin üzerine belirli bir kar payı koyarak, müteşebbise yeni bir fatura düzenler.

Murabaha işlemlerindeki temel şartlar; murabahanın konusu, malın satıcı tarafından belirlenmiş orjinal fiyatı, toplam maliyet üzerinden hesaplanan diğer ek maliyetler ve tanımlanmış kar marjı belli olmalıdır. Bu şartlar ile birlikte;

- Somut bir şekilde olmasa bile malın değişimi gerçek olmak zorundadır. Bir diğer deyişle, ifade edilen hak ve yükümlülükler soyut değişimlere örnek sunar ve murabahaya göre kredili satılabilmektedirler.
- Kur ve para ile birleşmeler murabaha ile satılamaz. Çünkü kurlarda keskin değişimler yaşanmaktadır.
- Benzer şekilde bir borçlunun üstlendiği borcu ifade eden kredi belgeleri murabahanın konusu olmamaktadır. Satıcı, malın orjinal maliyetini ve ek maliyetleri gerçekleşmiş satış sözleşmesinde belirtmeli ve verdiği sözlerde güvenilir olmalıdır. Ticari tarafta, orjinal maliyetin kapsamında gösterilen, nakliye, taşıma ve paketleme maliyetleri ve benzer maliyetler murabahanın şekillenmesi açısından satın alma maliyetine eklenmelidir. Geleneksel imamlar arasında bu kavramda bazı farklı düşünceler yaşanmaktadır. Hanefi yaklaşımında, satıcının gerçekleşen satış ile ilgili maruz kaldığı tüm maliyetleri fiyata yansıtmasında bir sakınca görülmemektedir. Şafilere göre ise son kategori harcamaları toplam maliyete eklenmemektedir. Hanbeliler ise daha pragmatiklerdir. Eğer alıcı tüm harcamalar hakkında bilgilendirilirse harcamalar maliyetlere karşılıklı eklenmelidir.
- Murabahada olası satıcı, malın satım işlemleri ile ilgili olarak orjinal satıcıya olan ödeme şekli ile ilgili bilgilere ihtiyaç duyar. Kredili fiyatın nakit fiyattan yüksek olması kaynaklı, eğer orjinal fiyat kredili ise alıcının orjinal fiyat konusunda bilgilendirilmesi zorunluluğu hakkında tüm yaklaşımlar farklı düşünmektedir. Ayrıyeten, orjinal satın alma fiyatının murabaha anlayışının ihlal ettiği iddia edilmektedir. Eğer katılım bankası satılmış olan mala ilişkin bir talep alırsa, murabaha satış sözleşmesinin hemen sonrasında müşteri veya alıcı kara odaklanır.
- Fiyat ile birlikte kar marjı, alıcı ve satıcı arasında karşılıklı olarak Kabul edilmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi ilk olarak anlaşma ve gecikme başına düzeltilen fiyat alıcıdan gelebilecek bir isteğin dışında arttırılamayacak olmasıdır.

- Tanımlanması yapılmamış bir fiyat murabahada yer alamamaktadır. Belirsizlik içeren murabahanın satılması yasa dışıdır.
- Eğer satıcı gerçek maliyet fiyatı hakkında eksik beyanda bulunursa, satıcı, satışa konu olan gerçek maliyet fiyatını belirtmedikçe İmam Malik'e göre alıcı satışı iptal edebilmektedir. Hanbeliler gerçek maliyet fiyatı doğru bir şekilde tekrar ifade edildikten sonra satışın gerçekleşmesine önem verirken, Hanefiler satışın iptali için alıcı tanımlanmamış bir opsiyon sunmaktadırlar. Şafiler, Hanefi ve Hanbelilerin benimsediği iki görüşe de sahiptirler.

Murabahada alıcı, şartların eksikliği veya sözleşmede belirtilmemesi durumunda opsiyon hakkına sahiptir.

Murabaha işlemi uygulamada, klasik ve çağdaş olmak üzere iki çeşit ile değerlendirilmektedir. Klasik murabaha, İslami banka tarafından müteşebbis için satın alınan mal, belirli bir kar marjı ile tek kalemde satılırken, çağdaş murabaha işleminde, satın alınan mal müteşebbise taksit ile satılmaktadır.

1.6.4.2.4.İcara (Finansal Kiralama)

Kiralama işlemi; belirlenmiş bir malın belirli bir vadede kullanılabilmesi için belirli bir ücret ödeyen kiracı ile ilgili malın mülkiyetine sahip mal sahibi arasında imzalanan, kullanım hakkını kiracıda bulunduran bir sözleşmedir. Bu yöntemde İslami banka, müşterilerinin gereksinim duydukları malları satın alarak bu malları müşterilerine kiralamaktadır.

Finans Sistemine 1983 yılında dahil olan finansal kiralama kavramı, 1985 yılında bildirilen 3326 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile yerini sağlamlaştırmıştır. İslam hukuku açısından da uyumlu bir işlemdir. Diğer akitlerin İslam ile arasındaki uyumunda aranılan tüm koşullar, kira anlaşmaları için de geçerlilik arz etmektedir.

Müteşebbis ilgili sözleşmenin vadesinin sonunda kiraladığı malın mülkiyet hakkına da sahip olabilmektedir. Bu durum sözleşmenin içeriğine bağlıdır.

İcara işleminin müteşebbislere sağladığı avantajlar aşağıdaki gibidir.

- Finansal Kiralama müteşebbislere orta ve uzun vadeli finansman sağlayarak, yatırımlarda esnek finansman kolaylığı sağlamaktadır.

- Müteşebbis yatırımlarda kendi özkaynaklarını kullanmadığı için, bu özkaynakları alternatif durumlarda değerlendirebilir.
- Müteşebbis ile yapılan kiralama sözleşmesi ile kira bedeli ve kira süresi belirlenir, böylelikle ekonomik sıkıntılara özellikle enflasyona karşı önlem alınmış olur.
- Kiralama yoluyla elde edilen mallar için amortisman tutarları kiracı tarafından ayrılır. Böylelikle vergi indirim avantajı kazanmaktadır.
- Yatırımla kiralar karşılanır. Böylelikle kiralar yatırımdan gelecek kârlarla geri ödenir.

1.6.4.2.5.Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç)

Karşılıksız borç para olarak da bilinen Karz-ı Hasen, İslami bankanın, gereksinim sahibi olanlara bir protokol vasıtası ile bedelsiz olarak borç para sunma işlemidir. Böylelikle İslami banka, herhangi bir gelir elde etmemekte olup sosyal kredi olarak da adlandırılmaktadır. İslami bankaların kullandığı bu yöntem, olağandışı durumlarda kullanılmakta olup, müşterinin kullandığı bu fonu geçerli sebepler ile ödeyememesi halinde, bankanın sosyal fonu devreye girerek, söz konusu fon sosyal fondan temin edilmektedir.²⁶

Karz-ı Hasen yöntemi, İslami bankalarca çok sık kullanılan bir yöntem olmamakla birlikte, bazı durumlarda (iflas veya mali sorunlar vb.) müşterilerin sorunlarını azaltmak amacıyla uygulanmaktadır.

1.6.4.2.6.Selem

İslami Bankalar tarafından yapılan başka bir fon kullandırma yöntemi olan Selem, bir mal üzerinde anlaşılan bedelin alıcı tarafından önceden ödendiği, malın ise gelecekte bir vadede teslim edildiği bir yöntemdir. İslam dininin ilk dönemlerinden itibaren bilinen bu yöntemde, çiftçiler ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, hasat

²⁶ Erdoğan Doğa, "Katılım bankacılığı ve Türk ekonomisine katkıları", Marmara Üniversitesi yüksek lisans tezi" 2011.s. 51

döneminden elde edilecek olan mahsulü ekim vaktinde satarlardı. Günümüzde ise sadece tarım ürünleri dışında birçok üründe bu yöntem kullanılabilir.

1.6.4.2.7.İstisna ve Joala

İstisna, kademeli bir satın alma işlemi olup, gelecekte tamamlanacak ve özelliklerinin saptandığı bir malın fiyatının başlangıç vadesinde belirlendiği bir sözleşmedir.

Mal bedelinin sözleşme vaktinde ödendiği Selemin yönteminden farklı olarak İstisna yönteminde, malın teslimatı gibi, bedelinin ödemesi de gelecekte yapılmaktadır.

İstisnaya benzer özellik taşıyan Joala yönteminde ise, fiziki mallar için değil hizmetler için uygulanmakta olan bir yöntemdir. Mal içeriği dışında diğer yönleriyle İstisna yöntemine benzeyen Joala, gelecekte sunulacak bir hizmetin satış fiyatının önceden belirlenmektedir.

1.6.4.2.8.Muzaraa, Musakat ve Mugarase

İslami bankalarca uygulanan bir başka yöntem ise Muzaraa yöntemidir. Özellikle zirai bölgelerde kurulan bir ortaklık durumudur. Mudaraba ile benzerlikleri bulunan bu yöntemde, yapılan zirai faaliyetten elde edilen çıktı, sözleşmeyi yapan taraflar arasında önceden belirlenmiş bir oranda paylaşılır.²⁷

Musakat yönteminde ise, taraflardan biri sermaye olarak ağaçları, diğer taraf ise ağaçların yetiştirilmesi ile ilgili emeği ortaya koymaktadırlar. Zirai üretim sonucu sağlanan kar veya ürün ise tarafların anlaşmaları oranda paylaşılır.

Mugarase ise, meyve vermeyen ağaçların dikimi ve yetiştirilmesi amacıyla arazi sahibi ile yapılan anlaşmadır.

1.6.4.2.9.Puan Sistemi

Günümüzde yeni bir fon kullandırma tekniği olarak kullandırılan bu yöntemde, müteşebbis İslami bankadaki vadesiz olarak bıraktığı mevduatı nispetinde ve süresinde, aynı bankadan faizsiz kredi kullanma imkanından faydalanabilmesidir.

²⁷ Akgüç Öztin, “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, İstanbul, Gerçek yayın Evi,1992: s.143.

1.6.4.2.10.Tekafül (Sigorta)

Tekafül sistemi, yardım sandığı teminat uygulamasına benzer nitelik taşımakta olup katılımcılar arasında yardımlaşma ve dayanışma söz konusudur. İslami sigortacılık olarak da adlandırılan bu yöntem ile, sigorta şirketi ile müşterisi arasında ilk olarak kar ve zararın paylaşımı üzerine bir ilişki bulunmaktadır. Bazı İslâmi düşünürlerce sigortacılık üzerinden kazanç elde etmenin din ile uyumu tartışılmakla birlikte, bu uygulamanın, genellikle mudaraba ile birlikte yürütüldüğü görülmektedir.

1.6.4.2.11.Tavarruk (Uluslararası Vadeli Satış)

Tavarruk sisteminde, İslami bankaların kısa vadeli likitide fazlalarını değerlendirmek suretiyle başvurdukları işlemidir. Bu yöntem ile İslami bankaların, uluslararası emtia piyasasından peşin satın aldığı veya aldırıldığı bazı malları, üzerine belirli oranda kar payı eklenerek, vadeli olarak satılabilmektedir.

1.6.4.2.12.Komodite

Komodite yöntemi; altın, petrol, tarım ürünleri vb. Emtia ürünlerinin uluslararası piyasalarda anlık olarak alınıp satıldığı bir işlemidir. İslami bankalarda, kısa vadeli likitide dengesizliklerini gidermek amacıyla başvuru olan bu yöntemde, belirli bir vade ve fiyatı içeren sözleşmeler ile yürütülmektedir.

1.6.4.2.13.Sukuk (Kira Sertifikası)

Uluslararası piyasalarda günümüzde önemli bir yatırım aracı olarak karşımıza çıkan Sukuk yönteminde, “faizsiz tahvil” olarak da adlandırılmakta olan bir kira sertifikası türüdür.

Bir ticari varlığın menkul kıymetleştirilerek satılma işleminde kullanılan Sukuk yöntemi, sertifikayı elinde bulunduran tasarrufçulara, sertifika payı oranında ortaklık hakkı sağlayan, ve bu ortaklık ilişkisi nedeniyle, ilgili ticari varlığın karına da ortak olma imkanı sağlayan bir sertifika türüdür. İslami bono olarak da adlandırılan Sukuk, geleneksel Finans sistemindeki borç senetlerinden ayrılan en temel özelliği; faizden ziyade, ticari bir varlığa bağlı olmasıdır.

Günümüzde hem devlet hem de özel sektör tarafından çıkarılan Sukuk, İslami sermaye piyasalarının gelişiminde oldukça önem arz etmektedir. Sukukun bu önemli avantajına ek olarak, İslami bankalar açısından değerlendirildiğinde ise hem kaynak

toplama hem de toplanan atıl fonların değerlendirilmesinde oldukça kullanışlı bir yöntemdir.

1.6.5.Türk Finansal Sisteminde İslami Bankacılığın Tarihi

İslamiyette her türlü faiz ve türevinin yasaklanmış kılınmasıyla birlikte Müslümanların faizden kaçınmalarına sebebiyet vermiştir. İlgili bu durum ülkemizde dini hassasiyeti fazla olan Müslüman tasarruf sahibi kişiler için de geçerlidir. Böylelikle, finansal sistemdeki bu yöndeki ekonomik birimlerin tasarruflarından mahrum kalınması anlamına gelmektedir.

İktisadi gelişmeler açısından fonların önemli bir kaynak olmasından dolayı, ülkemizde de ilgili dönemin siyasi iktidarınca, liberalleşme sürecinin bir uzantısı olarak, hem Ortadoğu'dan yabancı kaynakları çekebilmek hem de dini nedenlerle finansal sistemden uzak kalan ekonomik birimlerin sisteme yönelmesini sağlamak amacıyla, İslami usullere uygun şekilde mali aracılık olan Özel Finans Kurumları kurulmuştur.

Özel Finans Kurumlarının Türk finans sektöründe yer alma sürecini ise aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- 1985 yılında, yabancı sermaye ile kurulmuş olan Albaraka Türk ve Faisal Finans adıyla iki Özel Finans Kurumu ilk olarak Türk finans sektöründe yerini almıştır.
- 1989'da yine yabancı sermayeli bir başka kurum olan Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
- Anadolu Finans (1991), İhlas Finans (1995) ve Asya Finans (1996) Özel Finans Kurumları, yerli sermaye ile kurulan ilk Özel Finans Kurumları olmuştur.
- 1999 yılında Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankalar Kanunu içeriğine yöneltilmiştir.
- 2001'de Faisal Finans'ın adında bir değişiklik yaşanmış ve Family Finans Özel Finans Kurumu şeklini almıştır.

- 2001 yılında, İhlas Finans'ın faaliyetleri BDDK tarafından sonlandırılmıştır.
- 2005 yılında Family Finans ile Anadolu Finans birleşerek, Türkiye Finans ismini almıştır.
- 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Türk banka sektöründeki kuruluşların unvanı "Özel Finans Kurumu" isimlerini "Katılım Bankası" olarak değiştirilmiştir.
- 2015 yılında kamu sermayeli ilk katılım bankası olarak Ziraat Katılım Bankası faaliyetlerine başlamıştır.
- 2015 yılında Bank Asya'nın yönetimi TMSF'ye devredilmiştir.
- 2016 yılında TMSF, Bank Asya'nın faaliyet yetkisini iptal etmiştir.
- 2016 yılında ikinci kamu sermayeli banka olan, Vakıf Katılım Bankası sektörde yerini almıştır.
- 2018 yılı itibarıyla Türk banka sektöründe; Kuveyt Türk, Albaraka Türk Türkiye Finans, Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası yer almakta ve faaliyetlerine devam etmektedir.

1.6.6.İslami Bankacılığın Dünyada Gelişimi

Global piyasalarda geleneksel finans ile kıyas edildiği zaman daha hızlı bir şekilde gelişim gösteren İslami finansın en önemli aracı kurumları bankalardır. Geleneksel bankacılığın tarihi göz önüne alındığında tarihi son derece yeni olan İslami Bankacılık modelinin gelişim sürecinin başlangıcı 1960'lı yıllar olarak gözlemleyebiliriz.

Dünya genelinde yaşanan petrol fiyatlarındaki artış ile boy gösteren körfez ülkelerindeki sermaye birikiminin hızla artması ile birlikte ‘‘Petro-Dolar’’ dönemi olarak adlandırılan bir döneme girilmiş ve bu dönem İslami finansın gelişimi açısından önemli bir gereksinim olan sermaye birikimini hızlandırmıştır.

1975 yılında kurulan Dubai İslam Bankası (DIB) ve Cidde’de kurulan İslam Kalkınma Bankası (IDB), İslami bankacılık sektörünün gelişimi açısından önemli etkiler yaratmıştır.

İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI), İslami bankacılığın hem Teknik hem de istihdam edilmek üzere akademik anlamda bilimsel olarak bu kuruluşları inceleyerek personel gereksinimlerini karşılama amacıyla kurulmuştur.

Bahreyn’de kurulan İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu(AAOIF), yeni bankacılık modelinin dünya çapında muhasebe standartlarında gelişimi için önemli bir adım olmuştur.

1990’lı yıllarda, geleneksel bankacılıkta global boyuttaki büyük bankaların İslami bankacılık sektörüne giriş sağlaması ile, sektörün gelişim hızı açısından çok kilit bir rol oynamışlardır.

2002 yılında kurulan Kuala Lumpur İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), birçok ülkede faaliyet gösteren İslami bankaların sunduğu ürün ve hizmetlerin standartizasyonu açısından önemli diğer bir gelişmedir.

2015 yılında petrol fiyatlarında yaşanan düşüş sebebiyle gerçekleşen daralmanın sonrasında, faizsiz finans sektörü tekrardan güçlenmeye başlamıştır. Sektörün toplam varlıkları, 2015 yılında 2,1 Trilyon USD iken, 2016 yılında %7 artış ile 2,2 Trilyon USD’ye ulaşmıştır.

2016 yılının son döneminde, küresel bazda faaliyet gösteren 1407 adet faizsiz finans kuruluşu bulunmaktadır. Sektörün sahip olduğu varlıkların %73’ü faizsiz banka sektörüne aittir. Bankacılığı, %16 ile sukuk, %6 ile diğer faizsiz finans kuruluşları, %4 faizsiz fonlar, %2 tekafül sektörü izlemiştir.

2017 yılında, hem faizsiz finans sektörüne yeni yatırımcıların girişi, hem de kamu sukuk ihraçlarında yaşanan artışlar nedeniyle, Suudi Arabistan, dünya sukuk piyasasına önemli bir oyuncu olarak giriş yapmış, duraklama döneminin bitmesine ve piyasaların tekrar yükselişi yönünde pozitif etki sağlamıştır.

Sektör varlıklarının 2018 ve devamında büyümeye devam edeceği öngörülmekte olup, 2022 yılına kadar 3,8 Trilyon USD seviyelerine gelmesi ve yıllık ortalama %9,5 büyüme gerçekleşmesi beklenmektedir.

Faizsiz Finans varlıklarında en yüksek hacimli paya sahip olan faizsiz bankacılık sektörünü ise, büyümedeki büyük pasta dilimi olarak nitelendirebiliriz. Faizsiz bankacılığın, 2022 yılına kadar 1,5 kat büyümesi öngörülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖLGE BANKACILIK KAVRAMI

Bankaların finansal sistemdeki rolü, kar elde etmek, sağladıkları fonları kullanarak yatırım yapmak veya bu fonları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak sunan kurumlardır. Bu süreç ile finansal sistemde nakit akışı da sağlar.

Küreselleşmenin yarattığı baskı ve teknolojik gelişmelerin piyasalara çok hızlı yansması, bankaların risklerini de hem artırıp hem de risk yelpazesini genişletmiştir. Finansal krizler sonrasında alınan tüm düzenlemeler ve önlemler bankaların karlılıklarını negatif yönde etkilemiştir.

Farklı dönemlerde yaşanan şartlar bankalara temel faaliyetleri dışında yüksek kar elde etme olanakları sunmuş olup bankalar da kar gayelerine paralel olarak temel faaliyetlerini büyük ölçüde uzaklaşıp veya temel faaliyetleri bir araç olarak devşirip bu alanlara yatırımda bulunmuşlardır. Böylelikle temel faaliyetlerine yapacakları yatırımlar yerine bu alanlara yapılacak yatırımlar piyasa koşullarına göre daha yüksek karlılık sağladığından buradan elde edilen karlılık kaynaklarına gereksinim duyulmaktadır. Bu yan faaliyet alanlarından biri de menkul kıymetleştirmedir. Sadece riskin “hedge” edilmesi prensibi ile tasarlanan menkul kıymetleştirme sürecinin başladığı bu an gölge bankacılığın da başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Gölge bankacılık 1960’lı yılların sonu 1970’li yılların başı yaklaşık 30-40 yıllık bir süreçte şekillenen bir kavram olsa da 2008 krizi ile gündeme oturmuş ve adından sıkça söz ettirmiştir.

Düzenli bankacılık sisteminin dışarısında kalan fakat banka gibi işlemleri icra eden kuruluşların faaliyetlerinin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır.

2.1.Gölge Bankacılığın Tanımı

“Gölge Bankacılık” terimi, 2007 yılında ekonomist ve portföy yönetmeni olan Paul McCulley tarafından ticari bankaların ve diğer mevduat kurumlarının bilançolarının dışında yönlendirilen büyük bir finansal aracılık segmentini tanımlamak için atfedilmiştir.

Merkez Bankası’nın likitidesi veya kamu sektöründe kredi garantilerine erişmeden bankacılık işlevlerini yerine getiren finansal araçlar olarak da tanımlanmaktadır.

Finans literatüründe gölge bankacılığı farklı türlere göre tasnifleyen, haritasını çıkaran, varlık ve fon akışını tanımlayan ilk olarak Pozser olmuştur.²⁸ Pozser ve diğerleri çalışmalarında gölge bankacılık kavramını kullansalar da, bu kararın çok doğru olmadığına işaret ederek konuya ihtiyatlı yaklaşmışlardır. Nitekim onlara göre gölge bankacılığı, finansal sistemin büyük ve önemli bir parçası için küçültücü bir anlam taşımaktadır.

Gölge Bankacılık, geleneksel ticari bankacılık düzenlemesine tabi olmayan dolayısıyla yasal yönden kontrol edilemeyen ve yeterince denetlenemeyen finansal faaliyetleri içeren bir bankacılık türüdür. Gölge bankacılığın, geleneksel bankacılık düzenlemesine tabi olmaması bu bankacılığın bizatihi “Gölge (Karanlık)” olarak anılmasına neden olmaktadır.²⁹

Buna göre, geleneksel bankacılık faaliyetlerinin dışındaki tüm finansal işlemler gölge bankacılığın kapsamına girmektedir. Gölge bankacılığın en yaygın ve kabul gören tanımı Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board) tarafından yapılmıştır. Nitekim gölge bankacılık, düzenli bankacılık sisteminin dışında kalan kuruluş ve faaliyetleri içeren kredi aracılığı olarak tanımlanmıştır.³⁰

Kredi aracılığını açtığımız zaman üç önemli nokta üzerinden şekillendirebiliriz. Vade, kredi ve likitide dönüştürme fonksiyonları kredi aracılığının önemli unsurlarıdır. Bu fonksiyonlar genel olarak bir arada yürümektedir.

²⁸ Pozser ve diğerleri 2010, Shadow Banking, Federal Reserve Bank of New York Staff Report, No: 458, July, s4

²⁹ (Steven L. Schwarcz , 2011-2012 , “Regulating Shadow Banking”, Review of Banking&Financial Law, Vol.31, s. 620,5 nolu dipnot

³⁰ (Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, (April,20129),s.1

Vade dönüştürme; kısa vadeli borçların, uzun vadeli varlıklara yapılan yatırımları finanse etmek amacıyla kullanılmasıdır. Likitide dönüştürme ise; likit olmayan fonlara yapılan yatırımların likit borçlara fonlanması işlemidir. Buna göre gölge bankalar, Merkez Bankası likitidesine ya da kamu sektör kredi garantisine başvurmadan vade, kredi ve likitide dönüşümü gerçekleştiren aracı kuruluşlar olarak ifade edilmektedir. Bu araçlar; finansman şirketleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, konduitleri sınırlı amaçlı finans şirketleri, yapılandırılmış yatırım araçları, kredi hedge fonları, para piyasası yatırım fonları(Money market mutual fund), menkul kıymet borç verenler (securities Lenders) ve bazı kamu destekli kurumlardır.

Gölge bankacılık alanına giren faaliyetler genel olarak menkul kıymetleştirme (securitization), repo ve para piyasası fonlarıdır. Yine bunun yanında, finansman şirketleri ve serbest fonlar gibi banka dışı finansman kuruluşlarının faaliyetleri de gölge bankacılık kapsamındadır. Gölge bankacılık kuruluşları kısa vadeli fonlar ile likit olmayan uzun vadeli yatırım yaparak vade ve likitide dönüştürme faaliyetinde bulunmaktadır.³¹ Yukarıda da belirtildiği gibi gölge bankaları kaldıraçlı işlemler gerçekleştirmekte ve risk transferi yapabilmektedir.

Gölge bankacılığın yukarıdaki kısa tanımlamalarının dışında daha geniş bir tanımlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim Schwarcz, gölge bankacılığın bu bankaların yaptıkları faaliyetlerin dikkate alınarak bir tanımlamanın yapılmasının daha doğru olacağını öne sürmektedir. Schwarcz'ın tanımı içerisinde finansal piyasalar önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, ona göre gölge bankacılık, sadece finansal ürün ve hizmetlerin bu bankalar tarafından tedarik edildiği için değil, aynı zamanda bu ürün ve hizmetlerin tedarikinde finansal piyasalar kullanıldığı için de geniş bir manada ele alınmalıdır.

Gölge bankacılığın tanımına ilişkin benzeri bir yaklaşım Claessens ve Ratnovski tarafından geliştirilmiştir. Onlara göre, gölge bankacılığı faaliyet temelinde ele alınmalı ve özel ya da kamu desteği gerektiren geleneksel bankacılık dışındaki tüm finansal faaliyetler olarak tanımlanmalıdır.³² Burada finansal faaliyet kapsamı oldukça geniş tutulmuştur. Çünkü gelecekte birkaç finansal faaliyet gölge bankacılığın konusunu

³¹ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, (Kasım,2014), s.19,s.100

³² Stijn Claessens ve Lev Ratnovski, (2014), What is Shadow Banking?, IMF Working Paper, No. 14/15, International Monetary Fund, s:4

oluşturabilir. Kaldi ki, finansal faaliyetler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Nitekim Avrupa’da sigorta şirketleri tarafından kredi verilmesi gölge bankacılık olarak kabul edilmektedir. Çin’de bankalar tarafından arz edilen servet yönetim ürünleri (wealth management products) ve Hindistan’da banka destekli (bank affiliates) finans şirketleri tarafından kredi verilmesi de gölge bankacılık olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de, tüm bu finansal faaliyetler gölge bankacılığın konusunu oluşturabilir. Adrian ve Ashcraft ise gölge bankacılığını faaliyet çerçevesinde ele alarak tanımlayan bir diğer çalışmada, gölge bankacılığı, mevduat toplamaksızın ve kredi garantisi bulunmaksızın yapılan kredi aracılığı olarak ifade etmişlerdir. Bu tanıma göre gölge bankaları, yine geleneksel bankaların dışında kalan ancak sahip oldukları fonları, fon talep edenlere kanalize eden uzmanlaşmış finans kuruluşları olarak ele alınmıştır.³³

Gölge bankacılık sektörü; yatırım bankaları, para piyasası yatırım fonları(MMMFs), mortgage aracıları gibi bilinen kurumlar ve repo gibi daha eski anlaşmaları kapsamının yanısıra varlığa dayalı menkul kıymetler (ABS), finansman bonoları (CP), teminatlı borç senetleri (CDOs) ve varlığa dayalı senetler (ABCP) gibi özel araçları da kapsamaktadır.

Sistemin ürünlerinin kamu güvencesinin dışında olması, yüksek kaldıraç oranlarını barındırmaları, büyük likitide desteklerine sahip olması, gerçekleştirdikleri yatırımlar ve katı denetimlerin altında olmaması gibi fonksiyonlarla geleneksel bankacılık sisteminden ayrılmaktadırlar.

Gölge bankacılık sistemindeki akış; tasarruf sahipleri ve yatırımcılardan toplanan fonların borç talebinde bulunanlara yönelik aktivitesi ile gerçekleşmektedir.

Geleneksel bankacılığın gölge bankacılığa göre daha az karlı duruma gelmesi, kurumsal yatırımdaki artış, teminatlı borca artan talebin tetikleyicisi olan yatırımlara sistemin dışından düzenlenmiş bir sistem olan gölge bankacılık tarafından sunulan güvence gibi nedenler önemli rol oynamıştır. Finansal gelişim süreci ve bunun paralelinde yasal düzenlemelerin bankaların klasik ürünler ile yaratacağı rekabeti zayıflatmıştır. Buna karşın gölge bankacılığın; sermaye yeterliliği, vergi, kısa vadeli fonlama, riskin sisteme yayılması ve kaldıraç serbestliği gibi çok sayıda avantajı bulunmaktadır. Finansal

³³ Tobias Adrian ve Adam B. Ashcraft, (2012), Shadow Banking: A Review of Literature, Federal Reserve Bank of New York Staff Report, No: 580, s:2

işlemlerdeki teminat zorunluluğu, menkul kıymetleştirmenin yükselen ivmesi ve reponun para piyasasının bir aracı olarak kullanımının yaygınlaşması gölge bankacılığına talebi arttırmıştır.

Gölge bankacılık sistemi tüm bu faaliyetlerini yürütürken çeşitli enstrümanlar kullanmıştır. Kullanılan enstrümanları sıralayacak olursak; para piyasası fonları, varlığa dayalı menkul kıymetler (ABS), hedge fonlar, repo, varlığa dayalı finansman bonoları türevleri (derivatives), ticari senetler veya kağıtlar (CP) olarak tanımlanabilir. Para piyasası yatırım fonları finansal araçlar için kısa dönemli likitide sağlamaktadır. Fakat geleneksel bankacılık sistemindeki şekliyle düzenlenmemiştir. Kısa süreliğine yatırılan bu fonlar; devlet tahvilleri, ticari senetler (CP), teminat makbuzları, geri alım sözleşmeleri ve iskontolu tahviller (nominal değerine oranla daha düşük fiyata satılan tahviller) gibi düşük riskli ortak fonları kapsamaktadır.³⁴

Varlığa dayalı menkul kıymetler (ABS) ise özel maksatlı iştirakçilerin kullandığı bir araç olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemde tedarikçi firma alıcıya kredi temin edilerek daha sonra menkulleştirme amacıyla portföy seçilmektedir. Böylelikle krediler tek bir portföyde toplanmaktadır. Daha sonra bu portföyler özel amaçlı bir aracıya satılmaktadır (SPV). Özel amaçlı aracı ise bu kredilerin alımını sermaye piyasalarında tahviller satarak finanse etmektedir. Bu tahviller ‘‘tranche’’ olarak adlandırılmaktadır. Türev enstrümanlar ABD ve yurtdışında muazzam boyutlara ulaşmış diğer tezgahüstü piyasaları barındırmaktadır (CP). OTC piyasası türevleri yaygın olarak finansal sektör tarafından kullanılan, faiz oranı swapı, döviz kuru swapı, toplam getiriler swapı, yatırım swapı ve kredi temerrüt swapı(CDS) gibi enstrümanları içermektedir.³⁵ Kredi temerrüt swaplarına göre elinde bono, tahvil, hisse senedi gibi değerli varlıkları tutan yatırımcılar oluşabilecek tüm riski karşı tarafa devretmektedir ve belirli periyotlarla karşı tarafa ödemeler yapılmaktadır. Elde edilen kazanç miktarı diğer türev çeşitlerine göre daha az olsa da yaygın şekilde kullanılmaktadır.

J.P. Morgan Chase’in 2007 yılındaki türevlerinin toplam varlıklarına oranı %6072’dir. Sektörün diğer önemli iki dev şirketi Citigroup ve Bank of America’nın

³⁴ FCIC, Financial Crisis Inquiry Commission, (FCIC), Shadow Banking and the Financial Crisis, Preliminary Staff Report, 2010:8

³⁵ FCIC, Financial Crisis Inquiry Commission, (FCIC), Shadow Banking and the Financial Crisis, Preliminary Staff Report ,2018:8

türevlerinin toplam varlıklarına oranları sırasıyla %2486 ve %2022 olarak izlenmiştir. Fakat sektördeki en yüksek rakam olarak Goldman Sach 2008 yılında %25284 ve 2009 yılında %33823 olarak kayıtlara geçilmiştir. Oranlardan daha şaşırtıcı olan durum ise, CDS piyasalarının bu kadar yüksek ölçeklere sahip olmasına rağmen herhangi bir regülasyona tabi tutulmamış olmasıdır.

Bankacılık sistemindeki kısa dönemli finansmanın en önemli kaynaklarından birisi de repodur. Repo, piyasanın oluşumunun finansmanını ve risk yönetimini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca yatırım ortaklıkları ve mevduat kuruluşları için de güvenli ve maliyeti düşük bir yöntem olarak gözükmektedir. Herhangi bir menkul kıymetin, belirli bir anlaşma çerçevesinde satılarak ileri bir tarihte daha yüksek bir fiyattan bedelinin ödenmesi şeklinde geri satın alım anlaşmasını ifade etmektedir. Repo işlemlerinin bu kadar kolay ve risksiz olması sebebiyle talebi gün geçtikte önemli boyutlara ulaşmıştır. 2002 yılının başında repo hacmi 2 Milyar USD'den az iken, 2008 yılı ortalarında 4,5 Milyar USD'yi geçmiştir. Bu tehlikeli durum Bear Stearns'in çöküşüne sonrasında da sert bir daralma sürecine yol açmıştır.

Gölge bankacılığın önemli enstrümanlarından bir diğeri, varlığa dayalı finansman bonolarıdır (ABCP). Bu değerli kağıtların vadeleri 270 günden az şekilde düzenlenen ve genellikle 90-180 gün arası yatırımlar için daha uygun olan ürünlerdir. Bu ürünler kısa sürede yüksek ölçekli nakit sahibi kişiler için likitide kaynağı haline dönüşmüştür. Diğer yandan geleneksel sistemin dışarısında bulunmaları, kaldıraç oranındaki yükseklik ve işlemlerdeki şeffaflıktan uzak olması meydana gelen krizde önemli etki yaratmışlardır. İşletmeler ve diğer kuruluşlar finansman bonosunun ihracı ile finansman sürecinin her döneminde borç alabilmektedirler.

2.2.Gölge Bankacılığın Türleri

Gölge bankacılık sistemini dört alt grupta inceleyebiliriz. Bu dört alt grup; devlet destekli gölge bankacılık alt sistemi, devlet destekli gölge bankacılık, içsel gölge bankacılık, dışsal gölge bankacılık ve paralel bankacılıktır.

2.2.1. Dahili Gölge Bankacılık

Dahili gölge bankacılık, 1980'li yılların başlarında makro boyuttaki bankaların özsermaye karlılığındaki azalış oluştur ve dağıt sistemi (hold and distribute) ile meydana

gelen bir modeldir. Öte yandan dahili gölge bankacılık bilanço dışı işlemleri oluşturmuştur. Bu sistemde daha düşük kredi risk duyarlılığı bulunmaktadır. Lakin piyasa riski duyarlılığı sahiptir. Para piyasasının eş fonları ve kredi aracılığı vb. finansal yeniliklerin, dahili gölge bankacılık modelinin gelişimi açısından katkıda bulunması söz konusudur.

Holdingler, finansal kurumlar ve kendi aracı kurumları aracılığıyla oluştur ve dağıt sistemi ile esas gaye olarak kanuni sermaye arbitrajını amaçlamaktır.

2.2.2. Harici Gölge Bankacılık

Dışsal gölge bankacılık sistemi, uzmanlaşıp getiri eldesi amacıyla banka dışı finans kuruluşları tarafından yürütülen bir sistemdir. Almanya'da, Landesbank tarafından sahip olunan özel yatırım araçları ve Menkul Kıymetler komisyoncusunun öncüsüdür. Fakat diğer makro boyutlardaki Avrupa ve Japon bankaları da harici gölge bankacılık modelinin önemli yatırımcılarıdır.

Bu sistemde çoğunlukla banka dışı bağımsız kurumlar aracılığıyla farklı türleri bulunan ve yönetilen gölge bankacılık faaliyetleri şeklinde belirtilmektedir. Bu faaliyetler, çoğunlukla kanuni sermaye arbitrajı amacının daha az bulunduğu ve uzmanlaşmadan, dikey bütünleşmeden getiri sağlama amacı taşıyan kredi aracılığı şeklinde adlandırılmaktadır.

2.2.3. Kamu Dayanaklı Gölge Bankacılık

Kamu dayanaklı gölge bankacılık; Fannie Mae, Freddie Mac ve Ginnie Mae vb. kamu dayanaklı kurumların piyasada olması ve gölge bankacılık uygulamalarının işlenmesi şeklinde belirtilmektedir.

Bu sistemde, 1932 yılında Federal Ev Borç Verme Bankacılığı (FHLB) Sistemi'nin kurulması ile birlikte gelişim göstermektedir. Dört türü bulunmaktadır. Sırasıyla; kredilerin depolanması, kredi sigortası aracılığıyla kredi riski aktarımı, Fannie Mae ve Freddie Mac aracılığı ile oluştur dağıt menkul kıymetleştirme uygulamalarının bankalara temini ve vade dönüşümünün sağlanmasıdır.

Amerika'daki türü itibariyle dikkatleri üzerine toplayan sistemde diğer ülkelerdeki aktiviteleri olarak Meksika'da Infonavit ve Fovissste görülmektedir.

Yapısından dolayı kamunun destek olduğu model olarak lanse edilmektedir. Ancak en mühim konu, kamu dayanaklı kurumların devlet güvencesi sunması vb. dahili teminat mekanizmasına malik olan yatırımcı aracılığıyla sağlanmasıdır.

2.2.4.Paralel Gölge Bankacılık

Paralel gölge bankacılık modeli, uzmanlık ve geleneksel bankacılığa yönelik üstünlük sağlamak gayesiyle ölçek ekonomisinde borç oluşturma, hizmet sağlama, ticaret ve fonlama gibi uygulamaları gerçekleştiren gölge bankacılık alt türlerinden biri olup harici gölge bankacılık kapsamındadır.

Asıl amacı ise, banka dışı kurumlarda uzmanlık ve bilanço dışı işlemlere yönelerek bankalara karşı, mukayeseli bir rekabet ve getiri sağlamasına dayanmaktadır

2.3.Gölge Bankacılık ile Geleneksel Bankacılık İlişkisi

Gölge bankacılık ile geleneksel bankacılık arasında gerek uygulama yolları gerekse yasal yönlerden hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunmaktadır. Bu benzerlikleri ve farkları aşağıda özetlemek gerekirse;

Geleneksel bankacılıkta olduğu gibi gölge bankacılıkta da temel işlev, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı bulunanlar arasındaki aracılık işlevini yerine getirmektir. Ancak geleneksel bankacılıkta fon kaynağı mevduat iken, gölge bankacılıkta mevduat kabul edilmediği için fon kaynağı repodur. Bu farklılık aynı zamanda iki sisteme yönelik gerçekleşen hücumların da farklı olmasına yol açmıştır. Geleneksel bankacılıkta banka hücumları, mevduatı çekmek için yapılırken, gölge bankacılıkta ise hücumların konusu repo vb. ürünlerdir. Bu sebeple, gölge bankacılığın 2008 mortgage krizindeki rolüne dikkat çekmek amacıyla bu kriz repoya hücum olarak nitelendirilmiştir.

Hem geleneksel hem de gölge bankacılık sistemi kredilere aracılık etmektedir. Lakin geleneksel bankacılıkta kredilere aracılık tek bir çatı altında gerçekleşirken, gölge bankacılıkta bu süreç birkaç farklı kuruluşun işin içine girmesi ile yürümektedir. Bu sebeple operasyonel olarak daha karışık bir yapıya sahiptir.

İki sistemin denetleme ve düzenleme mekanizmalarının farklılığı dikkat çekmektedir. Geleneksel bankacılıkta tamamen kurallarla denetleme ve düzenlemeye tabi

iken, gölge bankacılıkta nerdeyse tamamen denetleme ve düzenlemenin dışında bulunmaktadır.

Geleneksel bankalar kullandıkları kredileri vadesi kadar bilançolarında yer tutarlar. Gölge bankacılık ise menkul kıymetleştirme sayesinde yaratılan krediler dağıtılır.

Gölge bankacılık üzerine yaptıkları yetkin ve analitik çalışmalarının sonucu Gorton ve Metrick geleneksel ve gölge bankacılık arasındaki temel farklılıkları aşağıdaki tabloda belirtmişlerdir.

Tablo 4: Geleneksel Bankacılık Sistemi ile Gölge Bankacılık Sistemi Arasındaki Farklar

Geleneksel Bankacılık Sistemi ile Gölge Bankacılık Sistemi Arasındaki Farklar	
Geleneksel Bankacılık	Gölge Bankacılık
Rezervler: Minimum düzeyler, düzenleme otoriteleri tarafından belirlenmektedir Sermaye açığı halinde merkez bankasından borçlanılabilir.	Minimum düzeyler taraflar tarafından belirlenmektedir. Merkez Bankasından borç alınamaz.
Mevduat Sigortası: Devlet tarafından garanti altına alınmıştır.	Teminat: Nakit, hazine bonosu, menkul kıymetler, krediler ya da menkul kıymetleştirilmiş bonolar
Mevduat Faiz Oranı: Rezervler düşük düzeyde kaldığında, mevduatlarda artış sağlamak için faiz oranları arttırılabilir.	Repo Oranları: Fonlar düşük düzeydeyken tarafları çekmek için repo oranları arttırılabilir.
Krediler bilançoda yer almaktadır.	Menkul Kıymetleştirilmiş Krediler: Bazı menkul kıymetleştirilmiş bonolar bilançoda tutulabilir ve teminat olarak kullanılabilir.

Kaynak: Garry Gorton ve Andrew Metrick, a.g.m., s.428

Tabloda da görüldüğü üzere, gölge bankacılığın ana fon kaynağı repo piyasası, risk marjı ve bilanço dışı faaliyetlerden oluşmaktadır. Geleneksel bankacılık ile gölge bankacılığın en temel farklarından birisi de mevduat sigortasında izlenmektedir. Mevduat sigortası, olası bir ödeme sorunu yaşanması halinde devletin mevduat sahiplerine sunduğu bir taahhüttür. Bu bilgiye dayanarak, geleneksel bankacılık sisteminde mevduat

sigortası devlet tarafından tam ya da kısmi bir güvenceye alınmış olmasına rağmen, gölge bankacılıkta bu bankacılığın doğası gereği bir devlet garantisi söz konusu değildir.

2.4.Gölge Bankacılığın Avantajları ve Riskleri

Gölge bankacılık sisteminin önemli avantajlarından biri, kredi aracılığı fonksiyonunu banka dışı kanallar aracılığı ile yerine getiriyor olmasını söyleyebiliriz. Çünkü gölge bankacılık bu yol ile finansal derinleşmeye artırıcı etkiye bulunmaktadır. Diğer yandan piyasa aktörlerine ve şirketlere alternatif bir fonlama ve likitide kaynağı görevini yapması da bu tür bankalar için önemli bir faktördür. Böylelikle gölge bankacılık reel ekonomi finansmanında etkin rol oynamaktadır.

Üstelik, gölge bankaların teknolojik gelişmeyi yakından izleyerek faaliyetlerinde yüksek teknolojiyi kullanmaları, bu bankacılık türünün hızla büyümesinde de etken olduğu kabul edilmektedir. Gerçekten de, finansal yenilikler ve teknolojik gelişmeler, geleneksel bankacılık sisteminin dışında hızlı bir kredi artışına yol açmıştır. Sheng'in de belirttiği gibi, finansal mühendislik, sistem dışında kredinin inanılmaz ölçüde artışın ana mecrasını oluşturmuştur.³⁶ Gölge bankalar geleneksel bankacılığa göre daha yenilikçi finansal ürünleri kullanabilmektedir. Geleneksel bankalar finansal ürünler için yatırımcının talebine yönelik kapasite ile sınırlıdır. Buna karşın, teknoloji, hedge fon vb. banka dışı finansal proje katılımcılarına finansal ürünleri, daha hızlı ve daha düşük maliyet ile karşılamada geleneksel bankalara göre daha fazla rekabet avantajı bulunmaktadır. Bankacılıkta teknolojik yenilik, rekabetin geleneksel olarak kısa vadeli borçlanma araçlarının yapılandırılmasında uzmanlaşmış bankalardan gölge bankacılığa doğru kaymasına neden olmuştur.³⁷

Geleneksel bankacılıkta sermaye, likitide ve kaldıraç düzenlemelerine tabi olduğundan dolayı kredi aracılık faaliyetleri kısıtlanabilmektedir. Gölge bankacılıkta yeni finansal olanakları sunulduğu için ekonomideki kredi talebini karşılamada aktif bir rol oynayabilmekte ve finansal sistemi daha etkin kullanabilmektedir. Gerçekten de, gölge bankacılığın etkinlik, uzmanlaşma, çeşitlendirme, risk azaltma, esneklik gibi sahip

³⁶ Marianne Oio, Financial Stability, New Macro prudential arrangements and shadow banking: regulatory arbitrage and stringent Basel III regulations, Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper,2011, No 31319 s.n.v

³⁷ Donald C. Langyoort, "Global Securities Regulation after the Financial Crisis"Journal of International Economic Law, 13/3,2010, s: 803

olduğu özelliklerinin yanısıra özellikle büyük ölçüde fonlama ve likite sağlama, finansal sistemin güvenliğine ve istikrarına önemli katkı olarak kabul edilmektedir.³⁸

Ayrıca gölge bankacılığın da risk transferinin mümkün olabilmesi finansal istikrar için de olumlu bir katkı niteliğindedir. Dahası, risklerin geleneksel bankacılık sistemi dışında transferi yatırımcılar için de önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu durumda, yatırımcılar üzerinde, yatırım yapma isteğini uyandırabilmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda da piyasa likitidesinin artması söz konusu olmaktadır.³⁹

Gölge bankacılık da geleneksel bankacılık gibi vade, kredi ve likitide dönüşümü gerçekleştirmektedir. Ancak bu işlemleri gerçekleştirebilmesi, gölge bankacılığı kırılgan bir hale büründürmektedir. Özellikle vade dönüştürme işlemleri piyasalara likitide sağlamakla birlikte, aynı zamanda aracılık yapan kuruluşların vadeden vadeye geçişlerinde ve durasyon riskleri ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır.

Bu bankacılık sisteminde doğası gereği sistematik riskleri barındırmaktadır. Özellikle 2008 krizi gölge bankacılığın sebep olduğu sistematik riskleri ortaya koymuştur. Gölge bankacılığın kaynağı olduğu riskler; genel olarak sermaye ve menkul kıymet piyasaları üzerinden faaliyetlerin görülmesi ve bu piyasaların risklerine açık bulunması ya da bu piyasalar için risk oluşturacak varlık alım-satım yoğunluğu sonucunda balon oluşmasına neden olması biçiminde özetlenebilir.⁴⁰ Nitekim gölge bankacılığı 2008 finans krizinde resmi ve ticari emlak piyasasında varlık balonlarının şişmesinde önemli rol oynamıştır. Üstelik gölge bankacılığı uzun dönemli sermaye ihtiyacını kısa dönemli olarak fonlamasına karşın, likitide sağlamada kesinti riski de oluşturabilir. Diğer bir deyişle, bu fonlamayı uzun süre sürdüremeyebilir. Bu nedenle de gölge bankacılığın kısa vadeli fonlama işlevi sadece gölge bankacılığın sorunu değil, aynı zamanda finansal sistemin sorunudur.⁴¹

Gölge bankacılık sistemi, geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi vade uyumsuzluğu riskinin yanında, likitide riski ile de karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle ciddi anlamda krizlerin kaynağı veya tetikleyicisi olabilmektedir. Stres dönemlerinde

³⁸ Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework for Effective Policy, (June,2012), s:5

³⁹ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, sayı: 19, Kasım, 2014 s:104

⁴⁰ Dinç,2015, Gölge Bankacılıktan Regüler Bankacılığa Geçiş, Özel Finans Kurumları Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s:110

⁴¹ SCHWARCZ, Steven L., “Regulating Shadow Banking”, Review of Banking&Financial Law, Vol. 31, (2011-2012), s. 619-642

özellikle hücumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Buradaki hücumların yönü doğrudan repo piyasası ve borçlanma senedi piyasalarıdır. Yasal yönden bir teminat güvencesi altında olmadıklarından ihtiyadi düzenlemelerin dışında kaldıkları için, risklerin bu kuruluşlar üzerinde etkisi çok daha büyük ölçekli maliyetler yaratabilmektedir.

Diğer yandan gölge bankaları kaldıraçlı işlemler yaptıkları için, yüksek kaldıraç işlemlerinin finansal piyasalarda kırılabilirliği artırarak sistematik risklere neden olmaktadır. Gölge bankacılığı, düzenlemeye ve denetlemeye bağlı sınırlamalara maruz kalmaksızın, defaten ihraç yolu ile yüksek kaldıraç yaratarak teminatlı fonlama kanalını kullanır.⁴² Lakin bu durum kaldıraç oranlarının artmasına yol açmaktadır. Nitekim istikrar dönemlerinde, kaldıraçlı işlemler nedeniyle varlık fiyatları yükselmekte, teminat gösterilen varlıklara uygulanan iskonto oranları düşmekte ve kredi büyümesi hızlanmaktadır. Buna karşılık, stres dönemlerinde teminatların değeri düşmekte, iskonto oranları artmakta ve finansal stres daha da derinleşmektedir.⁴³

2.5.Gölge Bankacılığın Düzenlenmesi

2008 krizindeki gölge bankacılığının yaratmış olduğu büyük tahribat sonrasında bu bankacılığa dair düzenleme ve denetlemenin gerekliliği kaçınılmaz olmuştur. Bu disiplin sürecinin temel amacı; aracılık faaliyetini engellemeden, gölge bankacılık faaliyetlerinden kaynaklı finansal istikrar risklerindeki azalmayı sağlamaktır.

2011 yılında G20 liderlerinin katılımı ile gerçekleştirilen zirvede alınan karar ile izleme ve geliştirme amaçlı raporlar hazırlamakla Finansal İstikrar Kurulu (FSB) görevlendirilmiştir. Gölge bankacılığın taşıdığı sistematik riskleri azaltmak amacıyla düzenlenen çalışma 5 ana başlık altında şekillenmiştir.

Düzenli bankacılık sistemi ile gölge bankacılık sistemi arasında bulaşma etkisi azaltmak,

Para piyasası fonlarından kaçış riskini azaltmak,

Menkul kıymetleştirme işlemlerinin şeffaflaştırılması ve standartlaştırılmasını sağlamak,

⁴² Dinç,2015, Gölge Bankacılıktan Regüler Bankacılığa Geçiş, Özel Finans Kurumları Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s:112

⁴³ TCMB, Finansal İstikrar Raporu, sayı: 19, Kasım, 2014 s:104

Repo ve diğer menkul kıymet ödünç verme işlemlerinden kaynaklanan riskleri azaltmak,

Diğer gölge bankacılık kuruluşlarının ve faaliyetlerinin neden olduğu sistematik riskleri saptamak ve azaltmak.

2.6.Küresel Bazda Gölge Bankacılık Sistemi

Gölge bankacılık sisteminin global kapsamdaki faaliyetleri, gölge bankacılığın merkezinde yer alan ABD’deki uygulamalardan farklı şekilde sürdürülmektedir. Aşağıda gölge bankacılığın global kapsamdaki faaliyetleri belirtilmiştir.

2.6.1.Çin’deki Uygulamalar

Çin’deki gölge bankacılık faaliyetleri, yatırım ortaklığı fonları (tröstler), varlık yönetim ürünleri, banka kabulleri, emanetler, akreditifler ve gayri resmi (enformel) borç verme kanallarıyla görülmektedir. Çin’deki uygulamanın ana unsurlarından yatırım ortaklığı fonları, bankalar için çok ciddi bir kaynak pozisyonundadır. Bu fonlar, bankalar yönünden yükümlülük altında olmaksızın kar sağlanmasıdır. Bu fonlar, ticari bankalar benzeri davranışları bulunan, kısa vadeli ürünler ihraç eden, fon kaynağını direkt olarak yatırımcıdan elde eden bir modele sahip olmakla birlikte menkul kıymetleştirdiği ürünleri direkt olarak yatırımcıya perakende şekilde satmaktadır.⁴⁴

Yatırım ortaklığı fonlarının ihraç etmiş olduğu ürünler, bankalar tarafından herhangi bir mecburiyet altına girilmemektedir. Borç alanların gecikmeye girmesi halinde bankaların direkt npl kalemine yazılmamaktadır. İlgili fonlara ait varlıkların gecikmeye girmesi halinde ise yetkili birim yatırım ortaklarının lisanslarının iptalini ve kayıpların tazmini için yatırım ortaklığının pay sahipleri (devlet ve devlet destekli kurumlar, sigorta kurumları) mesul tutulmaktadır. Böylelikle muhasebesel anlamda bir avantaj sağlamanın yanında gölge bankacılığının gelişmesindeki en önemli kaynaklardan birisidir.⁴⁵

⁴⁴ Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, (June, 2012, s. 57

⁴⁵ Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, 2012, s. 58

İlgili fonların yapılarına ve ana hedef yatırımcı topluluğuna dair sermaye yatırım ortaklıkları ve inşaat yönetimi olmak üzere iki etmenden oluşmaktadır. Sermaye yatırım ortaklıkları, perakende yatırımcılara yönelik olan tekli ve kurumsal yatırımcılara yönelik olan çoklu yatırım ortaklıkları fonu olarak iki türü bulunmaktadır.⁴⁶ 2011 yılının ilk periyodunda ise yatırım ortaklığı girişiminde bulunan şirketlerin total servet yönetimi 4.81 Trilyon Yen (yaklaşık 764 Milyar USD) seviyesindedir. Institute of International Finance (2012) yatırım ortaklıkları fonlarının likitide sorunu, bireysel yatırımcıların yatırımda bulundukları yatırım ortaklıkları fonlarının varlıklarına dair bilgi eksikliğine sahip olması, kamuya yönelik bilgi akışı azlığı sebebiyle bazı hallerde bu fonlara ilişkin varlıklara, yatırımcılar aracılığı ile toplu bir şekilde red olmasıyla kısa vadeli taleplerde azalma ve durgunluklara sebep olabileceği belirtilmektedir. Bunun sonucunda da yatırım ortaklığı fonlarında bulunan rakam, ticari bankalara mevduat akışı olmaktadır. Bankalar kanuni denetleyiciler aracılığıyla gitgide katılaştırılan kaideleri ve piyasa koşullarını bir tarafa bırakıp kanuni zorunluluklardan kaçınma gayesiyle kolektif yatırımcılara ait yatırım ortaklığı fonlarına yatırıma başlamaya, bankalar tarafından da karşılıklı şekilde varlıklarını satın almaya başlamışlardır. Bu nedenle bankalar da, öz varlık havuzlarının maliği olarak, bu varlıkları diğer yatırım ortaklığı fonu maliklerine aktarmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda, 2011'in ilk periyodundaki yeni ihraç edilen yatırım ortaklığı fonu kredilerindeki 91 Milyar RMB'lik azalışın ve aynı zamanda kredi bağlantılı varlık yönetim ürünlerindeki %59'luk yükselişin sebebini göstermektedir. Bankaların zenginlik ürünlerinin çoğunluğunun kredilere dayanan varlık yönetim ürünleri oluşturmaktadır⁴⁷

Varlık Yönetim ürünlerinin 2011 yılı 3. dönem ayındaki toplam piyasa hacmi 11.8 Trilyon RMB (Renminbi Yen), bankalara ilişkili olan varlık yönetim ürünlerine ait piyasa hacmi 4 Trilyon RMB'dir. Bu ürünlerin, mevduata istinaden daha fazla kazanç sunması ve bankalar aracılığı ile satılan yatırım yönetim planları şeklinde açıklanmaktadır. Varlık Yönetim ürünleri, kısa vadeli karakteriyle, bankalar aracılığı ile

⁴⁶ Institute of International Finance, "Shadow Banking": A Forward Looking Framework For Effective Policy, (June, 2012), s. 56

⁴⁷ Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011, s.12

dahili güvence sunulan ve dayandığı varlıklar çoğunlukla uzun vadeli olan tahvil, bono, emtia, sigorta mevduatları olan ürünlerdir.

Servet yönetim ürünleri, Çin’de bankalar tarafından birtakım negatif niteliklere ve risklere sahiptirler. Vade uyumsuzluğu yükseltme ve servet niteliğinde düşüşlere sebebiyet vermesinin yanında nakit akışına direk olarak tesir etmektedir. Bu ürünlerden sağlanacak nakit akışlarında bir sorun oluşması halinde bankalar bu zayıflıkları kendi bilançolarından karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Böylelikle, bankalar likitide sorunu ile yüzleşmek zorunda kalmasına sebebiyet vermektedir.

Çin’de servet yönetim ürünlerinin vadesinin gitgide kısaldığı izlenmektedir. Ek olarak sunduğu kazanç da zamanla gitgide artış trendi eğilimindedir. Nitekim varlık servet yönetim ürünleri de yatırım ortaklığı fonlarına benzer şekilde bankalar açısından herhangi bir zorunluluk oluşturmamaktadır.

Fakat bankaların bu araçları kullanmaları nedeniyle servet vasfında zeval ve zayıflığın artışı vb. problemler olabilmektedir.

Bankaların varlık yönetim ürünlerini tercih etmelerinin temel sebepleri;⁴⁸

- 1- Mevduat ve aynı zamanda ücret geliri sağlanması,
- 2- Kredileri bilanço dışına aktarmak

Çin’deki gölge bankacılık öğelerinden olan emanetler ise; kurumlararası ödünç verme gayesiyle teşkil edilen, emanet verenin tüm şartları sağlayarak (boyut, vade, kazanç vs.) ana topluluğa yönelik düzenlenen çoğunlukla kamu dayanaklı kurumlar aracılığı ile sunulan imkanlardır. Emanet işlerinde bankalar, güvenilir olarak piyasada bulunmaktadır ve problem anında zorunluluk, kaynak veya herhangi bir şey temini yükümlülükleri yoktur. Emanetler banka aracılığıyla halka bildirilmesi sınırlıdır ve piyasa hacmi 2011’in ilk periyodunda 23 milyar RMB boyutuna ulaşmıştır. Böylece Çin’de emanetler piyasasında bilgiye yönelik iş rizikolarını yükseltmektedir

Banka kabullerinde özellikleri itibariyle diğerlerine göre farklılık izlenmektedir. Çin’de muhasebe metotlarındaki açıklardan faydalanarak, getiri sağlama gayesiyle değerlendirilmektedir. Banka kabulü işlemlerini incelediğimizde banka kabulü, uygunluk

⁴⁸Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s. 12

alındıktan sonra bankaların bilanço dışı kalemlerine yazılmaktadır. Fakat banka aracılığıyla, banka kabulünün iskonto yapılması halinde bilançoya yazılmaktadır.

İskonto yapılmayan banka kabulleri, Çin'de bankalar aracılığıyla bilanço dışı işlemlerin ciddi bir kaynağı haline gelmesine ek olarak çok süratli bir gelişim eğiliminde bulunmaktadır. 2011 ikinci çeyrek iskonto yapılmayan banka kabulleri yeni banka mevduatlarının %36'sına ve 2.5 trilyon RMB'lik bir piyasa hacmine ulaşmıştır.⁴⁹

Çin'de 2010 yılında uygulanan katı kredi sınırlaması ve likidite koşulları sebebiyle bankalar aracılığıyla iskonto yapılmış banka kabulleri eski muhasebe standartlarını uygulayan kredi kurumlarına satılmış ve muhasebe dönemi sonrasında geri alınmıştır. Ancak Haziran 2011'de Çin Bankacılık Düzenleme Komisyonu bankalar arasında borç verme ve iskonto oranının bir anda beklenmeyen seviyeye yükselmesi ve yeni ihraç edilen iskontolu bonoların 2011 yılı temmuz ayında dalgalanmaya başlamasının akabinde muhasebedeki eksikliklerden faydalanarak bankaların kredileri bilanço dışına taşımalarını engellemiştir.

2011'de ciddi yükseliş göstererek 3,5 trilyon RMB'ye seviyelerine gelen ve genellikle kısa vadeli olan, piyasa katılımcıları bireyler, bankalar, finansal kiralama(leasing) kurumları, kredi garanti kurumları, rehin büroları olan gayri resmi borç verme, bankalar tarafından direkt olarak borç verme niteliği göstermektedir.

KOBİ'lerin yatırım finansmanı yönünden ciddi bir yeri bulunan gayri resmi borç verme piyasasının kalbi Wenzhou eyaletidir. Dolaylı olarak gayri resmi borç verme piyasası, bankalar tarafından getiri sağlama, KOBİ'lerin finansmanını sağlayarak ekonomiye pozitif etki yaratmaktadır. Ancak Wenzhou gayri resmi borç verme piyasasında kriz zamanında önemli boyutlarda problemler görülmüştür. Temel problem, KOBİ'lerin çoğunluğunun borçlarının geri ödemesini yapmaması neticesinde görülen durağanlıktır. Durağanlığın sebepleri aşağıdaki gibidir.

- 1- Bankaların kredi kullandırma sıklığındaki daralma
- 2- Gayriresmi borç verme piyasasında faiz oranlarındaki yükseklik
- 3- Yüksek girdi maliyetleri sebebiyle kar marjındaki sıkışma

⁴⁹ Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.8

KOBİ'lerde görülen nakit sorunlarında alınan borçların bankalara tahsilatında problemler izlenmektedir. Bu nedenle bankaların nakit akışlarında hesapta olmayan kesintiler görülmektedir. Bu kesintiler doğrultusunda bankalar, likidite sorunu hissedebilmektedirler. Wenzhou'da KOBİ'lerin yaşamış bulunduğu nakit problemi, gayriresmi borç verme piyasasına akabinde de bütün ekonomiye bağlı olarak genişlemesi, Çin'de krizin gitgide şiddetinin yükselerek hissedilmesine sebep olmuştur.⁵⁰

Çin'deki gölge bankacılık faaliyetleri ile Akreditifler arasındaki bağlantı, kullanılma gayesine göre normal akreditif işlemlerinden değişiklik göstermektedir. Çin'de yapılan kredifler ile ihracat işlemleri arasındaki bağlantı, akreditiflerin açılma sebebi, asıl açılma nedeninden değişik bir yapıya sahiptir. Akreditiflerin, ihracat kalemindeki gelişime olan katkısındaki düşüş yaşanmaktadır. Bunun asıl sebebi akreditiflerin ülke dışındaki bankalara güvence belirtilerek daha az faiz oranıyla kredi kullandırım yapılabilmesidir.

Çin'de gölge bankacılık faaliyetleri kapsamında akreditifler, döviz kuru arbitrajı işlemiyle getiri sağlama gayesiyle değerlendirilmektedir.

Çin 2011 Haziran mali tablolarında gsyih içerisinde toplam kredinin oranının %176 gibi bir rakama artışında, gayri resmi piyasaların önemli bir etkisi bulunmaktadır.⁵¹

2.6.2.Meksika'daki Uygulamalar

Meksika'da gölge bankacılık uygulamaları, Sofole kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar, Meksika'da bulunan asıl hedefi hane haklı geliri düşük ve orta bireyleri kamu katkısıyla konut sahibi yapma gayesi taşıyan özel kuruluşlardır. Sofoleler birincil olarak gayri resmi piyasada işlem yapmaktadırlar.

Bu kurumlar aracılığıyla uygulanan gölge bankacılık işlemleri, Amerika'dakiyle eş özellikler taşımaktadır. Örneğin, sofoleler de hane halkı geliri daha düşük kesime hitap etmektedirler. Ek olarak Sofoleler ile benzer işlemlerde bulunan Fovissste ve Infonavit de Amerika piyasalarındaki Fannie Mae, Freddie Mac vb. kamu dayanaklı kuruluşlardır.

⁵⁰ Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.20

⁵¹ Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.4

Sofoleler, direkt olarak mevduat toplamayan kurumlardır. Bu niteliğiyle sebebiyle kanuni düzenleme ve denetime tabii tutulmamaktadır.⁵² Bu kurumlar, ev kredisi finansmanı sağlamak gayesiyle çoğunlukla ev kredisine yönelik MBS ihracını gerçekleştirmektedir. Kredi derecelendirme notu AAA vb. yüksek ürünlerin ihracını sağlayarak, yüksek krediye yönelik düşük ihtiyaçlardan faydalanmaktadır. Uzun vadeli varlıkları, kısa vadeli şeklinde fonlayıp vade uyumsuzluğunu yönetmektedir.

Kredi riski, MBS ile sofolelerden yatırımcılara aktarılmaktadır. Sofoleler, ihracını yaptıkları menkul kıymetler için bilançolarında teminat bulundurmamaktadır. Sofoleler, 2008'e kadar 44 milyar Peso ev kredisine yönelik MBS ihracında bulunmuşlardır. Bu tutar sahip olunan portföyün yaklaşık dörtte üçü demektir ve ev kredisi sunan kamu dayanaklı kurumların da yaklaşık 3 katı bir boyuta eşit düşmektedir. Bu kurumların yükselişindeki asıl neden yetersiz risk saptaması, fazla boyutlarda MBS ihracı işleminde verilen teşvikler ve desteklemeler olarak söylenebilir.⁵³

Meksika piyasalarındaki Sofolelerin işlemlerinden dolayı piyasada batık MBS'lerde yükseliş gözlemlenmiştir. Bu kurumların en büyük riskleri; yanlış yönetim faaliyetleri, ahlaki riske uygunluğu, kriz döneminde piyasalarda ciddi etkilenmiş olmaları nedeniyle piyasada likidite problemlerine sebebiyet vermişlerdir.

, Infonavit ve Fovissste vb.kamu dayanaklı kuruluşların dominant olduğu ev kredilerine bağlı menkul kıymet piyasalarında, Sofoleler işlemlerini kanuni yönden denetlenmeden devam ettiren kuruluşlar olarak belirtilmektedir.

Sofoleler, küçük boyutlarda olmasına rağmen kriz patlak verdiği dönemde oldukça önemli tehlike göstermişlerdir.

2.6.3.Avustralya'daki Uygulamalar

Avustralya'da gölge bankacılık işlemleri, lisans belge sahibi finansal kuruluşlar (Registered Financial Corporations-RFC) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Gölge bankacılık hacmi Avustralya'da düşük olmasına rağmen lisans belge sahibi finansal kurumlar, piyasalar açısından gizli bir tehdit olarak izlenmektedir.

⁵² IIF.(2012). 'Shadow Banking': a ForwardlookingFramework for Effective Policy,Haziran 2012. s.63

⁵³ IIF.(2012). 'Shadow Banking': a ForwardlookingFramework for Effective Policy,Haziran 2012. s.63

Bu kurumlar, borç alup verenler arasında bağlantı görevi gören ve bazı kurumların yatırım bankalarına benzer davranış sergilediği kurumlar olarak görülmektedir. Avustralya İhtiyati Regülasyon Otoritesi (APRA) tarafından direkt olarak kanuni denetimlere girmeyen kurumlar olmasının dışında Avustralya Menkul Kıymet ve Yatırım Komisyonu (ASIC)'nin yeterlilik ölçütleri olan şeffaflık, duyurum, lisans ve davranış vb. kıstaslara kapsamı zorunlu kurumlardır. Bu kurumsal özellik/yeterlilikler akabinde Avustralya'da gölge bankacılık uygulamalarının denetime tabi olmamasına rağmen kurumsal görünümün diğer ülkelerdeki uygulamalara göre daha güçlü bir konumda olduğu belirtilebilir.

Bu kurumların dışında sayısı çok az olan para piyasası kuruluşları yatırım bankaları gibi davranış sergileyebilmektedir ve ciddi bir kısmının malikliği banka veya menkul kıymet kurumlarındadır. Kısa vadeli toptan piyasalardan (repo ve benzeri piyasadan) fonlama ihtiyaçlarını gidermektedirler ve varlıkları çoğunlukla ticari krediler ve ticarete konu menkul kıymetlerdir⁵⁴

Amerika'dakine oranla Avustralya'daki menkul kıymetleştirme daha sağlam varlıklar olmasından ziyade, menkul kıymetleştirme Amerika'daki gibi karmaşık yapıda bulunmaması, ev kredilerinin daha çok birincil (prime-kalite ve kredi derecesi yüksek, geri ödeme problem riski az olan) ev kredilerine yönelik olması sebebiyle finansal piyasalar bakımından riski daha düşük olarak gözlemlenmektedir. Fakat Amerika'da patlak veren global krizden menkul kıymetleştirme piyasasının Avustralya piyasalarını da etkisi altına aldığı izlenmektedir.⁵⁵ Buna bağlı olarak Para Piyasası Ortak Fonları (MMMF) ve hedge fonların az olduğu Avustralya'da lisans belgeli finansal kurumlar, yetkili mevduat toplayan kurumların (ADI-Authorized Deposit Taking Institutions) direncini önemli ölçüde düşürmektedir. İlgili kurumlar, finansal piyasalarda bu nedenlerden dolayı düzensizliğe neden olmaktadır.

2.6.4. Avrupa Birliği'ndeki Uygulamalar

Avrupa Birliği ülkelerinde gölge bankacılık faaliyetleri diğer finansal kurumlar (OFI-other financial intermediaries) kapsamında gerçekleşmektedir.

⁵⁴ Reserve Bank of Australia.(2012) Financial Stability Review March 2012 s. 69-70

⁵⁵ Reserve Bank of Australia.(2012) Financial Stability Review March 2012 s. 69-70

Bu faaliyetlerin ilklerinden olan Bouveret (2011), 2010'un sonunda AB ülkelerinde gölge bankacılık işlem hacminin 13 Trilyon USD'lik boyutlara yaklaştığını bildirmektedir. AB'deki hedge fonlar ise 2011 senesinin ilk periyodunda 70 milyar USD seviyelerinde seyretmektedir. 2010 yıl sonu mali verilerinde ise AB'de MMMF işlem hacmi 1 Trilyon USD'nin üzerinde görülmektedir. VDMK'ler, Avrupa'da repo işlemlerinde bolca tercih edilmektedir.

Aralık 2010 da AB'de repo piyasası 5.9 trilyon USD , menkul kıymet ihrac uygulamaları ise 9.5 trilyon USD seviyelerinde seyretmektedir. Tradisyonel bankacılığın pasif kalemlerinin %46'sını gölge bankacılık faaliyetlerinden meydana gelmektedir. AB'de korunamngarantili bonoların kredi dönüşümü %22 seviyesindedir. Kredi dönüşümü genellikle, %49 ile repo piyasası aracılığıyla sağlanmaktadır.

Bouveret (2011) AB'de gölge bankacılığın VDMK ihracını yapanlar, repo piyasaları, MMMF'ler, ticari değerli kağıtlar (euro mevduat sertifikası, Euro ticari kağıt, mevduat sertifikası, ticari kağıt) ve menkul kıymet ihraç edenlerden meydana geldiğini göstermektedir. Bu analizde VDMK'lerin OFI'lerin pasiflerinde izlendiği bildirilmektedir. Bouveret'in yaptığı analizi Bakk-Simon üstüne koyarak sürdürmüştür. Fakat iki araştırmada da data sıkıntısının ciddi bir problem olduğu izlenmektedir. AB'de gölge bankacılığın uygulamalarına en doğru örnek olarak OFI sektörü gösterilmektedir. OFI sektörü, gölge bankacılığın pek çok ögesini kapsayan ve teknik olarak MFI (MFI-monetary financial institutions)'ların, sigorta ve emeklilik fonlarının haricinde yer alan kurumlar olarak adlandırılmaktadır.⁵⁶

Tablo 5: AB'de 2007 yılı 2. Çeyrek ile 2011 Yılı 2. Çeyrek Finansal Kuruluşların Dağılımı (%)

	2007 Yılı 2. Çeyrek	2011 Yılı 2. Çeyrek
Bankalar	54	51,5
Diğer Kurumlar	17,9	19,9
Para Piyasası Fonları	2,5	2
Finansal Aracı Kurumlar	-	4,1
Diğer Çeşitli Aracı Kurumlar	15,4	13,9

⁵⁶ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012., s.14

Eurosystem	3,5	5,8
Para Piyasası Fonlarının Dışındaki Yatırım Fonları	11,6	10,3
Hedge Fonlar	-	0,2
Sigorta Kurumları ve Emeklilik Fonları	13	12,6

Kaynak: Bakk-Simon vd, 2012. Shadow Banking in The Euro Area an Overview, Occasional Paper Series No:133 Nisan 2012, s.20

.Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, 2007 yılı ikinci çeyreğinde bankaların %54'lük kısmı piyasa payına sahip olduğu izlenmektedir.. Finansal aracı kurumlar ise, 2011 yılı ikinci çeyreğinde %4.1'lik bir piyasa payına erişmiştir. AB piyasalarında diğer kurumların da payında yükselme izlenmektedir. Bu dönemde hedge fonların, piyasa payı düşük de olsa finansal piyasalarda görülmeye başlamıştır.

AB'de gölge bankacılık faaliyetleri menkul kıymetleştirme uygulamaları, MMMF, repo piyasası ve hedge fonlar çevresinde gerçekleşmektedir. Varlığa dayalı ticari bonolar (ABCP-Asset Backed Commercial Paper) ve VDMK (ABS-Asset Backed Securities)'ler AB'deki menkul kıymetleştirme için önemli menkul kıymetleştirme çeşitleridir.

AB'de menkul kıymetleştirme finansal aracı kurumlar (FVC-financial vehicle corporations) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu piyasalarda ABS'ler repo piyasasında güvence olarak uygulanmaktadır ve Amerika'daki menkul kıymetleştirme piyasasına göre daha düşüktür. Repo piyasasının piyasa hacmi AB'de 462 milyar EUR'dur.⁵⁷

2010 yılının sonunda menkul kıymetleştirilen borçların finansal aracı kuruluşların varlıkları içerisinde %65'lik bir payı bulunmaktadır.

Finansal aracı kurumlar, direkt olarak kredi kurumu şeklinde tabir edilmekte olup malik olduğu varlıklarının çoğunluğu menkul kıymetleştirilen borçtan ve özsermayelerinin önemli bir kısmı (%83) borca dayalı menkul kıymetlerden oluşmaktadır.⁵⁸

Bu kurumların kontrolünün sağlanması için AB'de ortak bir görüşün bulunmadığı görülmektedir. Sadece Finlandiya, İsveç, İtalya ve Portekiz'de finansal aracı

⁵⁷ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 13

⁵⁸ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012.s. 13

kurumları kontrol eden kaideler mevcut iken Belçika, İspanya, Lüksemburg, İrlanda ve Birleşik Krallık'ta eğer menkul kıymetleştirme devlete ihracının yapıldığı durumlarda kontrolü sağlanmaktadır. Almanya, Danimarka, Yunanistan ,Fransa, Avusturya'da ise finansal aracı kurumları kontrol eden herhangi bir kurum bulunmamaktadır.⁵⁹

Hollanda'da OFI'ler arasında ayrı bir yapıda olan özel finansal kurumlar (SFI-Special Financial Institutions) bulunmaktadır. SFI'lar, AB'deki gölge bankacılığın temsilcisi olarak görülen OFI'ler arasında kendine has niteliklere sahip olup, tradisyonel niteliklere sahip OFI'lerden farklılık göstermektedir.⁶⁰

Bu kurumlar çoğunlukla yurtdışındaki uluslar arası kurumlar vasıtasıyla harici fonlama ve gruplararası faaliyetleri meydana getirmek için uygulanmaktadır. Bu kurumlar tarafından SFI'ların kullanılmasının asıl nedenlerinden biri vergi düzenlemesi ve Hollanda'da sağlam yapılandırılmış finansal hizmetler sektörünün bulunmasıdır. Bu kurumlar, genel olarak sadece şirketlerin bir birimi olması durumunda kontrole tabi olmaktadır.

SFI'ların piyasa hacmi yaklaşık 500 milyar EUR olmakla birlikte ve SFI piyasasında %20'lik kısma sahip olup, piyasa yoğunlaşması yüksek seviyededir. 15 büyük finansal kuruluş SFI'ların kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Diğer finansal kurumlar ise iflasa tabi değildir. SFI'lara sahip olan kurumlar, yurtdışında kanuni olarak denetlenen kurumlardır. Finansal amaçlı SFI'lar; bankanın malik olduğu SFI'lar, menkul kıymetleştirme araçları ve diğer finansal kurumlar olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar. SFI'ların diğer kullanılma nedenlerinden birisi de tradisyonel gölge bankacılık araçlarının kullanılma nedenlerinden birisi olan yasal sermaye arbitrajıdır. Hollanda'da SFI'ların harici fonlamaya sahip olduğu izlenmektedir.

İspanya'da ise gölge bankacılık, finansal aracı kurumlar nezdinde uygulanmaktadır. Bankalar, menkul kıymetleştirmenin çoğunluğunu elinde tutmaktadır. Bu kurumlar ile bankalar arasında özellikli bir protokol bulunmaktadır. Bankalar, finansal aracı kurumlara aktarılan menkul kıymetlere ait yararlanma payını elinde

⁵⁹ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012., s. 14

⁶⁰ Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.11

bulundurmaktadır. Bankalar çoğunlukla bu protokollerden negatif yönlü etkilenmemektedir.

Bu kurumları, kanuni bir kimliği bulunmaması önemli niteliklerden biridir. Bankalar nezdinde finansal aracı kurumlara yönelik menkul kıymet aktarımının ardından elde edilen tutar, bu kurumlara hizmet bedeli ödenmesinin akabinde bankalara aktarılmaktadır. Finansal aracı kurumlar fon kaynağını menkul kıymet ihracı ile finanse etmektedir.

Bankalar, finansal aracı kuruluşlara aktardığı varlıklar ile varlığa dayalı borçlarının %5’-%10 aralığında kayıp riskini göze almaktadır. Ayrıca bankalar, ilgili kurumlar ile olan temaslarından sağlanan bir gelir kaynağına sahiptirler. Bununla birlikte bankalar, aktarılan menkul kıymetleştirilmiş varlıklar ile VDMK’lar arasında kalan pozitif bir tutarı da bilançosuna eklemektedirler. Bu işlemlerde bankalar nezdinde varlıklar, nominal fiyatlar üzerinden finansal aracı kurumlara aktarılmaktadır. Aynı zamanda bu kurumlara döviz kuru takaslarını kullanarak piyasa dalgalanmalarını kontrol etmektedirler. Finansal aracı kurumlar iki temel menkul kıymet ihracını gerçekleştirmektedir. Bunlar; bankalar nezdinde sunulan kredilere ve tek sertifika korumalı bonolara dayanan menkul kıymetlerdir.⁶¹

İspanya’da finansal aracı kurumların, bankalar ile olan protokollerinin dışında döviz kuru takası yaparak karlılığını yükseltmektedir. Lakin bu kurumların piyasa boyutlarının küçük hacimlerde olması, İspanya’da gölge bankacılığın diğer ülkelerdeki faaliyetlerine göre daha sınırlı olmalarına neden olmuştur. İspanya’da Amerika’daki gölge bankacılığa benzer olan CDO ve SIV’ler bulunmaktadır.

İspanya’da tek sertifika korumalı bonolara dayalı CDO’lar, varlığa dayalı menkul kıymet piyasalarında en yüksek payı içeren menkul kıymettir. İspanya’da SIV’lerin bankaların karlılığına tesiri bulunmamaktadır. Aynı zamanda İspanya bankalarının bünyesinde SIV bulundurabilmeleri için ayrıca SIV için %8’lik bir sermaye tutarı ayırması gerekmektedir. Gölge bankacılığın, İspanya’da %42’sini emeklilik fonları ve sigorta kurumları, diğer finansal aracılar ise %36’sını, yatırım fonları %16’sını ve %5’ini özel kredi kurumları ve para piyasası ortak fonları oluşturmaktadır.⁶²

⁶¹ Brañanova, Orestes Collazo(2012). Shadow Banking In Spain

⁶² Brañanova, Orestes Collazo(2012). Shadow Banking In Spain

AB’de MMMF’lerin piyasa hacmi ABD’dekine göre daha düşük boyutta finansal piyasalarda bulunmaktadır. MMMF’lerin AB’deki hacmi küçük hacimdedir. Ancak MMMF’ler, genel görünümü Lüksemburg’ta %27 ve İrlanda’da %24 ile MFI’ların bilançolarında yer kaplamaktadır. Bununla birlikte Amerika finansal piyasalarında bulunan MMMF’ler, AB finansal piyasalarında bulunan MMMF’lere fon sağlaması sebebiyle AB bankacılık sistemi harici şoklara karşı zayıf pozisyonundadır.⁶³

AB’de repo piyasalarına baktığımızda, Amerika’daki türüne benzer nitelikli bankalar nezdinde kısa vadeli fonlama kaynağı şeklindedir. Repo piyasalarının büyük çoğunluğu kısa vadeli repo faaliyetlerini oluşturmaktadır. 2011 yılının ilk yarısında AB’de repo piyasasında günlük repo hacmi 480 milyar Euro seviyelerindedir. Repo piyasalarında yatırım bankaları aktif rol almakta ve Amerika’daki üçüncü taraf repo araçlarıyla aynı tür yapıda bulunmaktadır. Aynı zamanda AB’de repoya konu olan teminatlar içerisinde devlet tahvilleri, AB menşeli teminatlar arasında %79’luk oranla repo faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Hedge fonlar ise AB’de limitli pozisyonundadır ve 100 milyar Euro’nun üzerinde bir hacme sahiptir. Hedge fonlar CDO’ların fiyatlamaından faydalanarak olası arbitraj imkanlarını kullanma amacındadır.

AB’de gölge bankacılık anlamında bankalar ve diğer araçlar olarak bir ayrıma gidildiğinde gölge bankacılığın daha net görüntüsü elde edilmektedir. 2000-2010 yılları arasında banka ve diğer aracı kurumların yıllık büyüme oranlarına gözleendiğinde; diğer aracı kurumların yıllık büyüme bazında bankalara göre yükselen bir büyüme ivmesine sahip olduğu izlenmektedir. Krizin akabinde ise diğer aracı kurumların büyüme hızında düşüş eğilimi görülmüştür. Büyüme açısından diğer aracı kurumlar, bankalardan daha yüksek bir büyüme eğilimine sahip olduğu izlenmektedir.

AB’de diğer finansal aracı kurumlar 2005-2007 yılları arasında %20 büyüme oranına sahiptir. Bankalar ise bu dönemde negatif büyüme ivmesine sahiptir. 2011 yılının ikinci periyodunda diğer kurumlar, finans piyasasındaki varlığın %70’ine sahip olmuştur.

⁶³ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 16

AB’de banka mevduatlarının, diğer finansal aracı kurumların ve sigorta ve emeklilik fonlarının 1999 ile 2010 yılı arasında; parasal finansal kuruluşların, AB’de dominant olduğu ancak OFI’lerin mevduatlarının bilhassa 2005 yılı devamında yükselme eğilimi gösterdiği izlenmektedir. Sigorta ve emeklilik fonlarının ise piyasada en az paya sahip olan finansal kurumlar olduğu gösterilmektedir.

AB’de OFI’lerin kaldıraç rasyolarının %75 civarında olduğu izlenmektedir.⁶⁴ OFI’lerin yüksek kaldıraç oranı ile işlemlerini gerçekleştirdiği, akabinde de OFI’lerin AB’de piyasalar tarafından çok ciddi bir risk unsuru oluşturduğu kanısına ulaşılabilir.

AB’de gölge bankacılığın OFI’ler çevresinde olduğu izlenmektedir. Lakin gölge bankacılık uygulamalarının AB’de küresel krizin sonrasında düşüş yönünde bulunduğu görülmektedir. Ek olarak kriz sonrasında vade uyumsuzluğunun diğer finansal aracı kurumlarda düşüş başladığı görülmüştür. Bu durum, diğer finansal aracı kurumların faaliyetlerinin azalmasının ve bankacılık uygulamalarının, sektörün dışarısına çıkmasının azaldığının ve tercih edilmemeye başlamasının göstergesi olarak söylenebilir.

Polonya’da gölge bankacılığın diğer ülkelere göre daha farklı bir kapsamda olduğu düşünülebilir. Polonya’da gölge bankacılığın başlangıcı, parabanklar aracılığıyla oluşmuştur. Fakat para bankların, gölge bankacılık öğelerinin Polonya’da bulunmasına neden olması, Polonya’da Amber Gold Skandalı olarak tabir edilebilecek bir gelişmeye sebep olmuştur. Amber Gold kurumu özü itibarıyla para bank olarak tabir edilmekte olup, para banklar, genel anlamıyla Polonya’da banka lisansı bulunmadan mevduat toplayan kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple parabankalar, Polonya’da gölge bankacılığın oluşumu açısından çok değerlidir.

Polonya’da yaşanan Amber Gold Skandalı olarak da bilinen 29 Ağustos 2012 tarihinde Polonya’da Amber Gold adlı 28 yıllık bir kurum olup, 138 milyon zloti (33 milyon Euro)’nin mudilere geri ödenmemesi sonrası batması olarak belirtilmiştir. Amber Gold kurumu, altına yatırım yapan ve yatırımcılarına %13 ve üzeri bir garanti kazanç sunan, fakat sonrasında yatırımcılarına ödeme yapmayan bir kurumdur. Amber Gold gibi kanuni olarak denetlenemeyen para bankalarının Polonya sektörünün %0.4’ünü oluşturmasına ve Finansal Denetim Otoritesi’nin tüm uyarılarına karşın para banklar

⁶⁴ Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s.25-26

uygulamalarını devam ettirmiştir. Lakin en önemli ayrıntı, Polonya finansal sisteminde para banklara kanunların tam olarak uygulanmaması problemidir. Aynı zamanda Polonya’da finansal denetim otoritesi, kanunların tam olarak uygulanması halinde para banklar açısından yeterli olduğunu bildirmiştir.

2.6.5.Japonya’daki Uygulamalar

Japonya’da gölge bankacılık işlemleri Japon para piyasası aracıları olan Tanshi kurumları, menkul kıymet finans kurumları ve diğer kurumların varlığının incelenmesi gerekmektedir. Japonya’da repo piyasasının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; repo piyasası hacmindeki azalmalar sektörler arasındaki temasların kırılganlığını göstermektedir.

Japonya’da gölge bankacılığın varlığına ilişkin repo piyasası ve risk marjı arasındaki ilişki Japon Merkez Bankası (BOJ-Bank of Japan) tarafından iki farklı senaryo altında incelenmiştir. Japon Merkez Bankası’nın menkul kıymetleştirmenin ve fonlamanın düşük olduğu birinci senaryo ile ikinci senaryoda ise aynı koşullar doğrultusunda tüm piyasa katılımcılarının menkul kıymet borç almasının daha az olduğu varsayılmaktadır.

Repo piyasasında banka dışı finansal kurumların, bankaların üzerindeki etkileri çok daha sağlam olduğunun repo piyasasındaki dalgalanmalar belirtmektedir. İlk senaryonun daha etkin olduğu izlenmektedir.⁶⁵ Aynı zamanda her iki senaryoda da repo piyasasında gölge bankacılığın varlığının, bankalar ve banka dışı finansal kurumlar arasındaki ilişkinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁶⁶

2.6.6.Hindistan’daki Uygulamalar

Hindistan’da gölge bankacılık işlemleri, AB’dekine benzer özellik taşımakta olup OFI’ler çerçevesindedir. Hindistan’daki piyasalarda bankalar, dominant karakterdedir.

s.12 ⁶⁵ Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012,

s.12 ⁶⁶Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012,

OFI'ler, piyasada %6.5 oranında piyasa payına sahiptir. Hindistan'da diğer finansal kurumlar kabul ettikleri özkaynak, aktivite ve varlık boyutu göre sistemik önemine göre çeşitlendirilmektedir.

Tablo 6: Hindistan'da Banka Dışı Finansal Kurumların Sınıflandırılması ve Çeşitleri

Kabul Edilen Özkaynak Türüne Göre	Aktivitelere Göre	Varlık boyutuna dayanan sistemik önemine göre
Mevduat kabul eden banka dışı finansal kurumlar	Varlık finans kurumları (AFC)	1 Milyar RS üzerindeki mevduat kabul etmeyen kurumlar
Mevduat kabul etmeyen banka dışı finansal kurumlar	Kredi kurumları	Diğer mevduat kabul etmeyen kurumlar
	Yatırım kurumları	
	Altyapı finansman kurumları (IFC)	
	Çekirdek Yatırım Kurumları (CIC)	
	Altyapı borç fonu kurumları	
	Mikro finans kurumları	
	Faktör kurumlar	

Not: RS: Hindistan Rupisi'ni ifade etmektedir.

Kaynak: FSB,2012, Global Shadow Banking Monitoring Report, 18 Kasım 2012, s. A12

Hindistan'da banka dışı finansal kurumların sayısı 1998'de 1500 iken 2012 itibariyle 300 civarına gerilemiştir. Böylelikle önemli boyutlarda banka dışı finansal kurum sayısındaki azalma görülmektedir. Fakat piyasadaki bu durumlara istinaden sistemik olarak banka dışı finansal kurumların gelişimi önemli seviyede yükseliş göstermiştir. Hindistan'da sistemik olarak öneme sahip, mevduat toplamayan banka dışı kurumların 2008 yılı ile 2012 yılları arasındaki gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Sistemsel olarak öneme sahip, mevduat toplamayan banka dışı kurumlar arasında yer alan varlık finans, yatırım, kredi ve alt yapı finansman kurumlarının 2008 ile 2012 yılları arasında sayılarında ve toplam varlıklarında önemli bir yükseliş görülmektedir. Hindistan'da gölge bankacılığın kriz dönemi esnasında ve devamında da gelişme eğilimi içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 7: Hindistan’da Sistemik Olarak Öneme Sahip Mevduat Toplamayan Banka Dışı Kurumların Gelişimi (2008-2012)

Kurum		2008	2009	2010	2011	2012
Varlık Finans Kurumları	Sayı	10	12	13	13	17
	Toplam Varlık (Milyon USD yaklaşık)	8400	7900	1100	1400	17000
Yatırım Kurumları	Sayı	91	119	154	154	207
	Toplam Varlık (Milyon USD yaklaşık)	1600	2600	3700	4300	58000
Kredi Kurumları	Sayı	37	56	78	79	130
	Toplam Varlık (Milyon USD yaklaşık)	2500	2900	3400	4600	59000
Altyapı Finansman Kurumları	Sayı	5	7	7	7	8
	Toplam Varlık (Milyon USD yaklaşık)	3300	4900	6000	7600	10000

Kaynak: FSB, 2012. Global Shadow Banking Monitoring Report, 18 Kasım 2012, s.A13

Banka dışı finansal kurumların bankalara dayanan fonlaması 2010 ve 2011 yılları arasında %54.7’lik artış göstermiş ve periyotta banka dışı finansal kurumların kredi artırımını %30.4’lük bir yükseliş seyredilmiştir. Bu kurumlar ile bankalar arasındaki borç alış verişi teması, bankaların borç vermeye gönülsüz olduğu hallerde ve finansal kurumların stresli zamanlarında zarar gözlenebilmektedir. Bu hal genel ekonomik duruma da zarar verebilmektedir. Bu kurumlar çoğunlukla niş alanlara focuslanmakta, daha esnek ve borç alana karşı daha ılımlı bir tutuma sahiptir. Banka dışı finansal kurumlar, kırsal ve yarı şehirleşmiş alanlara focuslanmakta ve kredi iletişiminin son parçasını bankaların kullandırmadığı veya isteksiz olduğu alanlara focuslanarak sağlamaktadır.

Hindistan’da bankacılık dışı finansal kurumlara bu yönden bakıldığında bankacılık sektöründe pazar büyümesi sağlanarak, piyasanın genişlemesine imkan tanımaktadır. Gölge bankacılık faaliyetlerinin Hindistan’da genel gayeleri dışında kullanıldığı gözlemlenmiştir.

2.6.7. Malezya’daki Uygulamalar

Malezya’da gölge bankacılık faaliyetleri, Malezya Merkez Bankası’nın yönetimi haricindeki işlemler olarak açıklanmaktadır. Kredi sağlayan, menkul kıymetleştirme

işlemlerini gerçekleştiren, borca dayalı menkul kıymet satın alan, kredi garantisi veya kredi derecelendirme uygulamalarında bulunan banka dışı kuruluşlardan meydana gelmektedir. Malezya’da gölge bankacılığın temel öğeleri; ihtiyat ve emeklilik fonları, birim yatırım ortaklığı fonları, menkul kıymetleştirme faaliyetleri ve diğer banka dışı kredi sağlayıcılarıdır⁶⁷

Malezya’da ihtiyat ve emeklilik fonları, finansal sistemde bilhassa bankalar için çok önemli likidite kaynağı olarak belirtilmektedir.. İhtiyat ve emeklilik fonlarının yaklaşık %40’ından fazlası borca dayalı menkul kıymetlere yönelik yatırımlara ait varlıklar oluştururken, özkaynaklar %16’sını oluşturmaktadır.

Emeklilik ve ihtiyat fonlarının temel gayelerinden birisi de uzun vadede devam ettirilebilir gelir sağlayabilmektir. Birim yatırım ortaklığı fonları, Malezya’da farklıdır. Değişken ve sabit varlık değerli fonlar olarak iki çeşitten oluşmaktadır. Birim yatırım ortaklığı fonları, finansal sistemde bankacılık sistemine mevduat yerleşimiyle ve sermaye piyasalarında ciddi seviyede menkul kıymet tutmasıyla likidite sağlamaktadır. Malezya bono piyasasında son 20 yılda devlet desteği ile olan dönüşüme karşın menkul kıymetleştirmeye olan güvenin düşük olması, varlığa dayalı menkul kıymetleştirme, bankacılık sisteminin sağlam sermayeleştirilmiş olmasından dolayı piyasada likiditenin fazlalığı, banka dışı finansal araçlar tarafından oluşturulan kredi aracılığının az bir hacimde kalmasına sebep olmuştur.⁶⁸

Tablo 8: Malezya’da Bankaların ve Banka Dışı Finansal Araçların Varlıkları

Kurumlar	2000 Yılı Payı (%)	2005 Yılı Payı (%)	2010 Yılı Payı (%)
1.Bankalar	63,8%	59,2%	58,5%
2.Banka Dışı Finansal Kurumlar	27,0%	28,2%	27,7%
2.1.Birim Yatırım Ortaklığı Fonları	2,9%	3,5%	4,9%
2.2.Kooperatif Dernekler	1,1%	2,1%	0,6%
2.3.İhtiyat ve Emeklilik Fonları	19,5%	19,7%	20,7%
2.4.Diğer Banka Dışı Finansal Kurumlar	3,5%	2,8%	1,6%

⁶⁷ Mohd Farid, Muhamad Amar.(2012). Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: the Malaysian Experience, s.10

⁶⁸ Mohd Farid, Muhamad Amar.(2012). Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: the Malaysian Experience, s.10

Kaynak: Mohd Farid, M.A. 2012, Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: The Malaysian Experience s.6

Malezya’da gölge bankacılık, merkez bankası dışında yetkili birimler nezdinde denetlenmekte ve kontrol edilmektedir. Bu anlamda bir yetki karmaşasının mevcudiyeti, piyasalarda bulunmaktadır. Merkez bankası veya diğer kurumlar arasındaki bağlantı piyasadaki karmaşa sırasında oluşabilecek anlaşmazlıklar, finansal dengenin sağlanması konusunda önemli olumsuzluklar oluşturabilecek bir potansiyeli bulunmaktadır.

2.7.İslami Bankacılık ile Gölge Bankacılığı İlişkisi

İslami bankacılık faaliyetini ile banka-dışı finansal aracı formunda gerçekleştiren özel finans kurumlarıdır. Özel finans kurumları (ÖFK) faizsiz bankacılık uygulamalarını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmuş fakat yasal ve düzenlemeler bakımından laik kaygılarla bankacılık sisteminin dışarısında bırakılmış finansal araçlardır. ÖFK'ların bankacılık düzenleme alanının dışında bir alanda konumlanmış olması gölge bankacılık ile ilgili mevcut literatürde anlatılan gölge bankacılık kurumlarının varoluş nedenlerinden tamamen farklı gerekçeler ile meydana gelmiştir. Bu sebeple ortaya konan teorik çerçeveye ÖFK'ların ortaya çıkışı da ilave edilebilir.

Literatürdeki tanıma ve FSB' un kriterlerine göre Türkiye'deki en önemli gölge bankacılık örnekleri özel finans kurumlarıdır. Bu kurumlar zaman içerisinde gölge bankacılıktan regüler bankacılığa geçişi başarabilmiş ve hala faal olan tek lokal örnektir. Aktif büyüklüğü bakımından da en önemli örnek özel finans kurumlarıdır. Bu özelliklerinin yanı sıra mali verilere erişilebilirlik bakımından da sağlıklı veri elde edilebilecek tek örnek olması bakımından özel finans kurumları bu tezin uygulama örneği olarak sınırlandırılmıştır.

Özel Finans Kurumları bankalara benzer bir şekilde doğrudan fon toplama yetkisi bulunan ve finansman gereksinimi olanlara plasman sağlayan ancak geleneksel bankacılık kriterlerini sağlayamayan finansal aracılık faaliyeti gerçekleştiren kurumlardır. Aslında bu kurumları gölge bankacılık kategorisine sokan bankalara özgü yasal

mevzuatın içine uzun süre sokulmamış veya sokulamamış olmalarıdır. Daha sonrasında katılım bankacılığı hüviyetine dönüşen bu kurumların gölge bankacılığı kategorisinden çıkarak geleneksel bankacılığın tüm kriterlerini 2006 yılında yürürlüğe konan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu düzenlemeleri ile mümkün olmuştur.

Özel finans kurumları liberalleşme döneminde ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar Türk bankacılık sektörünün en önemli yeniliği olarak bugün katılım bankacılığı ismi altında yaklaşık 40 yıldır faaliyetlerini sürdürmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL FİNANSAL KRİZ

3.1.Genel Görünüm

Küresel ekonominin en büyük aktörlerinden ABD’de, 2007 yılında boy gösteren subprime kredi krizinin başlangıcı 2000’lerin başlarına kadar dayanmaktadır. 2000’de Amerika’da yüksek teknoloji şirketlerine ait olan hisse senetlerinin oluşturmuş olduğu balon patlamış ve sonrasında 11 Eylül tarihinde ikiz kulelere saldırı gerçekleşmişti. Yaşanan bu hadiselerin ardından 2001 ve 2002 yılları finansal durgunluğu, Amerika Merkez Bankası (FED)’nin kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesine sebep olmuştur. 2001 yılında FED, %6,5 olan kısa vadeli faiz oranını 2003 yılına kadar %1 seviyelerine indirerek ekonomiyi canlandırmayı amaçlamıştır. Kısa vadeli faiz oranlarındaki bu azalma, “değişken faizli” ipotekli konut kredileri (mortgage) faiz oranlarının da

düşmesine neden olmuştur. Faiz oranlarının bu denli düşmesinin ardından konut satın alma maliyetlerinin de düşmesiyle konuta olan talepte artış yaşanmıştır. Ardından konut fiyatlarında yükselme başlamıştır. Konut fiyatlarında yükselişler meydana gelmiştir. Yükselen fiyatları, konutu çok önemli bir yatırım seçeneği haline getirmiştir. Finans kuruluşları, düşük faizlerin de tesiriyle çok fazla risk almaya başlamış ve çok daha fazla kar elde etmek amacıyla bünyelerinde bulunan aşırı likitideyi düşük gelirli hane halklarına da subprime mortgage kredisi olarak vermeye başlamışlardır.⁶⁹ Niketim, 2001-2006 arasında verilen mortgage kredi boyutu 2.5 Milyon USD'yi geçmiştir.⁷⁰

Sürecin sonrasında, 2000'lerin başından itibaren bankalar, daha fazla finansman sağlayabilme gayesiyle boyutları yüksek miktarda artmış olan mortgage kredilerini, teminatlı borç senetleri haline getirip menkul kıymetleştirmeye başlamışlardır.⁷¹ Faizlerin düşük seyretmesi nedeniyle geleneksel yatırım araçlarının az miktarda kazanç sağlaması, yatırımcıları bu yeni menkul kıymetleri alarak daha fazla gelir sağlamaya yönlendirmiştir.⁷²

Kredi veren kuruluşların sunduğu menkul kıymetlerdeki faizler Amerikan hazine bonosu faizinin fazlaca üzerinde seyrettiğinden dolayı, riskli araçlara yatırıma yönelip fazla kazanç elde etmeye çalışan yatırımcılar bu menkul kıymetlere özellikle yönelmişlerdir. Mortgage kredileri, yatırımcılara uzun vadeli olarak sunulmuştur.⁷³ Nitekim mortgage kredileri, menkul kıymet olarak yeni bir yatırım aracına dönüştüğü için bankaların kredi kullandırımında ihtiyacı olan fonlama tekrardan sağlanmıştır. Menkul kıymetleştirme ile mortgage kredi kullananların ödemiş olduğu faiz giderinin çoğunluğu menkul kıymetlere yatırım yapan yatırımcılara faiz geliri olarak aktarılmaktadır. Krediyi sunan finans kuruluşları, hem çıkarmış oldukları menkul kıymetlerden aracılık ve komisyon gelirleri elde etmekte hem de bilançolarında taşıdıkları faiz risklerini azaltmaktadırlar. Krize giden yolun başlangıç noktası olarak, 2004'te FED'in hane halkı

⁶⁹ Alantar, 2008:2 , Hedlung ve Kahn, 2009:2-3; Tucker, 2008:3, Boeri ve Guiso, 2007:38-39

⁷⁰ GORTON Gary – Andrew Metrick (2012), Securitized Banking and The Run on Repo, Journal of Financial Economics 104, s. 425 – 451

⁷¹ MISHKIN Frederic (2011), Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadi, 8. Baskıdan Çeviri, The Addison – Wesley Series in Economics. s.55

⁷² BOERI Tito – Luigi Guiso (2007), The First Global Financial Crisis Of The 21st Century, Felton, Andrew ve Reinhart, Carmen (edt.), The Subprime Crisis: Greenspan's Legacy, CEPR, London, ss. 37-39

⁷³ STEIN C. Jeremy (2010), Securitization, Shadow Banking & Financial Fragility, Dædalus Fall 2010, ss. 41 – 51.

gelirlerinin satın alamayacağı düzeylere ulaşan konut fiyatlarının şişirdiği ekonomiyi rahatlatmak ve yükselen enflasyonu azalışını sağlamak gayesiyle, faiz oranlarını arttırması gelişmesinde ana rol oynamıştır. FED, 2004-2006 arasında 17 kez faiz artırımını yapmıştır. 2004'te %1 olan faizler, 2006'da %5,25'e kadar çıkmıştır. Akabinde konut balonu patlak vermiş ve 2006'da zirveye ulaşan ev fiyatlarında düşüş gerçekleşmiştir. 2007 yılında geri ödenemeyen kredi sayısında artış yaşanmıştır. Ekim 2007 itibariyle geri ödenemeyen mortgage kredi adetinin, toplam mortgage kredi adetine oranı %16 gerçekleşmiştir. 2008 Ocak ayında ise mortgage kredilerinin %24'ü hacize konu olmuştur. Bu oran mortgage dışındaki ipotekli krediler için %3,7'ye ve tüm ipotekli krediler için de %7,3'e yükselmiştir. 2007'de haciz edilen ev sayısı 2006'ya göre %79 artarak 1,3 Milyona ulaşmıştır.⁷⁴ Mortgage kredi borçlularının kredilerini geri ödeyememeye başlamasının sonrasında mortgage kredilerden doğan alacakların menkul kıymetleştirilmesi sonucunda ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin değerlerinde azalmalar meydana gelmiştir. Ağırlıklı olarak ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin teminat olarak gösterilmesiyle birlikte ihraç edilen teminatl borç senetlerinin de değerlerinde düşüşler ve teminatl borç seneti piyasasında likitide düşüşe geçmiştir. Teminatl borç senetlerinin değerlerindeki ani düşüş yaşanmasıyla beraber yatırımcılar, asıl değerlerinin %20-40 arasında fiyatlarda satmak zorunda kalmışlardır. Finansal piyasalardaki güvensizlik ortamı bankaların gelecekteki olası kayıpları dikkate alarak birbirlerine borç vermeyi durdurmalarına neden olmuş, sonucunda tüm kredi piyasasında küçülme gerçekleşmiştir. Teminatl borç senedi piyasasında likitidenin düşmesi ve piyasanın ricatı ile birlikte mortgage kredisi veren kurumlar bu kredileri yatırım bankalarına satamamaya başlamışlardır. Nitekim, 2007'nin üçüncü periyodundan itibaren teminatl borç senedi ve devlet garantisi taşımayan ipoteğe dayalı menkul kıymet ihracı bıçak gibi kesilmiştir.⁷⁵ Bu dönemde yalnızca riskli ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin değil, az riskli ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin değerlerinde de azalış meydana gelmiştir.⁷⁶

⁷⁴ SAPIR Jacques (2008), Global Finance In Crisis, Real – World Economics Review, No.46, ss. 82 – 101.

⁷⁵ (Hedlund ve Kahn, The Subprime Crisis, Chalmers University of Technology, Gothenburg. 2009, s.6 , Crouhy, Jarrow ve Turnbull, The Subprime Credit Crisis Of 07, 2008: 3-4).

⁷⁶ SAPIR Jacques (2008), Global Finance In Crisis, Real – World Economics Review, No.46, :94

3.2.Küresel Finansal Krizin Nedenleri

3.2.1.Küresel Finansman, Kredi Patlaması ve Konut Fiyatı Balonu

Amerika'nın devamlı yükselen cari açığının ve diğer ülkelerde oluşan tasarruf bolluğunun sebep olduğu global finansal istikrarsızlık, kriz yaşanmasındaki en etkili etmenlerdendir. Global finansmanın neden olduğu kredi fazlalığı krizin en önemli tetikleyicileri arasında gösterilmiştir.⁷⁷

90'lı yılların sonundan itibaren, Çin ve gelişmekte olan Asya ülkeleri ve Ortadoğu'daki petrol çıkaran ülkeler, yüksek ölçekli tasarruflar oluşturmaya başlamışlardır. Yatırım arayışındaki bu tasarruf birikintisi, yönünü Amerika'ya çevirmiş ve ülkeyi kendi olanaklarının öyle yükseğine taşımıştır ki; yurtdışından uygun faiz oranları karşılığında gelen ucuz fonlar, kredi patlamasına yol açmıştır. Amerika'da genişleyici para politikaları ve global likitide arzı sayesinde ucuz ve kolay temin edilen kredi olanağı, ipotekli konut kredilerinde hızlı bir artış sağlayarak konut piyasasındaki talebi artırmıştır. Akabinde ev fiyatlarındaki keskin yükselişi iyice körüklemiş ve konut fiyat balonuna, dolaylı olarak da geniş, mali ve ekonomik hasarlara sebep olmuştur.

Yükselen ev fiyatları, borçluların, konutlarının değeri yükseldiğinde daha çok krediler ile konutlarını yeniden finanse edebileceği manasına gelmektedir. Nitekim, artan ev fiyatları yardımıyla söz konusu borçluların, krediyi ödemek için evlerini satmaları muhtemel olduğu için, gecikmeye düşme olasılığı da düşüktür. Bu kredilerden gelen gelirlere bağlı olarak menkul kıymetlerdeki yüksek kazanç getirmesi de yatırımcıları mutlu etmektedir. Bundan dolayı, düşük gelirli kısma da kredi kullandırmada yükseliş gözükmemektedir.⁷⁸

2006 yılındaki konut fiyatlarının doruk noktasına çıkıp düşüşe başlamasının ardından mali sistemdeki çöküş ortaya çıkmaya başlamıştır. Ev fiyatlarındaki düşüş, pek çok risk sahibi borçlunun ipoteklerinin batmış halde gözüktüğü gözler önüne sermiştir.

⁷⁷ THE FINANCIAL CRISIS INQUIRY COMMISSION (2011), *Final Report of The National Commission on The Causes of The Financial and Economic Crisis in The United States*, The Financial Crisis Inquiry Report, Official Government Edition.:s.417-418).

⁷⁸ KRUGMAN Paul – Robin Wells (2011), *Makro İktisat*, 2.Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık : 592, Ankara.:s.407

Bu yüzden ki, evin değeri ipotek değerinin altına düşmüştür. Ödenemeyen ipotekler çabucak yükselmiş ve sonrasında sayıları milyonları bulan ipoteklere hacze konu olmuştur.

3.2.2.Finansal Yenilik ve Menkul Kıymetleştirme

Öteki sektörlerde de olduğu gibi finans sektöründe de, ürünleri satıp kar elde etme amacı güden şirketlerden oluşmaktadır. Finansal kurumların karını maksimize etmek için finansal yenilikleri takip etmesi şarttır. Şirketler, zorlu iktisadi ortamda ayakta kalabilmek için müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda yeni ürün ve hizmet araştırıp geliştirmeye mecburdurlar.

2000'lerin başından başlayarak bankalar, daha çok finansman sağlamak gayesiyle, faaliyetlerin ve kar kaynaklarının en mühimi olan ev kredisi alacaklarını, dünya çapındaki kurumsal yatırımcılar ve fon kuruluşları için enteresan ürünlere dönüştürmeye ve en rizikolu alacakları, bilançolarında sürekli olmamak gayesiyle farklı seçenekler aramaya başlamışlardır. Bankalar, böylelikle en riskli alacaklarını, bilhassa ödeme gücü düşük olanlara sunulan kredileri, risklerine göre ayırıp paketler halinde gruplandırmışlardır. Gayrimenkul ipotekli menkul kıymetler (residential mortgage-backed securities) grubu; birtakım tacirlerin kayıp para şeklinde isimlendirdiği en riskli anapara grubu, orta grup (AAA). Bankalar bu şekilde sınıflandırdıkları paketleri, piyasada satışa çıkarmaktadırlar. Diğer bir deyişle, likit olmayan finansal varlıklar (mortgage kredisi, kredi kartı alacakları, otomobil kredisi, vs.) alım satıma bahsi geçen sermaye piyasası menkul kıymetlerine dönüştürülmektedir. Bu oluşuma menkul kıymetleştirme denilmektedir.⁷⁹

Menkul kıymetleştirme öncesinde uygulanan sistem, geleneksel konut kredisi sistemiydi. Bu sistemde bankaların stratejisi “ oluştur ve elde tut (OTH: Originate to Hold)” sistemi uygulamaktaydılar. Modelde, eve talip olan kişi ile krediyi sunan banka

⁷⁹ (ATTALI Jacques (2015), *Kriz ve Sonrası: 2008 Krizinin Üzerinden Ufka Bakarken*, Ekslibris Yayıncılık, Yayın No: 9, İstanbul. S.48-49; MISHKIN Frederic (2011), *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadi*, 8. Baskıdan Çeviri, The Addison – Wesley Series in Economics.:s.55; LUCAS Douglas J. – Laurie S. Goodman – Frank J. Fabozzi (2006), *Collateralized Debt Obligations: Structures And Analysis*, Second Edition, Wiley Finance, USA.:s.7).

içerisinde gerçekleşmektedir ve ipotekli krediyi oluşturan banka, ipoteği elinde tutmaktadır. Bankalar kredileri kullanır ve sonrasında faiz ve anapara tahsilatı yapmaktadırlar. Menkul kıymetleştirme, finansal yenileşme süreci içerisinde önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Başlangıcı olarak 1970'li yıllarda Devlet İpotek Ulusal Birliği ipotekli kredilerin bazılarının gayrimenkul ipotek garantili menkul kıymetler olarak satışa sunmuşlardır. Böylelikle ilk kez ipoteğe dayalı menkul kıymet (MBS: Mortgage-Backed Security) çıkartılarak ‘‘Oluştur ve Dağıt Sistemi’’ne (Originate to Distribute)’’ geçilmiştir. Oluşturulan bu ipotek bir havuzda toplanmış, sonrasında da bu havuza dayalı bonolar ihraç edilmiştir. Nitekim, ipotek ödemelerinin tahsilatı için 30 yıl beklemekten ziyade bonoyu satın alanlardan topluca bir tutar ödeme alınmıştır. Bonolara yatırım yapanlar karşılığında, binlerce ev sahibinin yaptığı ipotek ödemelerinin bir kısmını gelir olarak sağlamışlardır. Menkul kıymetleştirme yardımıyla ipotek vb. likit olmayan varlıklar bir havuzda toplanarak, piyasada alım satımı yapılan likit varlıklara dönüştürülmüştür.

Menkul kıymetleştirme uzun bir süreçten oluşmaktadır. Yatırım bankaları, bankalardan gelen mortgage kredilerini, öğrenci kredilerini, kredi kartı borçlarını ve kurumsal kredileri, teminatlı borç senetleri (CDO: Collateralized Debt Obligations) şekline getirerek yeni menkul kıymetlere çevrilmişlerdir. Teminatlı borç senetleri daha 1987’de piyasada sunulmasına karşın 1998’de yıllık ihraç tutarı 100 Milyar USD’yi bulmuştur. 2005’te ise, 1.1 Trilyon USD seviyelerine ulaşan teminatlı borç senetleri, en hızlı büyüyen yatırım aracı olmuşlardır. Bu durum, teminatlı borç senetlerinin yönetici ve yatırımcılar tarafından ne kadar favori olduğunun en açık kanıtıdır.⁸⁰

İlk zamanlarda menkul kıymetleştirme, en fazla krediye değer, az riskli, birincil kişilere sunulan ipotekli konut kredileriyle sınırlıydı. Konut balonu söylemi henüz başlamamıştır. Sonrasında konut balonunun oluşmasıyla en az krediye değer, az gelirli, fazla risk içeren ve ikincil kişilere de verilebilen ipotekli konut kredilerinde yüksek bir sıçrama yaşanmıştır. Nitekim, menkul kıymetleştirmenin kapsamı oldukça genişlemiştir. Teminatlı borç senetlerinin yatırım aracı olarak böylesine favori bir konunda oluşu, bankaların ev kredileri arzını sınırsız olarak genişletmesinin de yolunu açmıştır. Sonunda,

⁸⁰ LUCAS Douglas J. – Laurie S. Goodman – Frank J. Fabozzi (2006), *Collateralized Debt Obligations: Structures And Analysis*, Second Edition, Wiley Finance, USA.:s.3).

geleneksel ev piyasa talebinin doygunluğa ulaşması ile bankalar, geçmişte kredi kullandırmadıkları eşik altı müşterilere de kredi kullandırarak büyük risk almışlardır.

Yatırım bankalarının üstlenebileceklerinin fazlası riske girmelerine sebep diğer faaliyetleri Kredi Takas Sözleşmeleri (CDS: Credit Default Swaps) yapmalarıdır. Yapılan ilgili sözleşmeler doğrultusunda, borcun alacaklı kısmının bankaya ödemelerini zamanında yapması, borcun borçlu yönünden ödenmemesi halinde banka açısından alacaklıya ödeneceğinin üstlenildiği bir protokoldür. Ortada gözüken çok karlı bir işlem olduğudur. Borcun zamanında ödendiği sürece hiçbir şey yapılmadan düzenli şekilde gelir sağlamaktadır. Ödenmediği durumlarda ise yatırım bankaları borçlunun borcunu ödemeyi taahhüt ettiğinden dolayı hesapta olmayan bir gider söz konusudur.

Teminatlı borç senetlerinin bankalardan sağlayan yatırımcılar, ilgili menkul kıymetleri satın alırken onların güvenilirliği konusunda emin olmak istemekteydi. Kredi derecelendirme kuruluşları da bu menkul kıymetlerin güvenilirliğini belgelemekteydi. Amerikan Uluslararası Grup (AIG: American International Group) ise kredi temerrüt takası (CDS: Credit Default Swaps) olarak isimlendirilen özel türev ürününün sigortasını satmaktaydı. İlgili borç senetlerinin geri ödenmemesi kapsamında, geleneksel şekilde bankaların kredilerini sigortalatmak mecburiyetinde olduklarından, kredi temerrüt takasının oldukça karmaşık olan teminatlı borç senetleri satın alan yatırımcılar tarafından satın alınmayı gerektirmekteydi. Kredi temerrüt takasının cazibesi de bu yüzdendir. Nitekim, daha çok kredi kullandırılmasını olası duruma getirmektedir.⁸¹ Sıradışı getiri sözü taşıyan bu menkul kıymetlendirilmiş türev ürünler; Bear Stearns, Merrill Lynch, Citigroup, Lehmann Brothers, AIG vb. yatırım ve ticari bankaları muhtemel zayıflara karşı hedge fonlar aracılığıyla yeni finansal ürünlerden pay alma yarışı içerisinde olan bütün finans kuruluşlarına satılmışlardır. Kredi temerrüt takasının esas genişlemesi, 1998’de JP Morgan Chase’in türev ürün uzmanlarının AIG’yi, kredi temerrüt takaslarının teminatlı borç senetleri için yazmaya iknasıyla başlamıştır.⁸²

⁸¹ STIGLITZ Joseph E. (2012), *Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul.:s. 270-272: Attali, 2015: 48-50).

⁸² GOWAN Peter (2009), *Crisis in the Heartland Consequences of the New Wall Street System*, New Left Review, Issue 55, s.49 – 72

Ticari ve yatırım bankalarının türev ürünleri alım satım işlemlerinin ne kadar büyük ölçekli olduğunu gözlemlemek için faiz oranı ve döviz türevlerinin işlem gördüğü tezgah üstü piyasalara göz gezdirmek yeterli olacaktır. Haziran 2007 yılında 400 Trilyon USD işlem hacmi bulunmaktadır.

Menkul kıymetleştirme süreci kapsamında mortgageler ülkedeki tüm bankalara ve yatırım fonuna aktarılmıştır. Bankaların veya hedge fonların muhtemel riskleri kavrama konusunda sınıfta kaldığı bir dönemin sonrasında, domino taşı etkisi gibi çok büyük ve önemli kuruluşlardan bazıları da beraberinde çöküşü yaşamıştır (Lehmann Brothers, Bear Stearns ve Merrill Lynch). Fakat bu etki ülke içerisinde kalmamış ve dünyanın dört bir yanına satılmış ve fazlaca menkul kıymetlendirilmiş mortgage kredisi, dünyadaki birçok yatırım şirketi ve banka açısından etkisini çok şiddetli göstermiştir.

3.2.3.FED'in Gevşek Para Politikası ve Düşük Faiz Oranları

97-98 yılları arasında Amerika'da yaşayan insanların finans piyasalarına göz attığında en ilgi çekici durumun, hisse senedi satın alan insanların fazlaca para kazanmasıydı. İnsanlar daha çok aldıkça hisse senedi fiyatlarının da artmasıyla balon gibi şişmeye başladı. Böylelikle borsaya daha çok fon akışı sağlanmıştır. Hisse senedi fiyatlarındaki zirve 2000 yılının ortalarında gerçekleşmiştir.

Hisse senetlerindeki balonun şişmesinin ardından konut balonu da şişmeye başlamıştır. O dönemin FED Başkanı Greenspan, regülasyonlardan ve piyasaya devlet müdahalesi uygulamalarından hoşlanmadığı için, serbest piyasa ekonomisi ve düşük faiz politikasını savunmuştur. Bu politika izlenmesi doğrultusunda konut balonunun oluşmasında önemli payı bulunmaktadır. 2003'te Amerika'daki faiz oranları; bazı yönden FED politikası bazen de diğer ülkelerden bilhassa Çin'den gelen yüksek ölçekli sermaye girişi nedeniyle tarihin en düşük seviyelerine kadar gerilemiştir. Bu düşük oranlar, konut piyasasında patlama yaşanmasına neden olmuş sonrasında da Amerika ekonomisinin 2001 resesyonu sonrasındaki yaşanan durağanlıktan çıkmasına yardımcı olmuştur. Ancak ev piyasasında yaşanan patlama karşısında finans kuruluşları git gide daha çok risk almışlardır. Bu riskleri almalarının sebebi ise, FED'in olası bir ters durumda kendilerini nasılsa kurtaracağı düşüncesi idi. Yani traderlar, FED'in daimi genişletici para politikası

uygulayıp balonları şişireceği ve balonlar patladıktan sonra da yatırımları kurtarmaya koşacağını bilmekteydiler. “Greenspan Putu” diye adlandırılan bu durum, geniş boyutta bir ahlaki tehlikeye sebep olmuştur.⁸³

Greenspan, yüksek riskli kredi kullandırmadaki fazlalığın olumlu bir durum olduğunu düşünmekteydi. ABD’deki regülasyonların sürekli azaltılmasında Greenspan ve ekibinin büyük ölçüde payı bulunmaktadır.

FED Başkanı Greenspan’ın uyguladığı sistemin uzun vadede tam bir facia olduğu ortaya çıkmıştır. Şirketlerin ve hanelerin borçlanmasına dayalı sürecin devamının sağlanabilmesi için faiz oranlarının da düşük olması gerekmektedir. ABD Merkez Bankası da bu yönde karar almıştır. Alınan karar gereği; şirketlere, yatırım fonlarına ve kişilere daha çok kredi olanağı sunulmuştur. Bu varsıllık etkisi, zaten borç içerisinde bulunan hanelerin daha da borçlanmasına, daha çok tüketmesine ve sonucunda da edinilmiş varlık fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur. Bu durum sadece ABD’ye özgü olmayıp dünyanın her yerinde olması beklenen bir durumdur.

İlk olarak hisse senetlerinde, sonrasında da konutta görülen iki varlık balonunda da başkanlık yapan Greenspan’ın ne kadar başarısız bir yönetimi olduğu sonradan anlaşılmıştır. Global krizin patlak vermesiyle Greenspan hedef tahtası durumuna düşmüştür. Kriz başladığında FED’in başında Bernanke bulunmaktaydı. Bernanke de krizin sonrasında finansal balonu devam ettirmiştir. Piyasalardaki olumsuz gidişatta FED araya girmesini gerektiren Greenspan etkisi yerini Bernanke etkisine bırakmıştır. Bu etki balonu daha da şişirmiş aşırı risk iştahını kabartmıştır. 2007 yılının yazında problemlerin baş gösterdiği ilk zamanlar, FED ve Avrupa Merkez Bankası piyasalara çok fazla likitide sağlamışlardır. Ağustos ayının ilk iki haftasında Avrupa Merkez Bankası 274 Milyar USD civarında, FED ise 2007 Ağustos başında 38 Milyar USD parayı piyasaya sürmüştür. Krizin patlamasıyla birlikte FED piyasaları likitideye boğmuştur. Bu sayede faiz oranları neredeyse sıfıra yakına çekilmiştir. Amaç, işlerin daha kötüye gitmesini ve finansal sistemin çöküşünü engellemektedir. Ancak, düşük faiz oranlarına rağmen ekonomi yeniden hareket kazanmamıştır. Çünkü şirketler ucuz maliyet ile para bulamalarına rağmen güvensizlik ortamında yatırım yapmaya yanaşmamışlar, parayı

⁸³ BOCUTOĞLU Ersan (2014b), *Hukuk ve İktisat İlişkileri İçin Bir Örnek Olay Olarak Glass – Steagall Yasası İle 2007 Küresel Finansal Krizi Bağlantısı*, Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Kongresi, Antalya. a:93

ellerinde tutmuşlardır. Diğer taraftan bankalar da sağladıkları düşük maliyetli paraları ellerinde tutmuşlar ve beklenildiği gibi piyasaya yeni kredi olarak sunmamışlardır.⁸⁴

3.2.4.Kaldıraç Kullanımı

Kaldıraç, bir finans kuruluşun, yatırımlarını ne boyutta borç alınan fonlar yardımı ile finanse ettiği manasına gelmektedir. Bir diğer deyişle; borcun, yatırımın tamamlayıcısı olarak hangi boyutta kullanıldığını ifade edilmektedir. Finansal sistemde, borç ve kaldıraç kavramlarına ne ölçüde yönelim olursa o kadar kırılgan hale dönüşmektedir. Bir ekonomide yer alan oyuncuların, çalışmalarını finanse etmek gayesiyle borçlanmaya yönelmeleri, onları iflasa eğilimli hale geldiğini göstermektedir. Kaldıraç kullanımı ile global kriz arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

Krizlerin büyük çoğunluğu belirli aktif varlık fiyatlarının, reel değerinin çok üzerinde seyrettiği bir sürecin devamında başlamaktadır. Bu süreç esnasında meydana gelen balonlar, aşırı borçlanma ile birlikte ilerler. Çünkü yatırımcılar, yükselişten pay alabilmek adına borçlanma yöneliminde bulunurlar. Varlık değerlerinin hızlı artışı ve devamında balonların meydana gelmesi, kredi arzındaki artış ile doğru orantılıdır. Bu durum, finansal sistemin henüz denetleyici ve düzenleyici bir ortamda bulunmadığını ve üstelik Merkez Bankası'nın gevşek bir para politikası uyguladığını göstermektedir. Kredi gittikçe ucuzlayıp bollaştıkça, talep gören varlığın satın alınması da gitgide kolaylaşmaktadır. Talebin giderek arzın üzerine çıkması sonrasında fiyatlarda artış olacaktır. Balonun merkezinde bulunan varlıklar da özgel olarak teminat gösterilebildiği ve teminat fiyatının gitgide artışa devam etmesinden dolayı gittikçe daha fazla borçlanma olanağı doğmaktadır. Diğer bir deyişle, kredi alanlar kaldıraçın gücünden faydalanabilmektedir. Lakin balona konu olan varlığın arzının talebini geçtiği noktada, balonun gelişmesi stop etmektedir. Fiyatların yükselmeyi sürdüreceğine olan görüş yok olmakta ve ev fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle borçlanmak git gide güç bir hal almaktadır. Yüksek kazanç gayesiyle büyük bir çoğunlukla türev piyasalarında yüksek kaldıraçlı işlemler yapan serbest fonlar, sahip oldukları fon tutarının çok üzerinde yatırımda bulunmalarından dolayı piyasanın olumlu seyrettiği durumlarda amaçladığı yüksek getiriye ulaşırken piyasalardaki olumsuz hava şartlarında ise büyük ölçekli zararlar

⁸⁴ STIGLITZ Joseph E. (2012), *Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul. S. 212-222).

yaşanmaktadır. Konut kredilerinden dolayı piyasalardaki olumsuz gelişmeler, ev kredilerine dayalı menkul kıymetlerde büyük pozisyon taşıyan serbest fonları önemli derecede zarara uğratmışlardır. Bu sürecin başlangıcı, Amerika’da yeni ev arzının talebi aştığında yaşanmıştır. Fiyatlar arttığında inşa edilmiş olan bir çok ev talep bulamaz duruma gelmişlerdir. Zira aşırı artan fiyatlar ve ipotekli konut kredisi faizleri, alıcıların bu piyasaya daha fazla gömülmesini engellemiştir.⁸⁵

İnsanlar ve şirketler, fiyatların akabinde yükselmeyeceğini, borçlanmanın gitgide zorlaştığını anlamışlardır. Zira balon, kolay paraya ,yani, borçlanmaya (kaldıraç) gereksinim duyar. Borçlanma sağlanmadığı takdirde fiyatlar düşmeye başlar. Borç, fiyatların düşmesiyle birlikte daha da bulunamaz hale gelir.⁸⁶

ABD’deki beş büyük yatırım bankasının finans sisteminde kaldıraç oranları ürkütücü boyutlara gelmişlerdir. Yatırım bankalarının kaldıraç oranları 33/1’e kadar ulaşmıştır. Kısaca anlatmak gerekirse, bankanın kullandığı paranın sadece 33/1 sermayelerinden oluşmaktadır. B varlıklarındaki %3’lük bir değer kaybının onları iflasa bile götürebileceklerini göstermektedir. Bankaların, varlık değerlerinin arttığı hallerde, bilanço ölçeklerini artırmışlar ve daha çok kaldıraç kullanarak daha da çok borçlanır duruma gelmişlerdir.

Aşırı yükseliş çöküşe dönüştüğünde, balondaki varlık fiyatındaki düşüş sonucu, panik ile yapılan teminat tamamlama çağrısını tetiklemekte, kredi alanlardan ek olarak teminat veya nakit talep edilmektedir. Böylelikle kredi alanları, bazı mal varlıklarını hiç pahasına elden çıkartmaya zorlayabilir. Kısa sürede varlık arzı, talebin oldukça üzerine çıkmakta, fiyatlar da düşerek kalan teminatın değerinin dibe vurmasına neden olmaktadır. Bu da ilave teminat tamamlama ve risk azaltma çabalarını harekete geçirmektedir. Çıkışa ulaşmak için, hücum sırasında finansal sistemdeki tüm oyuncular, daha güvenli ve likit varlıklara yönelmekte ve balonun odağındaki varlıktan uzak durulması gerekmektedir.

⁸⁵ COLANDER David – Hans Föllmer – Armin Haas – Michael Goldberg – Katarina Juselius – Alan Kirman – Thomas Lux – Brigitte Sloth (2009), *The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics*, Kiel Working Papers 1489, Kiel Institute for the World Economy, Kiel, Germany. S.12-13 ; ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul.:s. 25-27

⁸⁶ ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul. s.26-27

Panik başladığında ise, balon sırasında fiyatların asıl değerlerinin üzerine çıkması gibi, çöküş sırasında da fiyatların asıl değerlerinin altına indiği görülmektedir.

Bu süreç 2007 ve 2008 yılında yukarıda yazıldığı gibi tam anlamı ile gerçekleşmiştir. Hane sakinleri ipotekli konut kredilerini ödeyemedikçe, bu kredilerden türeyen menkul kıymetlerin değeri hızla düşmüş ve çöküş başlamıştır. Yüksek ölçüde borçlu finansal kuruluşların uğramış olduğu zararlar, onları maruz kaldıkları riski azaltmak için harekete geçirmiştir. Bankalar, kredi vermeyi durdurmuşlar ve böylece tüm ekonomiye yayılan bir likitide sorunu ve kredi krizi tetiklenmiştir. Finansal sistemdeki güvenin yerle bir olması, finansal firmaların büyük zararları ile birleştiğinde ciddi bir ters kaldiraç döngüsüne (varlıktan paraya geçerken kredilerin geri çağırılması) ve bütün ekonomide bir kredi krizine sebep olmuştur. Bireyler ve kurumlar mevcut kredilerini yenileyememiş, yeniden finanse edememiş, mal ve hizmetlere daha az harcama yapar hale gelmişlerdir. Nitekim, ekonomi küçülmeye başlamıştır. Finansal krizi başlatan şeyler reel ekonomiye de yayılmış çok yönlü zarara sebep olmuştur.

3.2.5.Glass – Steagall Yasası (GSA)’nın Yürürlükten Kaldırılması ve Dev Finans Şirketlerinin Kurulması

1929 Büyük Buhran’dan sonra finansal sisteme getirilmiş olan regülasyonlar, 1980 yılından itibaren ya hafifletilmiş ya da kaldırılmıştır. Bunlardan en dikkat çeken ise daha önce açıklanan 1933 tarihli GSA’dır. GSA, ticari bankalar ile yatırım bankaları arasında kesin bir ayırım yapmış ve faaliyet alanlarını kalın çizgilerle belirlemişlerdir. Bu bağlamda, ticari bankaların menkul kıymetler endüstrisi ile riskli ortaklıklar kurup spekülasyon işlemleri yapmasını engellemiştir.⁸⁷ Geleneksel ticari bankacılık ve menkul kıymet faaliyetlerinin sınırları belirleyen 1933 tarihli GSA ile kurulmuş olan güvenlik duvarı, 1980’lerde erimeye başlamıştır. En sonunda da 1999 yılında kabul edilen Gram-

⁸⁷ CARPENTER David H. – Edward V. Murphy – M. Maureen Murphy (2016), *The Glass Steagall Act: A Legal and Policy Analysis*, Congressional Research Service, 7 – 5700.:s.5 ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul. S.243).

Leach- Bliley Yasası (GLBA: Gram Leach Bliley Act) ile tamamen ortadan kaldırılmıştır

.⁸⁸

Robert Kuttner (2013:1-4)'e göre GSA'nın 1999 yılında yürürlükten kaldırılması, 2008 Küresel Finansal Krizi'ni tetiklemiştir. Yatırım bankaları ile ticari bankalar iki ayrı kategori olmakla birlikte birbirleri arasında örtülü bir ilişki bulunmaması gerekmektedir. GSA'nın açık hükümlerine karşın, 80'li yılların başında, GSA'nın zımni olarak delinmesine ve yatırım bankaları ile ticari bankaların birbirine daha fazla benzemelerine izin verilmiştir. 99 yılına kadar Citigroup hızla davranarak, içerisinde ticari banka, yatırım bankası, hisse senedi brokerlığı ve sigorta şirketi bulunan bir "supermarket" zinciri oluşturduğu zaman, GSA'nın içi öyle boşaltıldı ki fiilen yürürlükten kaldırılmış oldu. GLBA ise sadece GSA'yı yasal olarak sonlandırmıştır. Ticari ve yatırım bankaları arasındaki ayrımın ortadan kalkması ile finansal ekonominin reel ekonomiye finansman sağlama işlevini ikinci plana itmiş oldu ve finansal sistemde spekülasyonlar etkinliğini arttırdı.

GLBA'nın yürürlüğe girmesinin ardından ticari bankalar, yatırım bankaları ve sigorta şirketleri birlikte hareket ederek mega tekelleşme girişimlerine başlamışlardır. Nitekim, batmasına izin verilemeyecek kadar büyük finansal kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır. Bu dev kuruluşların büyük ve karmaşık yapıları ve finansal sistemdeki diğer kuruluşlar ile bağlantıları nedeniyle iflasa yakın duruma gelmeleri halinde sistematik riske yol açmaktadırlar. Bu bağlamda, iflas olasılığı halinde kamu kaynakları kullanılarak sermaye desteği sağlanmaktadır. Söz konusu dev şirketlere yönelik alınan tedbirler sayesinde, büyük ve sistematik önemi bulunan kurumların iflası ile reel ekonomi üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerin de önüne geçilmektedir. Ancak batmalarına izin verilemeyeceğini bilmeleri, bu finans kuruluşlarını daha fazla risk almaları yönünde ahlaki tehlike güdüsü ile teşvik etmiş ve finansal sistemdeki kırılganlığı arttırmıştır. Böylelikle de bütün bu süreçler biraraya gelerek 2008 Küresel Finansal Krizi'ni ortaya çıkarmıştır.⁸⁹

⁸⁸ CARPENTER David H. – Edward V. Murphy – M. Maureen Murphy (2016), *The Glass Steagall Act: A Legal and Policy Analysis*, Congressional Research Service, 7 – 5700.:s.15).

⁸⁹TCMB (2013), *Finansal İstikrar Raporu*, TCMB Yayınları, Ankara s.123; STIGLITZ Joseph E. (2012), *Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul. s: 54

8 Ekim 1998 tarihinde dev banka kuruluşu Citicorp ile finans şirketleri grubu Travellers Group'un birleşmesi ile Citigroup adlı dev finans şirketi kurulmuştur. Forbes 2000 verilerine göre dünyanın en büyük şirketi olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Küresel kriz esnasında çok büyük kayıplar vermiş olmalarına rağmen Kasım 2008'de ABD hükümetinin büyük bir teşviki ile kurtarılmıştır. Yatırım bankaları Bear Stearns ve Lehmann Brothers ile sigorta şirketi AIG de büyük kayıplar vermişlerdir. FED ve ABD hazinesi aynı şekilde bu finansal kuruluşlara da fonlama sağlamıştır.

3.3.Geleneksel Bankacılığın Gerileyişi ve Gölge Bankacılığın Krizdeki Rolü

Bankaların geleneksel finansal aracılık rolü; “;Kısa vadeli mevduat ihracı ile toplanan fonların, uzun vadeli kredi olarak verilmesi” veya “kısa vadeli borç al uzun vadeli borç ver” şeklinde ifade edilen varlık dönüşüm sürecidir. ABD’de finans dışı borç alıcıların en önemli fon kaynağı olan ticari bankaların önemi, 2000’li yıllarda azalmaya başlamıştır. Ticari bankaların toplam finansal aracılık varlıkları içerisindeki payı 1960-1980 yılları arasında %40 seviyelerindeyken 2005’in sonunda %30'lara gerilemiştir. Görülmektedir ki bankaların geleneksel finansal aracılık rolü, yani, mevduat ile toplanan fonları kredi olarak verme işlevleri artık finansal sistemde önemini kaybetmeye başlamıştır.

Bankalar, toplanan mevduatların kısa vadeli olması, plasmanların ise uzun vadeli olmasından kaynaklı temerrüde düşme tehlikesi altında bulunabilirler. Bu durumda iki enstrüman bankaların imdadına yetişebilir. Bunlardan ilki, nihai kredi mercii olan FED, diğeri ise mevduat sigortasıdır. Bankaların karşı karşıya kalabilecekleri hücumlar doğrultusunda bir yandan FED, bankaların mudilere gereken ödemeleri yapabilmeleri için yeterli nakite erişimlerini sağlayarak varlıklarını yok pahasına satmalarına engel olmaktadır. İkinci olarak ise, mevduat sigortası, bankaların limit bulamaması hatta borçlarını ödeyemeyecek durumda kalmaları halinde bile mudilere paralarını geri alma güvencesi vererek hücumu daha en başında engelleyebilmektedirler. Bu iki enstrüman için de katılımcı bankalar için bir maliyeti bulunmaktadır. Bankalar, subjektif risk sorunundan kaçınmak için özerkliklerinin bir kısmından vazgeçmek ve bir maliyet ödemek zorunda kalmışlardır. Buna ilave olarak, Basel I ve Basel II gibi uluslararası

düzenlemeleri de eklersek, ticari bankaların altında sıkı bir güvenlik ağı kurulduğunu görürüz.⁹⁰

Basel I'in aksine Basel II'deki tavsiyelerin tamamı uygulanmamıştır. Çünkü bankacılık sisteminde tüm oyuncuların istikrar ve güvenlik aramamasıdır. Özellikle 1980'lerden sonra finans sektörüne giren çoğu sayıda kişi, bankacılık sektöründe güvenlik açığı oluşturulmadığı takdirde daha fazla para kazanabileceğini düşünmekteydi. Düzenlemenin dışında kalarak da bankacılık yapmanın yolları bulunmaktaydı. Fakat bankalara sağlanan koruyucu önlemlerden de feragat etmek gerekmekteydi. Böylelikle daha fazla kar elde etme amacı ile, kasten düzenlemelerden kaçınma anlamına gelen "düzenleyici arbitraj" kullanılmaya başlanmıştır. Bu arayış gölge bankacılığın yükselmesine neden olmuştur.⁹¹

Gölge bankacılık sistemi; banka olmayıp, banka gibi faaliyetlerde bulunan, borç alıp veren, diğer her yönden banka gibi hareket etmesine rağmen bankalar gibi düzenlenip denetlenmeyen finansal kuruluşlardan oluşmaktadır. Mevduat bankaları ile gölge bankalarının farklılıklarına rağmen her iki banka türü de banka hücumlarına maruz kalmaktadır. Çünkü gölge bankaların çoğunun tek bir ortak özellikleri bulunmaktadır. O da vade uyumsuzluktur. Çoğunlukla kısa vadeli likit piyasalardan borçlanmaktadırlar ve sonrasında uzun vadeli likit olmayan varlıklara yatırım yapmaktadırlar. Vade ve likitide dönüşümü yapan banka dışı finansal kuruluşlar olarak tanımlanana gölge bankalar, ticari bankalara hücum olduğu gibi onlar da aynı kırılganlığı taşımaktadırlar. Panik olduğunda, geleneksel bankalar ile gölge bankalar kısa vadeli kredilerini yenileyememiş ve likit olmayan bir duruma gelmişlerdir. Gölge bankalar bu halleriyle krizin merkezinde yer almışlardır. ABD'de konut balonu patladığı zaman, bankaların ve banka dışı finansal kuruluşların zararları finansal sistemde yaygın iflaslara neden olmuştur.⁹²

⁹⁰ ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul s.86-87

⁹¹ ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul s.88

⁹² KRUGMAN Paul (2015), *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*, 7. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul. s.146-147 ; ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), *Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği*, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul.;s. 87-88 ; KRUGMAN Paul – Robin Wells (2011), *Makro İktisat*, 2.Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık : 592, Ankara.; s.407-408

Krugman(2015:148-149)’a göre; küresel krizin merkezinde, finansal savunmasızlığa yol açtığı için gölge bankacılık sistem bulunmaktadır. Geleneksel bankaların yaptığı, her şeyi yapan ve krizlerde bankalar gibi kurtarılması gereken sözkonusu bu karanlık finans kuruluşları da, bankalar için oluşturulmuş kurallara tabi olup, finansal güvenlik ağının içerisinde yer almalıydılar.

SONUÇ

1970 yılından itibaren serbestleşmenin yükselen bir eğilim göstermesi gölge bankacılığın gelişiminde fırsat yaratmıştır. Bankacılık sistemi, bilanço dışı işlemlere odaklanarak ve özel amaçlı kurumların kullanımı yoluyla kullanılan kredileri güvence altına alarak sermaye yeterlilik oranını yüksek tutabilmiştir. Nitekim, uzun vadeli kredilerin kullanımı rezerv gereksinimini arttırdığından, bu rezerv gereksinimi, teminat

olarak sahip olunan menkul kıymetleri göstererek gecelik repo piyasası kullanılarak karşılanabilmiştir. Bu uygulamalar sonucunda da risk marjının yükselmesi ile birlikte kredi derecelendirme kurumları nezdinde verilen derecelerin azaltılması akabinde bankalar rezerv gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmişlerdir. Piyasada kredi derecelendirmeye olan güvenini kaybetmeye başlaması, kredi temerrüt takasının kullanılması, fakat kredi derecelendirmede finansal ürünler yönünden düşüş ivmesi uygulaması, kredi temerrüt takasının monoline kurumlar vasıtasıyla sağlanması, yatırımcılardaki güvenin hızla düşmesi ve ihtiyatlı davranışlara yönelmeler ile birlikte kriz için uygun ortam sağlanmış oldu. Yaşananlar doğrultusunda gölge bankacılığın, krizin merkezinde bulunmasına sebep olmuştur. Bu iki olgu arasındaki bağlantı, Amerika’da ev kredileri ve menkul kıymetleştirme bağlantısına dayanarak eşik altı konut kredileriyle başlayan kriz ile gölge bankacılığı, tüm dünyaya tanıtmıştır.

Katı kanuni nizamlara tabi olmayan, tradisyonel bankacılıktaki merkez bankası yardımı, mevduat sigortası vb. temel özelliklere haiz olmayan gölge bankacılığın doğuşu 1970’lerde başlamıştır. Bu tarihten kriz dönemine kadar olan vevire kredi derecelendirmeye birlikte piyasada gölge bankacılığa talebi artırmış ve bununla birlikte repo piyasasında fonlaması gerçekleştirilmiştir. Kanuni nizamların yumuşatılması veya saydamlaşması, finansal inovasyon, eşikaltı ev kredisi piyasası, özel amaçlı kuruluşlar vb. etmenler ile gitgide gölge bankacılık kriz dönemine kadar olan süreçte piyasaya hakim olmuşlardır. 2001 Krizi, Türkiye’de şimdiye dek görülen en şiddetli kriz olma özelliği taşımasının yanında bankacılık sisteminde önemli köklü değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda bankaların katı kontrol uygulamaları altında bulunması ve negatif pozisyondaki bankaların ekonomik sistemden çekilmesi sağlanabilmiştir.

Türkiye hususunda gölge bankacılık uygulamalarının incelenmesi yönünden 2001 Krizi akabindeki kanuni düzenlemeler doğrultusunda daha güçlü bir alt yapıya haiz olan Türk bankacılık sektörü içerisindeki gölge bankacılık uygulamaları kapsamında emanetler ve rehinli kıymetler, garanti ve kefaletler, türev finansal araçlar, taahhütler kullanılmıştır. 2006-2011 yılları arasında incelenen bilanço dışı uygulamalar olan emanetler ve rehinli kıymetler, garanti ve kefaletler, türev finansal araçlar, taahhütler ile özsermaye karlılığı arasındaki bağlantı doğrultusunda, Türkiye’de gölge bankacılığın örnekleri görülmüştür. Fakat risklilik ve kontrol bakımından 2006’da başlayan ve 2008 Krizi ile daha da geliştirilen 2012 yılında düzenlemelere daha fazla ağırlık verilmesi ile

birlikte Basel III açısından düzen araştırmalarının sürmesi, Amerikaya kıyasla Türkiye'deki gölge bankacılığın daha az riskli olduğu anlaşılmıştır. ABD'de riskli bilanço dışı uygulamaların kayıtsız bir yapıda olması Türkiye'de bilanço dışı bazı vadelere göre seçeneklere ayrılarak risklilik seviyesi saptanmaktadır. Bununla birlikte Amerika'daki gölge bankacılık araçlarından olan hedge fon,para piyasası fonları vb. karışık yapıdaki araçların Türkiye'de kullanılmaması ve menkul kıymetleştirme uygulamalarına liderlik yapan özel amaçlı kurumlar Türkiye'deki finans piyasalarında faal olmamakla birlikte işlem hacimleri de çok azdır. Bu sebeple Türkiye'de saptanılan gölge bankacılığın belirli sınırlar içerisinde bulunduğu ve riskinin diğerk ülkelerdeki gibi yüksek boyutlarda olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın gölge bankacılığın Türkiye'de varlığının saptanması ve bunun sonuçları üzerindeki pozitif veya negatif durumlar, son derece önem oluşturmaktadır.

Bununla birlikte gölge bankacılığın Türkiye ve küresel bazdaki faaliyetleri üzerinde tartışılmıştır. Araştırma, bu yönden gölge bankacılığın açıklanabilirliğı açısından sonraki araştırmalara kaynak niteliğı taşıyacağı düşünölmektedir.

Bankacılık faaliyetlerinde sıkça karşılaşılan faiz olgusu, İslamiyet öncesi zamanlarda alım-satım ve günlük faaliyetlerde uygulanan bir parça olarak kullanılmaktadır. İslamiyet'in kabul edilmesinin ardından faizin haram kılınmasıyla İslami Bankacılık kavramı yavaş yavaş ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Dünya'da görölen İslami Bankacılık faaliyetlerinin Türkiye'de gerçekleştirilen göröntüsü Katılım Bankacılığı'dır. Katılım Bankaların günümüzde uygulanan fon kullandırma yöntemlerinin çoğunluğı İslamiyet'in ilk zamanlarında küçük boyutlarda da olsa kullanılmaya başlanmıştır.1940'lı yılların başlarında İslami bankaların açılması amacıyla adımlar atılmıştır. 1963'de Mısır'da Prof. Dr. A. M. Neccar tarafından gerçekleştirilen araştırmalar sonrasında faizsiz bankacılık çalışmalarının ilk örnekleri oluşmuştur.. Türkiye'de ise 1970'li yıllarda ilk örnekleri görölmeye başlamıştır. İlk zamanlarda Özel Finans Kurumları olarak adlandırılan faizsiz bankacılığın ilk kurumları, hem unvan hem de müşterilerin kurum olarak görmemesi nedeniyle isim değışikliğine gitmiş ve 2005 yılında Katılım Bankaları unvanını almışlar ve kurumsallık adında önemli bir adım

atılmıştır. Katılım Bankaları'nın bankacılık sektöründeki payı gitgide artış eğilimi göstermektedir. Katılım Bankaları'nın topladığı ve kullandığı fonlara bakıldığında; her iki yönden de sürekli yükselen bir eğilime haiz oldukları görülmektedir. Türkiye'de Katılım Bankaları'nın faaliyette bulunmasındaki nedenler; Müslümanların faiz kavramının yasaklanmasından dolayı yastıkaltı bekleyen fonların ekonomiye kazandırılma düşüncesi ve ülkenin yatırımına, istihdamına, üretimine katkı sağlaması bulunmaktadır. Bu nedenleri sağlamak amacıyla; şubeleşme ve reklam faaliyetlerinin üzerine düşülmeli, sektördeki bilgi ve teknolojik gelişmelerin yakından takibinin yapılması, müşteri memnuniyetine focuslanılması gerekliliği ve buna yönelik faaliyetler doğrultusunda müşterilere uygun ve kaliteli hizmet sağlanmasıdır. Kuruluşlarından beri hem Müslüman olanların, hem de son zamanlarda Müslüman olmayanların yoğun ilgi gösterdiği bankacılık uygulamalarının yeterince gelişmemesinin insanlar tarafından modelin tam anlamıyla anlaşılmamasının üzerinde bazı problemler gözükmemektedir. Bu problemlerin bir kısmı yapısal diğer kısmı da modelin henüz yeni olması kaynaklıdır. Katılım Bankaları'nın bu problemlerin çözümü ve verimliliklerini arttırmaları için; teknolojiye egemen olup tüm gelişmelere ayak uydurmaları, kurumların yönetimiyle ilgili hallerde sektörü ve konjonktörü dikkate almaları, fonların toplanması aşamasında hafızalarda hızlıca yer eden en uygun reklam tekniklerinin uygulanması ve yabancı sermayelerin ülkeye girişinin yapılması açısından için en uygun yatırım sektörlerinin bulunarak değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir.

Şube ve çalışan sayılarındaki sürekli artış vb. etmenler doğrultusunda Katılım Bankaları finansal piyasalarda varlığını gitgide arttıracakı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- A. Gündüz Ökçün, İktisat Tarihi Yazıları , 1. Baskı, Sermaye Piyasaları Kurulu, Ankara, 1997, s26)
- Akgüç Öztin, “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, İstanbul, Gerçek yayın Evi,1992 s.130
- Akgüç Öztin, “100 Soruda Türkiye’de Bankacılık”, İstanbul, Gerçek yayın Evi,1992: s.143.
- Alantar, 2008:2 , Hedlung ve Kahn, 2009:2-3; Tucker, 2008:3, Boeri ve Guiso, 2007:38-39
- ATTALI Jacques (2015), Kriz ve Sonrası: 2008 Krizinin Üzerinden Ufka Bakarken, Ekslibris Yayıncılık, Yayın No: 9, İstanbul. S.48-49: MISHKIN Frederic (2011), Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı, 8. Baskıdan Çeviri, The Addison – Wesley Series in Economics.:s.55; LUCAS Douglas J. – Laurie S. Goodman – Frank J. Fabozzi (2006), Collateralized Debt Obligations: Structures And Analysis, Second Edition, Wiley Finance, USA.:s.7
- Aydın Karapınar, Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi, 2003, Ankara. s:15-16)
- Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012
- Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012., s.14

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 13

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012.s. 13

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012., s. 14

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Are Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 15

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 16

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012.

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012.,s.20

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012.,s. 24

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s.25-26

Bakk-Simon, Klara; Borgioli, Stefano; Giron, Celestino; Hempell, Hannah; Maddaloni Angela; Recine, Fabio ve Rosati, Simonetta. (2012). Shadow Banking In The Euro Area An Overview, Occasional Paper Series No 133 Nisan 2012. s. 25-26).

BOCUTOĞLU Ersan (2014b), Hukuk ve İktisat İlişkileri İçin Bir Örnek Olay Olarak Glass – Steagall Yasası İle 2007 Küresel Finansal Krizi Bağlantısı, Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Kongresi, Antalya. a:93

BOERI Tito – Luigi Guiso (2007), The First Global Financial Crisis Of The 21st Century, Felton, Andrew ve Reinhart, Carmen (edt.), The Subprime Crisis: Greenspan's Legacy, CEPR, London, ss. 37-39

Brañanova, Orestes Collazo(2012). Shadow Banking In Spain

Brañanova, Orestes Collazo(2012). Shadow Banking In Spain

Brañanova, Orestes Collazo(2012). Shadow Banking In Spain,

CARPENTER David H. – Edward V. Murphy – M. Maureen Murphy (2016), The Glass Steagall Act: A Legal and Policy Analysis, Congressional Research Service, 7 – 5700.:s.5 ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul. S.243).

CARPENTER David H. – Edward V. Murphy – M. Maureen Murphy (2016), The Glass Steagall Act: A Legal and Policy Analysis, Congressional Research Service, 7 – 5700.:s.15).

COLANDER David – Hans Föllmer – Armin Haas – Michael Goldberg – Katarina Juselius – Alan Kirman – Thomas Lux – Brigitte Sloth (2009), The Financial Crisis and the Systemic Failure of Academic Economics, Kiel Working Papers 1489, Kiel Institute for the World Economy, Kiel, Germany. S.12-13 ; ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul.:s. 25-27

Çankaya F. ve Öz M. (2011). Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları,1,13. 2011:13

Çolak, Ö. F., Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması, Kriz ve IMF Politikaları. İstanbul: Alkım Yayınevi,2002:166

Dinç,2015, Gölge Bankacılıktan Regüler Bankacılığa Geçiş, Özel Finans Kurumları Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s:110

Dinç,2015, Gölge Bankacılıktan Regüler Bankacılığa Geçiş, Özel Finans Kurumları Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, s:112

Donald C. Langyoort, ‘‘Global Securities Regulation after the Financial Crisis’’Journal of International Economic Law, 13/3,2010, s: 803

Dr. Arslan Yüzgün, Cumhuriyet Dönemi ve Türk Banka Sistemi, 1. Baskı, İstanbul : Der Yayınevi, Temmuz ,1982 , 106)

Erdoğan Doğa, "Katılım bankacılığı ve Türk ekonomisine katkıları", Marmara Üniversitesi yüksek lisans tezi" 2011.s. 51

Ergeç, E. H., & Asutay, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar. İktisat,s. 70-90.

Ergeç, E. H., & Asutay, M. (2018). Kar Payı ve Mevduat Faizi İlişkisinde Neden ve Sonuçlar. İktisat,s.: 12

FCIC, Financial Crisis Inquiry Commission, (FCIC), Shadow Banking and the Financial Crisis, Preliminary Staff Report, 2010:8

FCIC, Financial Crisis Inquiry Commission, (FCIC), Shadow Banking and the Financial Crisis, Preliminary Staff Report ,2018:8

Financial Crisis Inquiry Commission, (FCIC), Shadow Banking and the Financial Crisis, Preliminary Staff Report ,2010:19

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, (April,20129),s.1

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.11

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.11

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.12

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.12

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012, s.12

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012,s.12.

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012,s. 13

Financial Stability Board, Strengthening the Oversight and Regulation Shadow Banking, 2012,s. 13

GORTON Gary – Andrew Metrick (2012), Securitized Banking and The Run on Repo, Journal of Financial Economics 104, s. 425 – 451

GOWAN Peter (2009), Crisis in the Heartland Consequences of the New Wall Street System, New Left Review, Issue 55, s.49 – 72

Hedlund ve Kahn, The Subprime Crisis, Chalmers University of Technology, Gothenburg. 2009, s.6 , Crouhy, Jarrow ve Turnbull, The Subprime Credit Crisis Of 07, 2008: 3-4).

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011, s.12

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s. 11

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s. 12

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011. 2011, s.11

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s. 12

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s,9

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.8

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.8

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.9

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.9

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.8

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.19

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.19

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.19

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.20

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.20

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.1

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.20

Hu, Yi ve Mahendran, Davendran.(2011). China Banks Shadow Banking Conundrum, HSBC Global Research Report,19 Ekim 2011., s.4

IIF.(2012). ‘Shadow Banking’: a ForwardlookingFramework for Effective Policy,Haziran 2012. s.63

IIF.(2012). ‘Shadow Banking’: a ForwardlookingFramework for Effective Policy,Haziran 2012. s.63

IIF.(2012). ‘Shadow Banking’: a ForwardlookingFramework for Effective Policy,Haziran 2012. s.63

Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework for Effective Policy, (June,2012), s:5

Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, (June, 2012, s. 57

Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, 2012, s. 58

Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, (June, 2012), s. 56

Institute of International Finance, “Shadow Banking”: A Forward Looking Framework For Effective Policy, (June, 2012), s.58

Keskin, E. ve diğ erleri, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliğı ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007). Ankara: Türkiye Bankalar Birliğı Yayınları No: 262, 2008:36)

Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığ ın Tarihsel Geliş imi. Ankara: Bankalar Birliğı Yayınları.

Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığ ın Tarihsel Geliş imi. Ankara: Bankalar Birliğı Yayınları. 1988:11

KRUGMAN Paul – Robin Wells (2011), Makro İktisat, 2.Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık : 592, Ankara.:s.407

KRUGMAN Paul (2015), Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüş ü ve Küresel Kriz, 7. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul. s.146-147 ; ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Ç öküş ü ve Geleceğı, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul.;s. 87-88 ; KRUGMAN Paul – Robin Wells (2011), Makro İktisat, 2.Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayıncılık : 592, Ankara.; s.407-408

LUCAS Douglas J. – Laurie S. Goodman – Frank J. Fabozzi (2006), Collateralized Debt Obligations: Structures And Analysis, Second Edition, Wiley Finance, USA.:s.3).

Marianne Oio, Financial Stability, New Macro prudential arrangements and shadow banking: regulatory arbitrage and stringent Basel III regulations, Munich Personel RePEC Archieve, MPRA Paper,2011, No 31319 s.n.v

Metin Toprak, Yeni İktisat,1. Baskı,İz Yayınları, İstanbul, 1983, s.36

MISHKIN Frederic (2011), Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı, 8. Baskıdan Çeviri, The Addison – Wesley Series in Economics. s.55

Mikail Altan, Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değ erlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İş letme Anabilim Dalı, Konya, 1998, s. 215)

Mohd Farid, Muhamad Amar.(2012). Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: the Malaysian Experience,, s.10

Mohd Farid, Muhamad Amar.(2012). Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: the Malaysian Experience, s.10

Mohd Farid, Muhamad Amar.(2012). Monitoring Shadow Banking and Its Challenges: the Malaysian Experience, s.10

Özgür Ersan, “Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği”, Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007:s. 59).

ÖZKAN,H.,(2012) Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde:Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s: 56)

ÖZSOY, İ., (1997).Özel Finans Kurumları, İstanbul: Asya Finans Kültür Yayınlar s: 38).

Özsoy, M. (2012). Katılım Bankacılığına Giriş. İstanbul: Winomy Yayınları.: 139

Özsoy, M. (2012). Katılım Bankacılığına Giriş. İstanbul: Winomy Yayınları.: 139

Parasız, İ. (2014). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2014:20

Parasız, İ.Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2011:25)

Parasız, Parasız, İ. (2005). Para Banka ve Finansal Piyasalar. Bursa: Ezgi Kitabevi. 2005:21

Pozsar, Zoltan; Adrian, Tobias.; Ashcraft, Adam B. ve Boesky, Hayley.(2012).Shadow Banking, Federal Reserve Bank of New York, Staff Report no. 458 RevisedVersion

Pozsar, Zoltan; Adrian, Tobias.; Ashcraft, Adam B. ve Boesky, Hayley.(2012).Shadow Banking, Federal Reserve Bank of New York, Staff Report no. 458 RevisedVersion

Pozsar, Zoltan; Adrian, Tobias.; Ashcraft, Adam B. ve Boesky, Hayley.(2012).Shadow Banking, Federal Reserve Bank of New York, Staff Report no. 458 RevisedVersion

Pozser ve diğerleri 2010, Shadow Banking, Federal Reserve Bank of New York Staff Report, No: 458, July, s4

Prof. Dr. Ömer Faruk Çolak, Prof. Dr. Tezer Öcal, Finansal Sistem ve Bankalar,
1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 30.10.1999, 16

Reserve Bank of Australia.(2012) Financial Stability Review March 2012 s. 69-70

Reserve Bank of Australia.(2012) Financial Stability Review March 2012 s. 69-70

ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul. s.26-27

ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul s.86-87

ROUBINI Nouriel – Stephen Mihm (2012), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği, Pegasus Yayınları: 422, 1. Baskı, İstanbul s.88

SAPIR Jacques (2008), Global Finance In Crisis, Real – World Economics Review, No.46, ss. 82 – 101.

SAPIR Jacques (2008), Global Finance In Crisis, Real – World Economics Review, No.46, :94

SCHWARCZ, Steven L., “Regulating Shadow Banking”, Review of Banking&Financial Law, Vol. 31, (2011-2012), s. 619-642

Selvi Suiçmez, “Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002. s:26-27.

STEIN C. Jeremy (2010), Securitization, Shadow Banking & Financial Fragility, Dædalus Fall 2010, ss. 41 – 51.

Steven L. Schwarcz , 2011-2012 , “Regulating Shadow Banking”, Review of Banking&Financial Law, Vol.31, s. 620,5 nolu dipnot

STIGLITZ Joseph E. (2012), Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul.:s. 270-272: Attali, 2015: 48-50).

STIGLITZ Joseph E. (2012), Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul. S. 212-222

Stijn Claessens ve Lev Ratnovski, (2014), What is Shadow Banking?, IMF Working Paper, No. 14/15, International Monetary Fund, s:4

TCMB (2013), Finansal İstikrar Raporu, TCMB Yayınları, Ankara s.123;
STIGLITZ Joseph E. (2012), Serbest Düşüş: Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya
Ekonomisinin Çöküşü, Çeviri: Banu Özgün, Gündoğan Yayınları, İstanbul. s: 54

TCMB, Finansal İstikrar Raporu, (Kasım,2014), s.19,s.100

TCMB, Finansal İstikrar Raporu, sayı: 19, Kasım, 2014 s:104

TCMB, Finansal İstikrar Raporu, sayı: 19, Kasım, 2014 s:104

THE FINANCIAL CRISIS INQUIRY COMMISSION (2011), Final Report of
The National Commission on The Causes of The Financial and Economic Crisis in The
United States, The Financial Crisis Inquiry Report, Official Government Edition.:s.417-
418).

Tobias Adrian ve Adam B. Ashcraft, (2012), Shadow Banking: A Review of
Literature, Federal Reserve Bank of New York Staff Report, No: 580, s:2

Zirekoğlu, N. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin
Hanehalkı Üzerinde Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, Turkey., 2014:16)

Zirekoğlu, N.,Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı
Üzerinde Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Bilecik, Turkey., 2014:15)